

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Laický stát- ústavní garance a zákonné provedení

diplomová práce

Katedra ústavního práva

Autor práce: Ondřej Szalonnás

Vedoucí práce: JUDr. Radovan Suchánek, Ph.D.

Datum uzavření rukopisu: 27. 6. 2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 28. června 2012

.....
Ondřej Szalonnás

Poděkování

Děkuji vedoucímu této práce, JUDr. Radovanu Suchánkovi, Ph.D., za jeho trpělivost, pomoc a podněty, které mi při psaní poskytl.

Obsah

1. Úvod.....	4
2. Historie státně-náboženských vztahů	5
2.1. Obecná historie.....	5
2.1.1. Úvod	5
2.1.2. Římská říše: od pohanství ke křesťanství	6
2.1.3. Křesťanský svět a boj o nadvládu	8
2.1.4. Církevně-státní symbióza: korunovace Karla Velikého	8
2.1.5. Boj o investituru, papocesarismus a mocenský oblouk papežství	9
2.1.6. Reformace	12
2.1.7. Absolutismus a francouzská revoluce.....	13
2.1.8. Doba moderní	15
2.1.9. Závěr	16
2.2. České země.....	17
2.2.1. Úvod.....	17
2.2.2. Rakouský konfesijní stát.....	17
2.2.3. Přejchod ke konstitucionalismu a světský stát; první světová válka	19
2.2.4. První čs. republika a druhá světová válka; přechod k totalitě	21
2.2.5. Komunistický režim a návrat ke svobodě.....	23
2.2.6. Závěr	26
3. Mezinárodní právo.....	28
3.1. Úvod.....	28
3.2. Dokumenty OSN.....	29
3.2.1. Všeobecná deklarace lidských práv	29
3.2.2. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.....	30
3.2.3. Deklarace o eliminaci všech forem netolerance a diskriminace založených na náboženství nebo víře	31
3.3. Rada Evropy- Evropská úmluva o lidských právech a základních svobodách	32
3.4. Evropská unie.....	36
3.5. Konkordáty a jiné specifické instituty mezinárodního práva.....	38
3.6. Závěr	39
4. Zahraniční úpravy	40
4.1. Úvod.....	40
4.2. Model státní církve.....	41

4.2.1.	Charakteristika	41
4.2.2.	Dánsko	41
4.2.3.	Řecko	42
4.2.4.	Spojené království.....	44
4.2.5.	Ostatní příklady.....	47
4.3.	Odlukový model.....	47
4.3.1.	Francie	48
4.3.2.	Irsko	50
4.4.	Kooperační model	51
4.4.1.	Španělsko	51
4.4.2.	Itálie	53
4.5.	Kritika	55
4.6.	Závěr	56
5.	Česká republika jako laický stát: ústavní zakotvení.....	58
5.1.	Úvod.....	58
5.2.	Ústava České republiky.....	58
5.2.1.	Preambule Ústavy	58
5.2.2.	Hlava první Ústavy	60
5.3.	Listina základních práv a svobod.....	60
5.3.1.	Hlava první Listiny	61
5.3.2.	Článek 15 Listiny.....	63
5.3.3.	Článek 16 Listiny.....	65
5.4.	Problematika konkordátu	70
5.4.1.	Potřebnost konkordátu	70
5.4.2.	Kritika konkordátu	72
5.4.3.	Závěr	73
5.5.	Závěr	74
6.	Laický stát v České republice: zákonné zakotvení.....	75
6.1.	Úvod.....	75
6.2.	Právní postavení církví a náboženských společností	75
6.3.	Specifické otázky spojené s výkonem náboženské svobody	79
6.3.1.	Církev a školství	79
6.3.2.	Duchovní služba v armádě, věznicích, nemocnicích a dalších zařízeních	82
6.3.3.	Financování církví	84
6.4.	Tzv. církevní restituce	86

6.4.1.	Úvod.....	87
6.4.2.	Geneze problému	88
6.4.3.	Výbor z judikatury ústavního soudu	89
6.4.4.	Parametry vládního návrhu	91
6.4.5.	Polemika týkající se návrhu	92
6.4.6.	Závěr	96
6.5.	Závěr	96
7.	Závěr diplomové práce	98
8.	Seznam použité literatury	100
8.1.	Literatura	100
8.2.	Časopisecké a novinové články	105
8.3.	Online zdroje	105
9.	Resumé	108
10.	Abstract.....	110

1. Úvod

Obsah pojmu laický stát není v doktríně jednoznačně vymezen. Tato práce bude proto nejdříve zkoumat, jak se vyvíjely vztahy státu a náboženství v dějinném pohledu, zmíní se o zásadních milnících tohoto vývoje a pokusí se prokázat, že z historie plyne, že oba fenomény, jak stát, tak náboženství mají rozdílnou povahu a není proto možné jeden z nich nadřadit druhému.

Poté se práce zaměří na zakotvení náboženské svobody jako jednoho ze základních lidských práv v mezinárodních dokumentech vznikajících po druhé světové válce. Pozornost bude věnována přerodu povahy náboženské svobody, která zprvu byla chápána spíše jako sféra, do níž by stát neměl zasahovat vůbec, s rozvojem pojetí lidských práv se však stala spíše oblastí, která se bez určitého státního zásahu neobejde. To je spojeno i se vznikem multikulturních a mnohonáboženských společností, v nichž je potřeba na co nejnížší míru snížit možnost vzniku nežádoucího náboženského napětí.

Pro ilustraci faktu, jak rozdílné přístupy si evropské státy osvojují při naplňování ideje náboženské svobody, se tato práce bude dále zabývat některými národními úpravami, které bývají klasicky členěny do tří skupin- na úpravy odlukové, kooperační a státně-církevní. Tato kapitola bude argumentovat, že toto rozdělení je už zastaralé a že mnohem spíše lze hovořit o různě rozvinutém kooperačním systému.

Poté bude diskutována úprava náboženské svobody a naplnění ideálu laického státu v České republice, a to jak na ústavní, tak podústavní úrovni. Práce se pokusí obhájit názor, že Česká republika je laickým státem, který přiměřeným způsobem s církvemi a náboženskými společnostmi kooperuje, náboženskou svobodu respektuje a její výkon chrání. Bude se však věnovat i některým kontroverzním oblastem, např. aktuálnímu vládnímu návrhu na majetkové vyrovnání s církvemi.

2. Historie státně-náboženských vztahů

Náboženství¹ je společenským fenoménem historicky předcházejícím stát.² Již příslušníci prvobytně pospolných společností, kteří žili v rodovém zřízení,³ vyznávali a uctívali svá božstva. Poté, co vznikl stát jako forma společenské organizace, začala se odvíjet jejich společná historie.

2.1. Obecná historie

2.1.1. Úvod

Ve starověkých státních útvarech, jako byly kupř. mezopotámské městské státy, Egypt a Izrael, hrálo náboženství v politickém životě zásadní roli. Nebylo výjimkou, že docházelo ke smíšení jak náboženských tak politických funkcí, jmenovat lze kněžskou roli spojenou s titulem knížete mezopotámských městských států,⁴ nebo teorii o božské podstatě egyptského panovníka.⁵ Zcela výjimečnou roli hrálo náboženství ve starověkém Izraeli- sebeuvědomění ve formě náboženské pospolitosti zde předcházelo uvědomění národní.⁶ Netřeba dodávat, že náboženská víra v těchto státních útvarech měla významné postavení při utváření jejich právních řádů, ať už zprostředkovaně,⁷ nebo přímo, kdy jsou náboženské texty považovány za přímý pramen práva.⁸

V této kapitole budou stručně popsány dějiny vztahu státu a náboženství v Evropě, v zásadě od začátku našeho letopočtu, a to se zaměřením zvláště na

---

¹ O obsahu pojmu náboženství DEMJANČUKOVÁ, Dagmar. *Teorie a dějiny náboženství*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003. 172 s. ISBN 80-86473-43-0, str. 13-32

² Historie religionistiky hovoří o tzv. primárních náboženstvích vyznávaných přírodními národy a dále o tzv. kmenových náboženstvích. Ty se formovaly do specifických systémů- např. fetišismus (uctívání reálně existujících předmětů), totemismus (teorie o společenství tvořeném lidmi, zvířaty a rostlinami), animismus (víra v duše a duchy) [Demjančuková, 2003 str. 55 an.]; Podobně i BALÍK, Stanislav; BALÍK, Stanislav, ml. *Právní dějiny mimoevropských zemí (stručný nástin)*. 3.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 243 s. ISBN 978-80-7380-282-0, str. 17.

³ [Balík, 2011, str. 17]

⁴ *ibidem* str. 41

⁵ *ibidem* str. 27

⁶ TRETERA, Jirí Rajmund. Právní systémy starověké Mezopotámie, Egypta a Izraele. In: SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3 vyd. Praha: Leges, 2010, 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7, str. 40

⁷ Např. ve formě božích soudů- ordálů, které jsou zaznamenány mimo jiné kupř. ve zmiňované Mezopotámii.

⁸ Tak tomu bylo například ve starověkém Izraeli.

střední Evropu, jako pro Českou republiku nejdůležitější region, a na křesťanství, neboť zejména střetáváním s křesťanstvím se utvářely evropské státně-náboženské vztahy. Důležité události mimo tento záběr však nebudou opomenuty.

Nejprve bude popsán osud křesťanství v římské říši, tedy cesta od potírané náboženské úchytky ke státnímu kultu, jeho role po rozpadu římské říše jako nositele římských tradic a vliv na formování středověkých evropských dějin a států. Zmínka bude učiněna o zásadním boji o nadvládu mezi říší a papežstvím- boji o investituru, který předznamenal emancipaci států a mocenský úpadek církve. Ten pokračoval v období reformace a symbolicky byl dokonán pokusy o celkovou etatizaci náboženství, ať už ve francouzské revoluci, nebo v totalitních státech dvacátého století.

Historii vztahu států a náboženství je důležité znát, aby bylo možno hodnotit současné vývojové trendy, prostředky, které státy využívají při regulaci náboženství (konfesní právo) a případně se vyvarovat chyb, které- jedna i druhá strana- v historii učinily. *Historia magistra vitae.*

2.1.2. Římská říše: od pohanství ke křesťanství

Zcela zásadní kapitolou nejen pro české, ale i pro evropské dějiny vztahu státu a náboženství je historie římské říše a především pak její utkvání se se vzniknuvším se křesťanstvím.

Polyteistický římský stát reagoval na příchozí vyznavače nového monoteistického kultu, vzniklého v Palestině v polovině prvního století našeho letopočtu oddělením se od židovství,⁹ nevraživě.

Křesťané se dostali do rozporu s římským státním kultem, a protože se viditelně oddělili od židovství, nemohli již dále využívat práv, kterým se židé v říši těšili.¹⁰ Po první tři století existence se stát tu více, tu méně snažil církev potírat.

Poslední velká snaha o vyhubení křesťanství římskou státní mocí je

---

⁹ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 2.vyd. Praha: Zvon, 1995. 358 s. ISBN 80-7113-119-9, str. 20

¹⁰ ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amadeo. *Dvanáct století církevních dějin*. 3. vyd. Praha: Kalich, 2008. 415 s. ISBN 978-80-7017-064-9, str. 62

připisována¹¹ císaři Diokleciánovi (284-305) a jeho nástupcům, kteří se pokusili pomocí starých pohanských kultů posílit upadající říši.

Roku 311 však bylo pronásledování zastaveno Galeriovým ediktem.¹² Křesťanství bylo zrovnoprávněno s pohanskými kulty vydáním Milánského ediktu r. 313 císařem Konstantinem,¹³ což v důsledku vedlo k zahájení kooperace mezi církví a říší.¹⁴ Je však třeba poznamenat, že právě císař Konstantin začal ze své státnické moci zasahovat do církve natolik (kupříkladu předsedal prvnímu ekumenickému nicejskému koncilu roku 325), že položil faktické základy tzv. césaropapismu, tedy podřízení církve světskému panovníkovi.¹⁵

Události rozpadu římské říše mají pro utváření vztahu státu a náboženství značný význam. Ilustrativní jsou zejména rozdílné přístupy, které se v obou částech bývalé říše ujaly: zatímco v západní části se prosazuje dualita světské a církevní moci, na východě je naopak budována jednota státu a církve- již zmiňovaný césaropapismus.¹⁶ Vznikající věroučné rozdíly mezi křesťanstvím, jak bylo vyznáváno na západě a na východě, se postupem času prohlubovaly a vedly až k tzv. velkému schismatu roku 1054.

Na západě se stala církev jediným pokračovatelem římských tradic¹⁷ a moc papežství rostla.¹⁸ Postupně bylo křesťanství přijímáno germánskými národy, které osidlovaly bývalá západní římská území. Germáni se na dobytých územích setkávali s vyšší kulturní úrovní, než byla vlastní jim (a její součástí bylo i

---

¹¹ TRETERA, Jiří Rajmund. Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století. In: SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3 vyd. Praha: Leges, 2010, 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7, str. 100

¹² ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amadeo. *Dvanáct století církevních dějin*. 3. vyd. Praha: Kalich, 2008. 415 s. ISBN 978-80-7017-064-9, str. 111

¹³ TRETERA, Jiří Rajmund. Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století. In: SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3 vyd. Praha: Leges, 2010, 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7, str. 102

¹⁴ *ibidem*

¹⁵ ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amadeo. *Dvanáct století církevních dějin*. 3. vyd. Praha: Kalich, 2008. 415 s. ISBN 978-80-7017-064-9, str. 115

¹⁶ TRETERA, Jiří Rajmund. Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století. In: SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3 vyd. Praha: Leges, 2010, 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7, str. 106

¹⁷ ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amadeo. *Dvanáct století církevních dějin*. 3. vyd. Praha: Kalich, 2008. 415 s. ISBN 978-80-7017-064-9, str. 155

¹⁸ *ibidem* str. 154 („Západní církev s papežem v čele byla vlastně pokračovatelkou západní říše a papež takřka jejím tajným císařem.“), TRETERA, Jiří Rajmund. Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století. In: SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3 vyd. Praha: Leges, 2010, 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7, str. 107,

křesťanství), a rovněž mohli nalézt zalíbení v křesťanském étosu „poslušnosti Kristu Králi, bojujícímu proti zlu a obětujícímu se za všechny své.“¹⁹

Lze uzavřít, že v dobách existence římské říše bylo náboženství významným politickým faktorem a činitelem. Stát se cíleně snažil mít náboženství pod kontrolou a hrubým způsobem formoval svou náboženskou politiku. Příslušnost k určitému náboženství byla důležitým znakem loajality k císaři a státu, což se projevovalo jak před, tak po přijetí křesťanství. Po pádu římské říše se křesťanství stalo jedním z jejích důležitých odkazů, který si v podobě přejímané kultury osvojily i germánské kmeny osidlující bývalá říšská území.

2.1.3. Křesťanský svět a boj o nadvládu

Během rozdělení římské říše a zejména po pádu její západní části, nastává nepřehledné období neklidu, zapříčiněné stěhováním národů. Dochází k organickému konstituování a leckdy podobně rychlým zánikům menších států pod nadvládou různých germánských etnik. Tato etnika spolu s osvojováním si některých kulturních tradic přejímají i křesťanství. Naopak z jihu do Evropy pronikají arabské kmeny, které se usazují v jižním Španělsku a podnikají výpady do oblasti dnešní Francie. Spolu se svými vpády šíří poměrně nové náboženství- islám. Náboženství se znovu stává definičním faktorem- tentokrát odlišujícím původní Evropany od Arabů.

2.1.4. Církevně-státní symbióza: korunovace Karla Velikého

Tato nepřehledná doba symbolicky končí roku 800 korunovací franckého krále Karla Velikého na římského císaře papežem Lvem III.,²⁰ které už roku 774 předcházela Karlův závazek vůči papeži, že bude působit jako ochránce římské

---

¹⁹ FRÖHLICH Roland. *Dva tisíce let dějin církve*. Praha: Vyšehrad, 1999. 303 s. ISBN 80-7021-268-3, str. 62

²⁰ Barvitý popis korunovace uvádí Fröhlich [Fröhlich, 1999, str. 72-73], včetně faktu, že Karel ze své korunovace, kterou neočekával, nebyl šťastný, neboť jedním z politických významů jeho korunovace bylo „odmítnutí konstantinopolského císaře, jehož nárok se vztahoval...i na západní část říše.“ Karel si však žádné rozdíly s východním Římem, kde tou dobou vládla císařovna Irena, s níž měl politické potíže už dříve, nepřál a nesouhlasil s ideou „přenesení císařství“ z východu na západ, ale spíše stál o vytvoření další říše, vedle východní, a to na bázi rovnoprávnosti [Franzen, 1995, str. 120].

církve.²¹ Tato událost je zásadním milníkem při utváření státně-církevních vztahů, neboť založením tradice korunovace římských císařů papežem podstatně vzrostla prestiž a moc papežství.²² Karel Veliký rovněž vydatně přispěl ke vzniku papežského státu, když papeži daroval do správy některá vlastní území v Itálii.²³

Křesťanství pomáhá sjednocovat říši a dodává jí filosofický a politický étos,²⁴ stát má prostředky a možnosti náboženství chránit a šířit. V této vzájemné výhodnosti a závislosti²⁵ je však skryt zárodek budoucích problémů, které zanedlouho přerostou v nejvýznamnější středověký konflikt- v boj o investituru. Oba světy, jak náboženský, tak světský, začínají bojovat o nadvládu nad druhým.

2.1.5. Boj o investituru, papocesarismus a mocenský oblouk papežství

Císaři uplatňovali čím dál větší vliv na církevní věci, například německé biskupské stolce byly propůjčovány výhradně jen císařem,²⁶ později pak fakticky splynula světská a církevní moc v říši v osobě panovníka, který nakonec sám nominoval dokonce papeže.²⁷

Ve stejné době se však v církvi rozvíjelo reformní hnutí, založené na heslu „*libertas ecclesiae*“, tedy vyznávající svobodu církve od zásahů světské moci. Probíhající clunyjská reforma hlásající čistotu církve a návrat k jejím kořenům vytvořila předpolí k reformě gregoriánské. Ta je spojena se jménem papeže

---

²¹ [Franzen, 1995, str. 112]

²² TRETERA, Jiří Rajmund. Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století. In: SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3 vyd. Praha: Leges, 2010, 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7, str. 127

²³ [Franzen, 1995, str. 112]

²⁴ Církev jako nositelka tradic římské říše.

²⁵ Jako příklad závislosti církevní moci na světské je možno použít příklad tzv. temného století (*saeculum obscurum*), jak je nazývána doba úpadku církve po rozdělení franské říše verdunskou smlouvou, a to v důsledku posílení vlivu italské šlechty na papeže a jeho volbu [Franzen, 1995, str. 123], stejně tak TRETERA, Jiří Rajmund. Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století. In: SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3 vyd. Praha: Leges, 2010, 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7, str. 128. Na druhou stranu lze použít příklad císaře Oty I. Velikého, který se při své správní reformě opíral zejména o biskupy, neboť je považoval za spolehlivější než členy vlastní rodiny [Franzen, 1995, str. 128].

²⁶ [Franzen, 1995, str. 131]

²⁷ Císař Jindřich III. (1039-1056) navrhl Římanům čtyři papeže, všichni byli pokorně zvoleni [Franzen, 1995, str. 133].

Řehoře VII.²⁸ a konfrontací s císařem Jindřichem IV., jejichž představy o postavení říše a církve, ostře polarizované,²⁹ se musely střetnout. Za počátek tohoto střetu bývá pokládán papežův zákaz světské investitury (biskupského jmenování), který přednesl na římské postní synodě roku 1075.³⁰ Poté, co císař tohoto papežova zákazu nedbal, stihl jej papež klatbou a císař byl svými odpůrci donucen ke kajícímu pochodu do Canossy. „*Vedení Západu přešlo z císaře na papeže. Řehoř se ukázal silnějším.*“³¹ Poté následovala v říši léta bojů o trůn, během nichž byl Jindřich dán znovu do klatby, pročež proti Řehořovi postavil vzdoropapeže Klementa III.³²

K ukončení nepřehledných bojů vedl roku 1122 Wormský konkordát, na němž bylo dohodnuto, s inspirací díla biskupa Iva ze Chartres,³³ ustanovení svojí investitury- světské a církevní. Světská investitura byla symbolizována předáním žezla, a sice v Německu ještě před biskupským svěcením,³⁴ naopak v Itálii a Burgundsku císař žezlo udílel až po provedeném svěcení.³⁵ Jak však upozorňuje August Franzen: „*Skutečné řešení ústředního problému státu a církve tím nebylo nalezeno. Feudální vazba říšské církve se státem zůstala zachována...až do francouzské revoluce.*“³⁶

Posilování moci papežství vedlo až k uznání lenního vztahu celé řady evropských vládců k Apoštolskému stolci r. 1198³⁷ za papeže Inocence III.,³⁸

---

²⁸ Řehoř VII. býval mnichem Hildebrandem v Cluny, kde si zřejmě osvojil bojovnost za věci církve.

²⁹ „Mladý král žil ještě zcela v představě ottonsko-sálské *říšské teologie* o sakrálním, skoro klerikálním (kněžském) království, které mělo své místo v hierarchické církvi, ba dokonce v jejím čele [...] Řehoř VII.[...] se stal nespornou hlavou reformní strany v papežské kurii, hlavním bodem jeho programu byl boj proti kněžskému manželství a simonii, především však proti investituře udělované laiky.“ [Franzen, 1995, str. 137]

³⁰ TRETERA, Jiří Rajmund. Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století. In: SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3 vyd. Praha: Leges, 2010, 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7, str. 132; [Franzen, 1995, str. 137], [Fröhlich, 1999, str. 85]

³¹ [Franzen, 1995, str. 137]

³² *ibidem*, str. 138

³³ Ivo ze Chartres je pravděpodobně autorem rozlišování světské a duchovní investitury vyjádřené předáním symbolů- žezla a prstenu a berly (TRETERA, Jiří Rajmund. Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století. In: SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3 vyd. Praha: Leges, 2010, 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7, str. 133)

³⁴ Pokud císař nesouhlasil, aby se zamýšlená osoba stala biskupem, odmítl předat žezlo, což mělo za následek odložení biskupského svěcení.

³⁵ [Fröhlich, 1999, str. 88]

³⁶ [Franzen, 1995, str. 138]

³⁷ *ibidem*, str. 162

³⁸ Pontifikát Inocence III. (1198-1216) je obecně vnímán jako vrchol středověké papežské moci, jehož symbolem se stal 4. lateránský koncil v r. 1215. Tento papež z pozice „Kristova náměstka“ zasahoval do

což dalo vzniknout pojmu „papocesarismus“³⁹ označujícím všeobecnou nadřazenost papežství nad západním světem. Symbolem papežského sebevědomí této doby byla bula *Unam Sanctam* z roku 1302, již vydal papež Bonifác VIII. (1294-1303),⁴⁰ aby se v ní pokusil prosadit teorii dvou mečů, duchovního a světského, které byly oba svěřeny církvi; duchovní meč církev užívá sama, světský propůjčuje světským panovníkům.⁴¹ S touto tezí a nárokem na církevní superioritu však papež narazil na ambice francouzského krále Filipa IV. Sličného (1285-1314) a spor nakonec vyvrcholil zajetím papeže a „zhroucením snů o papežské světovládě.“⁴²

Lze říci, že od tohoto okamžiku se již papežství nikdy nevrátilo do pozice, v níž by si mohlo nárokovat nadřazenost světským panovníkům. Ba naopak, období avignonského zajetí,⁴³ které prokazovalo sílu francouzského vzestupu a mocenskou nemohoucnost papežství, následované dobou tzv. západního schizmatu vzniklého roku 1378, jež ukončil až kostnický koncil o 40 let později- příznačně- světskou autoritou římského krále Zikmunda.⁴⁴ Následoval všeobecný úpadek papežství, hédonisticky požívačného a uzavřeného v Římě,⁴⁵ bezúspěšně se snažící zformovat jednotnou akci proti tureckému nebezpečí.

---

procesu císařské volby [Franzen, 1995, str. 160] a prohlásil se „hlavou křesťanstva“ a zároveň „světovým rozhodčím“ [Franzen, 1995, str. 161].

³⁹ TRETERA, Jiří Rajmund. Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století. In: SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3 vyd. Praha: Leges, 2010, 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7, str. 134

⁴⁰ Jak uvádí August Franzen, šlo o papeže „vladařské povahy s přehnaným sebevědomím, ale [...] bez zřetele na životní reality [...] snící o zřízení teokratického západního univerzálního státu pod papežským vedením.“ [Franzen, 1995, str. 164].

⁴¹ TRETERA, Jiří Rajmund. Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století. In: SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3 vyd. Praha: Leges, 2010, 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7, str. 134

⁴² [Franzen, 1995, str. 164]

⁴³ Tzv. avignonskému zajetí trvajícím až do roku 1377 předcházelo období zvyšování francouzské moci v římské kurii, a to tak, že Kliment V. (1305-1314) „již nepovažoval za nutné přijít do Říma“ [Franzen, 1995, str. 165].

⁴⁴ [Fröhlich, 1999, str. 114]

⁴⁵ Za vrchol úpadku je považován pontifikát Alexandra VI. (1492-1503), který „zneužíval svého papežského úřadu s takovou drzostí, že už současníkům připadalo, že vůbec není křesťan.“ [Franzen, 1995, str. 178].

2.1.6. Reformace

Novou dynamiku do utváření církevně-státních vztahů přineslo až období reformace. Jejými teologickými, tedy fakticky hlavními příčinami, se v této práci zabývat nelze pro nedostatek místa, je nutno se omezit na její vliv na státně-církevní vztahy. První náznaky církevních reformačních snah lze vysledovat až k přelomu 13. a 14. století,⁴⁶ plný účinek však přineslo až vystoupení Martina Luthera ve Wittenbergu roku 1517, které zahájilo politickou polarizaci v říši,⁴⁷ již se bezúspěšně pokusil vyřešit augsburský náboženský mír uzavřený roku 1555,⁴⁸ kde se poprvé uplatnila zásada *cuius regio, eius religio*. Podle ní měl o vyznání svých poddaných rozhodovat zeměpán. Tato zásada byla později zpečetěna vestfálským mírem, jenž roku 1648 ukončil třicetiletou válku.

Ve zhruba stejnou dobu se odehrávaly reformační snahy i v dalších evropských zemích. V Ženevě se za působení Jana Kalvína podařilo spojit „*demokratickou strukturu města a církve*“,⁴⁹ ve Francii dosáhli hugenoti uznání po proběhlé občanské válce ediktem nantským krále Jindřicha IV. Navarrského z roku 1598, v Anglii se ustavila na popud krále Jindřicha VIII. anglikánská církev,⁵⁰ která se postupně⁵¹ vymezila vůči římskokatolické církvi a získala postavení „*established church*“, jež jí zajišťovalo výsadní (a do jisté doby výhradní)⁵² postavení. Formální hlavou anglikánské církve je podnes anglický panovník.

---

⁴⁶ Například v učení Viléma Ockhama (1285- ?1347), Jana Viklefa (nar. 1330), Girolama Savonaroly (1452-1498), který dokonce na čas nastolil ve Florencii tzv. Kristovu republiku, jež byla spravována přísným teokratickým režimem, či Jana Husa (1370-1415).

⁴⁷ Jmenovat zde zejména formaci evangelické šlechty ve šmalkaldský spolek založený r. 1531- a následnou šmalkaldskou válku mezi lety 1546 a 1547.

⁴⁸ [Fröhlich, 19999, str. 133]

⁴⁹ SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3 vyd. Praha: Leges, 2010, 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7 str. 142

⁵⁰ Nejpozději r. 1533 schválením tzv. *Supremacy Act 1533*, jímž se anglickému kléru odňalo právo odvolávat se k papežské stolici (SANDBERG, Russell. *Law and Religion*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. 209 s. ISBN 978-0-521-17718-4).

⁵¹ Zákonem *Submission of the Clergy Act 1533* byla založena komise, jejímž úkolem bylo revidovat dosavadní katolické kanonické právo a určit, které normy jsou aplikovatelné i pro novou anglikánskou církev, a které nikoli. (Sandberg dodává, že nicméně až do roku 1603 nebyl vydán pro anglikánskou církev žádný zákon a až do té doby se aplikovalo katolické kanonické právo- [Sanberg, 2011, str. 24]).

⁵² V roce 1689 přijal parlament tzv. *Act of Toleration 1689*, který povolil všechna náboženská společenství, která složila přísahu věrnosti králi, nebyla katolická ani ateistická a nepopírala Svatou Trojici. Pozoruhodné nicméně je, že ve stejné době, v letech 1688/9 byl schválen *Bill of Rights*, který výslovně vylučoval římské katolíky z nároku na trůn [Sandberg, 2011, str. 28].

Na Tridentuském koncilu v polovině 16. století pak byla zahájena i reforma katolické církve, která v důsledku předešlých událostí ztratila svůj celoevropský církevní monopol a musela se smířit s tím, že některé země se vydaly cestou protestantismu. Je jistě pozoruhodné, že výsledkem zápasu o univerzální nadvládu mezi státem a církví se stala existence „národních“ protestantských církví (nebo nacionalizace katolických církví, jak tomu bylo např. ve Francii). V těchto církvích pak měli významný hlas panovníci daných zemí. To, zdá se, předurčilo další vývoj, a sice považování církve jako jednoho z úřadů absolutistického státu. Tomuto vývoji se však nevyhnula ani katolická církev v rekatolizovaných a katolických zemích, jako např. Rakousku.

2.1.7. Absolutismus a francouzská revoluce

Období absolutismu přineslo do vývoje vztahů států a církve nové impulsy směřující k emancipaci "národních" církví na Římu (např. francouzský galikanismus⁵³ a episkopalismus⁵⁴) a výkon absolutistické panovnické moci i ve sféře čistě církevní⁵⁵ (svého vrcholu dosáhly nároky na státní svrchovanost nad církví⁵⁶ zřejmě v Rakousku za vlády císaře Josefa II. (1780-1790), pro němž prosazované státně-církevní reformy se vžilo označení „josefinismus“).

Francouzská revoluce na tento vývoj plynule navázala, ačkoli nebyla od počátku zamýšlena jako revoluce proticírkevní.⁵⁷ Tento náboj však záhy získala, když Národní shromáždění přijalo rozhodnutí vyvlastnit veškerý církevní majetek,

---

⁵³ Hnutí prosazující nezávislost francouzského kléru na úkor papežské moci. Jeho počátky lze ve Francii vysledovat už od přelomu 15. a 16. století a roku 1516 byly tzv. galikánské svobody stvrzeny konkordátem mezi papežem Lvem X. a králem Františkem I., i další historický vývoj ve Francii prokazoval zvětšující se rozestup mezi státem a církví, a to i v případě francouzských kardinálů, z nichž někteří „dbali spíše o Paříž než o Řím“, jako ilustraci lze uvést kardinály Richelieua a Mazarina [Fröhlich, 1999, str. 157].

⁵⁴ Myšlenka prosazující autonomii biskupského úřadu na úkor papežského centralismu [Franzen, 1995, str. 242].

⁵⁵ V této souvislosti lze jmenovat silný politický nátlak na zrušení jezuitského řádu, který byl korunován úspěchem r. 1773.

⁵⁶ Kromě zmiňovaných je možno připomenout i tzv. febronianismus v Německu, který zdůrazňuje roli biskupů v církvi, jenž ovlivnil i jurisdikcionalismus uplatňovaný v Rakousku (josefinismus). Více o něm v TRETERA, Jiří Rajmund. *Konfesní právo a církevní právo*. Praha: Jan Krigl, 1997. 331 s. ISBN 80-902045-2-X, str. 81.

⁵⁷ TRETERA, Jiří Rajmund. Právní dějiny církve od 6. století do 20. století. In: SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3 vyd. Praha: Leges, 2010, 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7, str. 147 (Právní dějiny církve od 6. století do 20. století), stejně i [Franzen, 1995, str. 245].

následně byly zrušeny všechny necharitativní řády a kláštery, ústava z roku 1790 přinesla tzv. civilní konstituci francouzského kléru.⁵⁸ Zvláštní hybrid snahy o totální etatizaci náboženského života, který nemohl být vymýcen *per se*, přinesl pokus Konventu postavit se do role "bezprostředního interpreta božství."⁵⁹ Žádné na státu nezávislé náboženství již nebylo žádoucí ani potřebné. Všechny subvence pro církve byly zastaveny. Křesťanství bylo nahrazeno kultem Rozumu.⁶⁰

Poté, co moc převzal Napoleon, uzavřel s papežem Piem VII. (1800-1823) roku 1801 konkordát, jenž sice sliboval, že „římskokatolické vyznání bude obnoveno,⁶¹ právo jmenovat biskupy však zůstalo státu, respektive „prvnímu konsulovi“, stát se naopak zavázal vyplácet farářům mzdy.

Poměr sil a celkovou situaci však věrně dokresluje fakt, že Napoleon svévolně uzavřený konkordát doplnil o 77 organických článků, které jej podstatně měnily,⁶² a že sám papež nakonec skončil v internaci poté, co Napoleonova vojska obsadila papežský stát.

Sekularizační opatření byla zaváděna i v dalších územích spravovaných napoleonskou Francií, zejména v říši.⁶³

Faktický posun ve státně-církevních vztazích byl pak zpečetěn na Vídeňském kongresu, který sice restauroval papežský stát, nicméně konkordáty,⁶⁴ jež na něm byly uzavírány, vedly většinou k církevnímu vzdání se nároků na dříve sekularizovaný majetek.⁶⁵ Církev se ocitla v hluboké defenzivě.

---

⁵⁸ Civilní konstituce francouzského kléru mimo jiné snížila počet diecézí tak, aby odpovídal počtu departmentů (tj. správnímu uspořádání státu), došlo tedy ke snížení počtu diecézí ze 135 na 83 [Fröhlich, 1999, str. 182], zaváděla volení biskupů a farářů občany, církve měla být „odstřižena“ od veškerého římského vlivu.

⁵⁹ [Fröhlich, 1999, str. 184]; Konvent roku 1794 oznámil, že „francouzský národ uznává existenci Nejvyšší bytosti a nesmrtelnost duše. Vyznává, že lidskou povinností je prokazovat Nejvyšší bytosti patřičný kult...“

⁶⁰ [Franzen, 1995, str. 246]

⁶¹ [Fröhlich, 1999, str. 184]

⁶² Tyto články například zaváděly nutnost státního souhlasu k uveřejnění papežských listů, nebo zákaz uzavírat církevní sňatek před civilním. Papež se rozhodl toto porušení dohody ignorovat. [Fröhlich, 1999, str. 185].

⁶³ Usnesením říšské deputace v Řezně roku 1803 byla vyvlastněna a sekularizována podstatná část církevního majetku [Franzen, 1995, str. 247].

⁶⁴ Mezinárodní dohody mezi státy a Svatým stolcem, které směřují k úpravě postavení katolické církve v dané zemi (TRETERA, Jiří Rajmund; HORÁK, Záboj. *Slovník církevního práva*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. 147 s. ISBN 978-80-247-3614-3, str. 68).

⁶⁵ Např. pokud jde o případ v Německu sekularizovaného majetku [Franzen, 1995, str. 247], pro francouzskou situaci viz [Fröhlich, 1999, str. 195], ve Francii poté sílí hnutí podporující vznik laického

2.1.8. Doba moderní

Následující události potvrdily trend ubývání světské moci církve. V Německu vzniklo císařství (1871) pod vedením protestantského Pruska, které vedlo tzv. *Kulturkampf*,⁶⁶ jenž ovšem zasáhl jak katolickou církev, tak církev evangelické.⁶⁷

Ve Francii znovu sílí proticírkevní hnutí, které vrcholí roku 1905 přijetím odlukového zákona, jenž měl dalekosáhlé důsledky a tvoří základ úpravy státně-církevních vztahů dodnes.⁶⁸ Podle tohoto zákona stát sice garantuje svobodu vyznání, ale žádné církvi neposkytuje speciální uznání, ani zacházení.⁶⁹ Důsledkem tohoto zákona je odluka církve od státu, a bývá označována za její nepřátelskou podobu.⁷⁰ Stát přejímá péči nad vyvlastněným církevním jměním⁷¹ a dává je do užívání nově ustaveným kultovním sdružením, která jsou propříště jedinou přípustnou formou sdružování věřících. Ostatní církevní právnické osoby byly zbaveny právní subjektivity. Vzniká *état laïque*.

Dvacáté století znamenalo v evropském prostoru vítězství nekonfesního státu,⁷² jenž poskytuje občanům svobodu vyznání a v různé míře s církvemi spolupracuje na věcech společného zájmu. Přejít z konfesního státu na stát světský vedl v mnoha zemích přes proticírkevní opatření zaváděná totalitními

---

státu, které je úspěšně završeno přijetím zákona o odluce státu a církve r. 1905 (TRETERA, Jiří Rajmund. Právní dějiny církve od 6. století do 20. století. In: SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3 vyd. Praha: Leges, 2010, 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7, str. 152).

⁶⁶ Politický pokus kancléře Bismarcka o „kontrolu a omezení politického vlivu katolické církve v Prusku“ [Fröhlich, 1999 str. 198], složený z celé řady zákonů namířených proti církvi, např. kazatelnicový paragraf zakazující kněžím kázat o veřejných záležitostech pod hrozbou trestní sankce, nebo zvýšení dozoru státu nad církvemi.

⁶⁷ Zvýšení dohledu státu nad církvemi mělo být jednou z cest, jak z německého císařství učinit jednotný stát, což si Bismarck „nedovedl představit jinak, než že se katolická církev stejně jako evangelická zemská církev zcela bezvýhradně podřídí vůli státu“ [Franzen, 1995, str. 257].

⁶⁸ BASDEVANT-GAUDEMET, Brigitte: State and Church in France. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 161

⁶⁹ *ibidem*

⁷⁰ TRETERA, Jiří Rajmund. Právní dějiny církve od 6. století do 20. století. In: SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3 vyd. Praha: Leges, 2010, 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7, str. 151

⁷¹ [Franzen, 1995, str. 260]

⁷² TRETERA, Jiří Rajmund. Právní dějiny církve od 6. století do 20. století. In: SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3 vyd. Praha: Leges, 2010, 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7, str. 151

režimy, jak komunistickými, tak fašistickými a nacistickými, které se vyznačují natolik vypjatým proticírkevním postojem, až na místo náboženství posouvají své vůdčí ideologie. Hovoří se o konfesních státech *a rebours*.⁷³

I země, které tento vývoj nepotkal, v současné době kooperují s církvemi a náboženskými společnostmi.⁷⁴ Státy, v nichž měly některé církve výsadní postavení, tuto výhodu postupně spíše formalizují ve prospěch plné náboženské plurality.⁷⁵

2.1.9. Závěr

Oba společenské fenomény, náboženství a stát, mají spolu pohnutou historii, od počátků jejich vzájemné existence docházelo k jejich prolínání, dokonce spojení. V antickém světě, zejména na příkladu římské říše, je možno pozorovat, jak vysoce si stát náboženství cení a považuje svůj kult za jeden ze svých vlastních definičních znaků, a proto potírá náboženství jiná. Ve středověku se v Evropě odehrál souboj o nadvládu, který skončil porážkou náboženství. Pokus o dlouhodobé spojení mocenského charakteru náboženství a státu v podobě cesaropapismu byl škodlivý pro obě strany, totéž lze říct o pokusu z druhé strany- o papocesarismu.

Evropské dějiny ukazují, že stát a náboženství mají jinou podstatu a realizují se jinými prostředky; úprava vzájemných vztahů tak musí být založena na vzájemném respektu. Jen tak lze zajistit nejen svobodu vyznání jako jeden z nejdůležitějších atributů právního a demokratického státu, ale i klidný rozvoj jak státu, tak náboženství. I to, jakou podobu může tento respekt mít a zda jej může nahradit lhostejnost, bude předmětem dalších kapitol.

---

⁷³ TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 156 s. ISBN 80-7192-707-4, str. 12.

⁷⁴ DOE, Norman. *Law and Religion in Europe : A Comparative Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 306 s. ISBN 978-0-19-960400-5, str. 37.

⁷⁵ *ibidem*

2.2. České země

2.2.1. Úvod

Kapitola o státně-náboženských vztazích v českých dějinách se bude soustředit na vývoj situace od roku 1620. Je pro to několik důvodů. Kromě obligátního nedostatku prostoru, je zejména potřeba soustředit se na ty etapy historie, které nějakým způsobem výrazněji formují státně-náboženské vztahy dnešní. Hranice roku 1620 je vhodná, neboť lze sledovat přerod Rakouska, v té době konfesijního státu, který se přes absolutistickou a osvícenskou vládu a postupem konstitucionalizace přeměňoval ve stát moderní, respektující a chránící náboženskou svobodu. Tento postup vynikne jako kontrastní s dobou komunistického režimu v Českoslovenku, kdy naopak stát podnikl řadu brutálních zásahů do náboženské svobody a církve se snažil zlikvidovat, nebo alespoň zdiskreditovat.

2.2.2. Rakouský konfesijní stát

Rakouský absolutistický stát, nastolený pro naše země Obnoveným zřízením zemským,⁷⁶ se mimo jiné vyznačoval restaurací katolicismu.⁷⁷ To se projevilo i na výsostném postavení katolické církve, které však nebránilo určité omezené (co do obsahu i teritoria) toleranci vůči luterským evangelíkům.⁷⁸ I tak došlo k významnému, nábožensky motivovanému exilu nekatolické inteligence a majetnějších vrstev.⁷⁹

---

⁷⁶ čl. A.23 Obnoveného zřízení zemského prohlašuje katolickou církev za výlučnou.

⁷⁷ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4., přeprac. vyd., (v nakl. Leges vyd. první). Praha: Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, str. 148. Jde o značný posun od náboženské svobody zajištěné Majestátem císaře Rudolfa II. z roku 1609.

⁷⁸ Tretera připomíná Altranstädtskou smlouvu mezi císařem Josefem I. a švédským králem Karlem XII., která rozšiřuje toleranci, vrací dříve zabavené kostely a povoluje výstavbu šesti nových. TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 156 s. ISBN 80-7192-707-4, str. 18.

⁷⁹ Uvádí se ¼ šlechtických rodin, a až ¼ zámožnějšího měšťanstva, MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4., přeprac. vyd., (v nakl. Leges vyd. první). Praha: Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4., str. 149

Absolutismus našel své vyjádření i ve vztahu k privilegované katolické církvi, a to ve formě tzv. jurisdikcionalismu,⁸⁰ jenž brání papežskému centralismu a katolickou církev chápe do značné míry jako jeden ze státních úřadů, vůči němuž má panovník značná práva.⁸¹ Mezi ně patří například právo ochraňovat církevní majetek,⁸² právo vrchního vlastnictví církevního majetku,⁸³ právo dozoru nad projevy církevního života ve vnějším světě,⁸⁴ předběžným schvalováním církevních právních aktů⁸⁵ a právo obsazovat biskupské úřady dle vlastní úvahy.⁸⁶ Připomenout lze také ochranu katolické církve ze strany královské prokuratury.⁸⁷

Mnohé změny zasáhly vztah státu a církvi v období osvěcenského absolutismu zosobněného zejména Marií Terezií a Josefem II. Jejich reformy v dané oblasti lze rozčlenit do dvou skupin. První skupinou jsou majetkové zásahy a změny. Zahájeny byly v podstatě už roku 1723 tzv. amortizačními zákony, jimiž bylo katolické církvi zakázáno nabývat nové nemovitosti. Marie Terezie poté omezila zřizování nových klášterů a výnosy plynoucí z církevních nadací byly převáděny na veřejné školství a vojenské účely.⁸⁸ Josef II. poté rovnou řadu klášterů zrušil⁸⁹ a z výnosů prodeje jejich majetku byly vytvořeny zemské náboženské fondy (matice), které sloužily k financování rozvoje farní soustavy a výživě některých duchovních.⁹⁰ Druhou větví byly reformy toleranční, jejichž hlavní součástí je toleranční patent z října 1781, jenž oficiálně⁹¹ povoluje působení tzv. akatolických církvi, tedy evangelíků augsburského i helvetského vyznání a

---

⁸⁰ TRETERA, Jiří Rajmund. *Konfesi právo a církevní právo*. Praha: Jan Krigl, 1997. 331 s. ISBN 80-902045-2-X, str. 78.

⁸¹ Je pozoruhodné, že se toto pojetí (byť nikoli ve stejné podobě) vyvinulo jak v protestantských zemích, tak v zemích katolických. V protestantských zemích se k těmto právům připojuje ještě panovníkovo oprávnění zasahovat do věrouky a právo reformovat církve, uzná-li to za potřebné [Tretera, 1997, str. 79].

⁸² [Tretera, 2002, str. 19]

⁸³ *ibidem*: „Toto právo se uplatňovalo nejen zdaňováním, dohledem nad správou, ale...dokonce ospravedlňovalo vyvlastnění církevního majetku.“

⁸⁴ *ibidem*

⁸⁵ *ibidem*

⁸⁶ *ibidem*

⁸⁷ [Malý, 2010, str. 166]

⁸⁸ [Tretera, 2002, str. 19- 20]

⁸⁹ Podle patentu ze dne 29.11.1781 mělo jít o kláštery, které se ze státního pohledu nejevily být užitečnými (tedy zejména kláštery kontemplativní), Tretera ale upozorňuje, že rušení probíhalo arbitrárně a likvidovány byly i kláštery „užitečné“ a naopak některé „neužitečné“ byly zachovány [Tretera, 2002, str. 24].

⁹⁰ [Tretera, 2002, str. 24], totéž [Malý, 2010, str. 176]

⁹¹ Již z roku 1777 pochází důvěrný pokyn směřující k toleranci neveřejného výkonu nekatolických náboženských obřadů [Malý, 2010, str. 175].

pravoslavné církve.⁹² Podobný toleranční edikt byl o rok později vydán i pro židy.⁹³

2.2.3. Přechod ke konstitucionalismu a světský stát; první světová válka

Překotný revoluční a porevoluční vývoj poznamenal do značné míry i otázku církevní. Již Pillersdorfova ústava z dubna 1848 zakotvila mj. náboženskou svobodu⁹⁴ pro všechna křesťanská vyznání, která byla uznána, a židovská víra se těší svobodnému výkonu bohoslužby,⁹⁵ následují opatření posilující náboženskou svobodu.⁹⁶ V roce 1855 uzavřelo Rakousko s Apoštolským stolcem významný konkordát, jenž autonomii Katolické církve posílil zřejmě až na úkor ostatních církví, např. tím, že zavedl plný dohled katolické církve nad obecným školstvím⁹⁷ a obsahoval závazek zachovat dosavadní privilegia Katolické církve,⁹⁸ mimo jiné řešil i některé majetkoprávní otázky.⁹⁹ Konkordát byl vypovězen roku 1870.¹⁰⁰

Krátce po pádu bachovského absolutismu, který na více než sedm let přetrhl ústavní vývoj Rakouska, dochází ke zrovnoprávnění protestantských církví¹⁰¹ a pravoslavné církve¹⁰² s katolickou církví. Součástí tohoto zrovnoprávnění byl i nárok zmiňovaných církví na státní dotace.¹⁰³

---

⁹² [Tretera, 1997, str. 87]

⁹³ [Tretera, 2002, str. 23]

⁹⁴ [Malý, 2010, str. 212]

⁹⁵ [Tretera, 1997, str. 88]

⁹⁶ Zrušeno je např. *placet regium*- církev smí vydávat své interní předpisy bez předchozího schválení státem [Tretera, 2002, str. 27]

⁹⁷ článek VIII. konkordátu: „Všichni učitelé obecných škol pro katolíky určených budou podléhati církevnímu doзору. Jeho Veličenstvo bude jmenovati školní inspektory z mužů navržených biskupem. V případě, že není dostatečně postaráno ve jmenovaných školách o vyučování náboženství, může biskup ustanoviti duchovního, aby přednášel žákům katechismus. Víra a mravnost toho, kdo má býti ustanoven učitelem, musí býti bez poskvrny. Kdo sejde s pravé cesty, bude svého místa zbaven.“ citace z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/195-1855.htm>

⁹⁸ Tretera si všímá, že se tímto závazkem nedal stát odradit od dalších legislativních akcí směřujících k emancipaci dalších církví [Tretera, 1997, str. 89].

⁹⁹ Tak kupříkladu ochrana stávajícího i budoucího majetku v čl. XXIX.

¹⁰⁰ Tento krok byl odůvodněn tím, že se Katolická církev změnila, a to v důsledku přijetí dogmatu o papežské neomylnosti ve věroučných otázkách prohlášených ex cathedra na prvním vatikánském koncilu [Tretera, 2002, str. 31].

¹⁰¹ Tzv. protestantským patentem č. 41/1861 ř.z.

¹⁰² Ministerské nařízení č. 91/1864 ř.z.

¹⁰³ [Tretera, 2002, str. 29]

Po konstituování Rakousko- Uherska (1867) se v tzv. Předlitavsku vyvinul světský stát kooperující s církvemi a zajišťující náboženskou svobodu. To bylo umožněno sérií zákonů z druhé poloviny 60. a 70. let 19. století. Státní základní zákon č. 142/1867 ř.z. (tzv. prosincová ústava) zakotvuje úplnou svobodu víry a svědomí,¹⁰⁴ rozsáhlou svobodu uznaných církví a náboženských společností,¹⁰⁵ svobodu soukromého vyznávání neuznaného náboženství¹⁰⁶ a osvobození všeobecného vyučování od církevního vlivu.¹⁰⁷ Mezikonfesní zákon¹⁰⁸ upravuje možnost přestupu věřících mezi církvemi a fakticky zakotvuje stav bez vyznání.¹⁰⁹

Zákon o vnějších poměrech katolické církve¹¹⁰ akceptoval autonomii kanonického práva v interních záležitostech církve, akcentuje ochranu církevního majetku¹¹¹ a zavádí tzv. kostelní konkurenci.¹¹² Velmi důležitý byl i zákon o uznání společností náboženských,¹¹³ který stanovil přesný postup pro uznání dosud neuznaných náboženských společností, a to uznání nárokové.¹¹⁴ Nové církve a náboženské společnosti se však nemusely povinně podrobovat režimu tohoto zákona a mohly využít jiných organizačních forem, např. práva spolkového.¹¹⁵ Konečně tzv. kongruové zákonodárství¹¹⁶ řešilo státní spolufinancování duchovních, neboť výnosy ze zemských náboženských nebyly k výživě duchovních dostatečné.¹¹⁷ Nárok na tento doplatek měly jen tzv. kongruové církve, tedy římsko-katolická církev, arménsko-katolická církev a církev pravoslavná.¹¹⁸ Ostatní církve a náboženské společnosti však byly oprávněny žádat o doplatek, jenž byl vypočten tak, aby byla zachována

---

¹⁰⁴ čl. 14 zákona 142/1867 ř.z.

¹⁰⁵ čl. 15 zákona 142/1867 ř.z.

¹⁰⁶ čl. 16 zákona 142/1867 ř.z.

¹⁰⁷ čl. 17 zákona 142/1867 ř.z.

¹⁰⁸ č. 49/1868 ř.z.

¹⁰⁹ Tím, že povoluje vystoupení z církve bez současného vstupu do jiné [Tretera, 2002, str. 30].

¹¹⁰ č. 50/1874 ř.z.

¹¹¹ část VII. zákona č. 50/1874 ř. z.

¹¹² Povinný příspěvek každého člena církve na potřeby své farnosti odváděný ve formě přirážky k obecní dani [Tretera, 2002, str. 31].

¹¹³ č. 68/1874 ř.z.

¹¹⁴ ustanovení § 1 zákona č. 68/1874 ř.z.

¹¹⁵ [Tretera, 2002, str. 33]

¹¹⁶ Počínajíc prozatímním zákonem kongruovým č. 47/1885 ř. z.; k termínu kongrua viz TRETERA, Jiří Rajmund; HORÁK, Zboj. *Slovník církevního práva*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. 147 s. ISBN 978-80-247-3614-3, str. 68.

¹¹⁷ [Tretera, 1997, str. 91]

¹¹⁸ [Tretera, Horák, 2011, str. 68]

spravedlnost ve výši státního plnění na počet členů dané církve či náboženské společnosti.¹¹⁹ V posledních desetiletích trvání rakouského mocnářství se povedlo plně zrovnoprávnit ještě židovské obce¹²⁰ a islám.¹²¹

2.2.4. První čs. republika a druhá světová válka; přechod k totalitě

Po vzniku Československa se projevil odpor ke katolické církvi, jež byla považována za oporu dosavadního společenského zřízení, někdy se hovoří o protikatolickém afektu.¹²²

Ten se měl projevit i v odluce církví od státu, která byla prosazována již Masarykem,¹²³ nicméně i přes hlasitou podporu v politických stranách nedošlo ke konkrétním krokům směřujícím k naplnění tohoto cíle. Jako důkaz může sloužit jak projednávání manželského zákona,¹²⁴ jenž zajistil fakultativnost církevního a občanského sňatku, tak schvalování nové ústavy. Ustanovení, které slibovalo v budoucnu odluku zavést,¹²⁵ bylo z textu návrhu vypuštěno. V roce 1919 Národní shromáždění konečně neschválilo návrh zákona o odluce církví od státu z pera T. Bartoška,¹²⁶ který by fakticky zavedl nepřátelskou¹²⁷ odluku státu od církví. Je určitou ironií osudu, že některé návrhy z této předlohy si později osvojil a zavedl komunistický režim.

---

¹¹⁹ *ibidem*

¹²⁰ zákon č. 57/1890 ř. z. o vnějších poměrech izraelského náboženství

¹²¹ zákon č. 159/1912 ř. z. o úpravě poměrů islámského vyznání ritu hanefitského

¹²² [Tretera, 2002, str. 35]

¹²³ Peroutka vzpomíná Masarykovo prohlášení z roku 1910 (PEROUTKA, Ferdinand. Budování státu III. 1920. 3. vydání. Praha: nakladatelství Lidové noviny, 1991. 464 s. ISBN 80-7106-040-2, str. 933), Kindl pak Washingtonskou deklaraci, která přímo provedení odluky přislíbila (KINDL, Vladimír. Náboženskopravní a církevněpravní poměry 1918-1938. In: MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4., přeprac. vyd., (v nakl. Leges vyd. první). Praha: Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, str. 371).

¹²⁴ č. 320/1919 Sb. z. a n.

¹²⁵ Šlo o ustanovení § 121 návrhu, které znělo: „Mezi státem a církví budiž zaveden stav odluky.“ (Citováno dle [Kindl, 2011, str. 371]. K upuštění od tohoto návrhu, který ani sám odluku nezavádí, nýbrž jí pouze slibuje, vedlo vládu několik úvah. Mezi nejdůležitější zřejmě patří obavy z reakce, které by zavedení odluky vyvolalo na silně religiózním Slovensku, jednak snaha zachovat si určitý vliv na dění v církvi a pojistit se před případnými iredentistickými snahami podporovanými odloučenou církví zejm. v maďarsko-slovenském a česko-německém pohraničí, bez významu nebyly ani mezinárodně-právní ohledy a snaha o dobré vztahy s Vatikánem [Peroutka, 1991, 938 an.].

¹²⁶ Návrh dostupný zde <<http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/odluka.htm>>, navštíveno 11.4.2012

¹²⁷ To plyne z řady jeho ustanovení, tak kupř. zabavení všech movitostí značné historické hodnoty dle ustanovení § 51 návrhu, vyčlenění teologických fakult ze svazků univerzit dle ustanovení § 12 návrhu atd.

Negativně zasáhla církevní majetek i provedená pozemková reforma,¹²⁸ která snížila rozsah půdního fondu katolické církve o 16%.¹²⁹

Na mezinárodním poli se státně-církevní vztahy projeví nejvýrazněji uzavřením *Modu vivendi*¹³⁰ se Svatým stolicem, došlo i k obnově diplomatických vztahů mezi oběma stranami.¹³¹ Pozitivně je částí doktríny hodnocena i vnější delimitace hranic katolických diecézí dle hranic ČSR z roku 1937,¹³² byť je na druhou stranu namítáno, že ve skutečnosti došlo k delimitaci hranic diecézí až roku 1977 papežskou bulou Pavla VI.¹³³

Celkově je patrné, že Československo nadále pokračovalo v trendu posilování svobody vyznání, zmínit lze záruky plynoucí z československé ústavy¹³⁴ nebo nový mezikonfesní zákon.¹³⁵ Tento vývoj však byl přetržen koncem 30. let. Během druhé světové války bylo na území bývalého Československa takřka zdecimováno židovské obyvatelstvo,¹³⁶ připomínány jsou zásahy protektorátní správy proti pravoslavné církvi vrcholící až rozpuštěním její obce;¹³⁷ poválečný

---

¹²⁸ Zahájena zákonem o obstarání velkostatků č. 32/1918 Sb. z. a n., která se však protáhla až za polovinu 30. let (SKŘEJPKOVÁ, Petra. Pozemková reforma. In: MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 4., přeprac. vyd., (v nakl. Leges vyd. první). Praha: Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4. str. 413-419).

¹²⁹ [Tretera, 1997, str. 93]

¹³⁰ *Modus vivendi* vstoupil v platnost dne 2.2.1928. Politicky zřejmě nejvýznamnějším faktem z něj plynoucím byl závazek katolické církve, že žádná část ČSR nebude podřízena ordináři, který má sídlo za jejími hranicemi (čl. I) a povinnost Svatého stolce před jmenováním vysokých církevních hodnostářů vznést dotaz na československou vládu, zda nemá proti nim politické námítky (čl. IV) a povinnost těchto hodnostářů po svém jmenování složit přísahu věrnosti ČSR (čl. V).

¹³¹ Diplomatieké styky byly přerušeny po tzv. Marmaggiho aféře z roku 1925, kdy papežský nuncius opustil Prahu kvůli vyhlášení dne 6. 7. státním svátkem pro připomínku upálení Mistra Jana Husa. ČAPKA František. *Dějiny země Koruny české v datech*. 4. vyd. Praha: Libri, 2010. 1055 s. ISBN 978-7277-469-2, str. 648 a 653.

¹³² Stalo se tak papežskou bulou "Ad ecclesiastici regiminis incrementum" ze dne 2.9.1937 [Tretera, 1997, str. 96].

¹³³ Např. PAVLÍČEK Václav. Právní postavení církví. In: PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti. 3/ Demokratický a laický stát*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009. 543 s. ISBN 978-80-246-1642-1, str. 189.

¹³⁴ Uvozena ústavním zákonem č. 121/1920 Sb. z. a n., což se týkalo zejména ustanovení §§ 121-125

¹³⁵ č. 96/1925; zákon mj. znovu stanovil proces přestupu věřících z jedné církve či náboženské společnosti do druhé, výslovně uznal stav bez vyznání atd. [Tretera, 2002, str. 36].

¹³⁶ [Tretera, 2002, str. 41]

¹³⁷ K tomu došlo dne 18.9.1942 i v důsledku prokázané pomoci některých představitelů pravoslavné církve poskytnuté výsadbářům, kteří provedli atentát na zastupujícího říšského protektora R. Heydricha. Tlak vůči pravoslavné církvi byl však dlouhodobější, a to i pro její spojení se srbskou pravoslavnou církví (KINDL Vladimír. Církve a náboženské společnosti v Protektorátu Čechy a Morava. In: MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 4., přeprac. vyd., (v nakl. Leges vyd. první). Praha: Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-40).

odsun sudetských Němců a odstoupení Podkarpatské Rusi Sovětskému svazu měly rovněž zásadní vliv na náboženské poměry poválečné země.¹³⁸

2.2.5. Komunistický režim a návrat ke svobodě

Ustavující se komunistický režim zasáhl církve a náboženské společnosti velmi tvrdě. Nic na tom nezměnila ani ustanovení nové ústavy,¹³⁹ která měla chránit svobodu vyznání a spolčovací a shromažďovací právo. Zvláště poté, co zkrachovala jednání mezi komisí pro církevní otázky Ústředního akčního výboru Národní fronty s biskupy katolické církve,¹⁴⁰ začal režim stupňovat represe, k nimž byla využita za první republiky obsoletní ustanovení rakouského zákona o vnějších poměrech církve katolické,¹⁴¹ byly však využívány i prostředky trestního práva, což vyvrcholilo přijetím zákona na ochranu lidově-demokratické republiky.¹⁴² Ten sice obsahoval ustanovení speciálně dopadající na církve a náboženské společnosti (§ 26¹⁴³ a zejména § 28¹⁴⁴), tresty za ně zjevně připadaly režimu nedostatečné, a proto k proticírkevním represím využíval i ostatní ustanovení tohoto zákona.¹⁴⁵

Režim se rovněž pokoušel přetrhat vazby mezi katolickou církví a Vatikánem, a to mnoha způsoby. Navrhováno bylo vytvoření jakési národní církve, jež by byla plně pod kontrolou státu,¹⁴⁶ zařazení církve do Národní fronty,¹⁴⁷ nebo zneužití

---

¹³⁸ [Tretera, 2002, str. 41]

¹³⁹ Ústava devátého května č. 150/1948 Sb. z. a n., účinná od 9.6.1948, zejména ustanovení §§ 15-17 zakotvující svobodu svědomí a § 24 o svobodě shromažďovací a spolčovací.

¹⁴⁰ V čele komise stál Alexej Čepička; cílem jednání bylo získání loajality představitelů katolické církve k nastupujícímu režimu. Více v KUKLÍK, Jan. Ideologicky podmíněné zásahy do právního řádu. Právní postavení církví 1948- 1960. In: KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011. 426 s. ISBN 978-80-87284-17-9.

¹⁴¹ č. 50/1874 ř.z.

¹⁴² č. 231/1948 Sb., v účinnosti od 24.10.1948 do 31.7.1950, jeho ustanovení však byla implementována do nového trestního zákoníku.

¹⁴³ Ustanovení § 26 prohlašovalo za trestné tzv. popuzování.

¹⁴⁴ Zneužití úřadu duchovního nebo jiné podobné funkce.

¹⁴⁵ [Tretera, 2002, str. 44]

¹⁴⁶ KUKLÍK, Jan. Ideologicky podmíněné zásahy do právního řádu. Právní postavení církví 1948- 1960. In: KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011. 426 s. ISBN 978-80-87284-17-9, str. 133

¹⁴⁷ [Tretera, 2002, str. 46]

tzv. Katolické akce.¹⁴⁸ Nezdár posledního jmenovaného pokusu vedl k okamžité bezprávní internaci postupně všech biskupů v Československu.¹⁴⁹ Tito hodnostáři byli bez jakéhokoli rozhodnutí soudu po různě dlouhou dobu drženi v zajetí a byl jim znemožňován kontakt s okolím.

Jedním z nejvýznamnějších zásahů na „proticírkevní“ poli představovaly tzv. nové církevní zákony. Zákon č. 217/1949 Sb. o zřízení Státního úřadu pro věci církevní založil správní soustavu dohlížející na církve,¹⁵⁰ která sestávala¹⁵¹ z církevních oddělení okresních a krajských národních výborů (v jejichž čele stál tajemník) a Státního úřadu pro věci církevní na vrcholu.¹⁵² Zákon č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, pak dostal církve do zcela podřízeného postavení. Stát se zavázal hradit duchovním církví a náboženských společností plat,¹⁵³ pakliže dostali ke své činnosti státní souhlas. Jen s ním mohli legálně svou činnost ve své církvi či náboženské společnosti vykonávat.¹⁵⁴ Státní souhlas mohl být však kdykoli odebrán¹⁵⁵ a pokračování v činnosti duchovního bez něj bylo trestným činem.¹⁵⁶ Tímto zákonem byl postižen i církevní majetek. Stát se sice zavázal hradit i tzv. „věcné náklady spojené s výkonem bohoslužeb“¹⁵⁷ a převzal na sebe „veškerý soukromý a veřejný patronát nad kostely, obrocími a jinými církevními ústavami“,¹⁵⁸ vyhradil si však plnou kontrolu nad církevním majetkem. Církve a

---

¹⁴⁸ Katolická akce bylo laické hnutí uvnitř církve; režim bez vědomí církevních představitelů v červnu 1949 založil další Katolickou akci, církevní představitelé se však od ní distancovali. Tato organizace pak roku 1951 zanikla [Tretera, 2002, str. 46], [Kuklík, 2011, str. 134].

¹⁴⁹ Mezi jinými lze jmenovat arcibiskupa pražského Josefa Berana, arcibiskupa olomouckého Josefa Karla Matochu nebo biskupa brněnského Karla Skoupého [Tretera, 2002, str. 46], stejně tak i [Kuklík, 2011, str. 140].

¹⁵⁰ Úkoly byly vymezeny v ustanovení § 2 zákona takto: „Úkolem Státního úřadu pro věci církevní je dbátí o to, aby se církevní a náboženský život vyvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidově demokratického zřízení, a zajistiti tak pro každého ústavou zaručené právo svobody vyznání, založené na zásadách náboženské snášenlivosti a rovnoprávnosti všech vyznání.“

¹⁵¹ Organizace úřadu byla stanovena vládním nařízením č. 228/1949 Sb.

¹⁵² Prvním přednostou úřadu byl tehdejší ministr spravedlnosti Alexej Čepička. Od roku 1956 přešla jeho působnost na ministerstvo kultury. Více o něm in: [Kuklík, 2011, str. 135].

¹⁵³ Ustanovení § 1 zákona hovoří o „osobních požitcích.“

¹⁵⁴ Ustanovení § 7 odst. 1 zákona

¹⁵⁵ [Tretera, 2002, str. 47]

¹⁵⁶ Trestný čin maření dozoru nad církvemi, který spáchal ten, „kdo porušil zákon o hospodářském zabezpečení církví.“ [Tretera, 2002, str. 47].

¹⁵⁷ Ustanovení § 8 zákona; Jak upozorňuje Tretera, ve skutečnosti však stát na údržbu církevního majetku nejen příliš nepřispíval, ale dokonce bídný stav kostelů ukazoval jako příklad špatné péče církve o své objekty. Skutečným zdrojem k údržbě církevního majetku se tak staly kostelní sbírky [Tretera, 1997, str. 99].

¹⁵⁸ Ustanovení § 11 odst. 1 zákona

náboženské společnosti byly např. povinny sestavovat rozpočet, který podléhal administrativnímu schválení¹⁵⁹ a veškerý jejich majetek byl navíc objektem státního dozoru.¹⁶⁰ Šlo tak o další¹⁶¹ omezení vlastnického práva církví v této době, a to po ještě předúnorovém zákoně o revizi pozemkové reformy¹⁶² a zákona o nové pozemkové reformě.¹⁶³ Pozoruhodné je, že oba tyto „církevní“ zákony, přijaté dne 14.10.1949, byly schváleny aklamací.¹⁶⁴

Ruku v ruce s těmito omezujícími zákony pokračovala perzekuce pomocí vykonstruovaných, tzv. církevních procesů.¹⁶⁵ Jedním z prvních se měl stát tzv. čichošťský zázrak,¹⁶⁶ umučení čichošťského faráře Josefa Toufara. Státní bezpečností však zinscenování procesu zabránilo. Církevní procesy nezasáhly jen katolickou církev, ale byly vedeny i vůči představitelům České církve evangelické.¹⁶⁷ Že šlo o součást koordinované akce proti církvím a náboženstvím vůbec, lze dovodit, jak upozorňuje Kuklík,¹⁶⁸ z časové shody mj. s tzv. akcí K- kláštery. Dne 13. a 17. 4. 1950 byly přepadeny všechny mužské kláštery, řeholníci byli odvezeni do internačních táborů a následně umístováni do táborů nucených prací a pracovních-technických praporů čs. armády.¹⁶⁹ Podobně byla postižena i ženská řeholní společenství.¹⁷⁰

---

¹⁵⁹ Ustanovení § 9 odst. 1 zákona

¹⁶⁰ Ustanovení § 10 odst. 1 zákona

¹⁶¹ Je však třeba podotknout, že ani za Rakouska nebyla katolická církev v postavení typického vlastníka majetku; její vlastnické právo bylo např. omezeno účelovostí (tedy určeno jen ke kultovým účelům) a podrobeno jisté formě administrativního dohledu. KINDL, Vladimír; MIKULE, Vladimír. *Právněhistorická expertiza Univerzity Karlovy v Praze právního postavení tzv. katolického církevního majetku v druhé polovině 19. a ve 20. století na území dnešní ČR* [online zdroj]; dostupné z <<http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--4--Expertiza-Univerzity-Karlovy.doc>>, navštíveno 21.6.2012.

¹⁶² č. 142/1947 Sb. z. a n. Šlo o revizi pozemkové reformy provedené v roce 1919.

¹⁶³ č. 46/1948 Sb.

¹⁶⁴ KINDL, Vladimír. Církevní zákony z r. 1949 na půdě Národního shromáždění ČSR. In: SOUKUP, Ladislav. *Pocta prof. JUDr. Karlu Malému, DrSc., k 65. narozeninám*. Praha: Karolinum, 1995, 343 s. ISBN 80-7184-092-0.

¹⁶⁵ Procesy se vedly před Státním soudem, který pro ně zřídil specializovaný senát. V procesech byly vynášeny drakonické tresty [Kuklík, 2011, str. 140].

¹⁶⁶ Čichošťský zázrak, který se měl udát na přelomu roku 1949 a 1950 měl spočívat v tom, že se během kázání faráře Josefa Toufara několikrát vychýlil kříž. Je pravděpodobné, že vše bylo zinscenováno Státní bezpečností [Kuklík, 2011, str. 140].

¹⁶⁷ [Kuklík, 2011, str. 142]

¹⁶⁸ [Kuklík, 2011, str. 140]

¹⁶⁹ [Tretera, 1997, str. 99]

¹⁷⁰ *ibidem*

Z dalších, neméně vážných, zásahů proti církvím a náboženským společnostem, je možno jmenovat pokus o likvidaci řecko-katolické církve,¹⁷¹ zásahy proti baptistům a českobratrským evangelíkům.¹⁷² Státní represe dopadly i na laické aktivity věřících- např. Svaz nedělních škol, Svaz českobratrské evangelické mládeže nebo nadcírkevní organizace typu YMCA a YWCA.¹⁷³

Jako částečný úspěch režimního tlaku na katolické duchovenstvo lze považovat vznik tzv. mírových hnutí (Mírové hnutí katolického duchovenstva¹⁷⁴ a sdružení *Pacem in Terris*¹⁷⁵), což byly organizace duchovních fakticky kolaborující s komunistickým režimem.

Po skončení silných represí¹⁷⁶ se situace ustaluje. Změnu nemohla přinést ani ústava z roku 1960,¹⁷⁷ která pouze v ustanovení čl. 32 prohlašuje svobodu vyznání za zaručenou. Změnu přinesly až události roku 1989 a zhroucení komunistického režimu. Již v prosinci 1989 byly zrušeny náboženské trestné činy,¹⁷⁸ v lednu 1990 bylo zrušeno ustanovení § 7 zákona č. 218/1949 Sb. a stát se zbavil možnosti zasahovat do interních záležitostí církví a náboženských společností. Tento trend byl podtržen přijetím Listiny základních práv a svobod v roce 1991. Komplexní úpravy se celé oblasti dostalo zákonem č. 308/1991 Sb. o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností.

2.2.6. Závěr

I dějiny nábožensko-státních vztahů, jak se odehrály v českých zemích, prošly řadou vývojových stadií. Rakouský konfesijní stát se postupem doby proměňoval- v duchu josefinských reforem si stát zosobněný panovníkem a

---

¹⁷¹ Řecko-katolická církev měla v té době přes 300.000 členů. Na tzv. prešovském soboru dne 28.4.1950 byl pod nátlakem schválen přechod k pravoslaví. Řeckokatoličtí kněží však toto rozhodnutí neakceptovali. Byl jim proto odňat státní souhlas k duchovenské činnosti, většina z nich byla uvězněna a posléze deportována a řeckokatolická církev faktickou cestou zlikvidována až do roku 1968 [Tretera, 2002, str. 50].

¹⁷² [Tretera, 2002, str. 51]

¹⁷³ [Kuklík, 2011, str. 142]

¹⁷⁴ Působilo do roku 1968

¹⁷⁵ Existovalo mezi lety 1971- 1989, ač od roku 1982 bylo výslovně zakázáno Apoštolským stolcem [Tretera, 2002, str. 52].

¹⁷⁶ Na nejsilnější represe navázala menší vlna dalších trestněprávních represí, která skončila až v polovině 60. let [Kuklík, 2011, str. 142].

¹⁷⁷ ústavní zákon č. 100/1960 Sb.

¹⁷⁸ [Tretera, 2002, str. 53]

favorizující katolickou církev osoboval rozsáhlý katalog práv k zásahům v náboženských otázkách. Ruku v ruce s tím však jdou opatření směřující k náboženské toleranci, zprvu omezené, postupně se však rozvíjející. Tolerance však není uznání a respekt. Toho je dosaženo až po ústavních změnách a před první světovou válkou lze hovořit, že se vyvinul stát světský, respektující svobodu vyznání.

V nastoleném trendu pokračovalo i Československo, které spolu s dalším recipovalo i rakouské konfesní zákonodárství. Tento vývoj byl přetržen druhou světovou válkou, jež sama o sobě, stejně jako politickými následky, silně poznamenala i státně-náboženské vztahy. Nastupující komunistický režim pak náboženskou svobodu surově omezil a bezprecedentními kroky umrtvil rozvoj těchto vztahů na 41 let.

Po pádu komunistického režimu se obnovuje náboženská svoboda jako základní lidské právo a jsme svědky hledání správného poměru, jenž by měl stát zaujmout k náboženstvím, stejně jako způsobu nápravy křivd, jichž se na církvích a náboženských společnostech komunistický režim dopustil. Těmto otázkám budou věnovány další kapitoly.

Z kapitoly popisující historii je však možné uzavřít, že stát i náboženství mají různou povahu- proto středověká církev selhala při snaze převzít světskou moc a uplatňovat ji nad státy, stejně jako totalitní státy neuspěly při snaze zničit náboženství a nahradit je vlastními ideologiemi.

3. Mezinárodní právo

3.1. Úvod

Mezinárodní právo sehrává při úpravě státně-náboženských vztahů zásadní úlohu, a to již nejpozději od doby augšpurského míru z roku 1555, na němž byla poprvé stvrzena zásada *cuius regio, eius religio*. V současné době je však jeho pozice ještě zásadnější, což souvisí s rozvojem lidských práv a jejich zakotvení na mezinárodní úrovni po druhé světové válce. Náboženská svoboda je jako jedno ze základních práv traktována od Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948 a dále rozpracována v dalších dokumentech OSN, Rady Evropy a své vyjádření a aplikaci nachází i v právu Evropské unie.

Žádný z těchto dokumentů nezavazuje signatářské státy přímo k odluce státu od církví a náboženských společností, spíše vyhrazuje prostor pro svobodné vyznávání náboženských přesvědčení a možnou kooperaci mezi státy a církvemi a náboženskými společnostmi tam, kde je taková spolupráce přínosná či odůvodněná. Základ pro přijímání závazků plynoucích pro Českou republiku z mezinárodních smluv a dokumentů poskytuje zejména čl. 10 Ústavy.¹⁷⁹ Okruh takových smluv pak blíže specifikuje čl. 49 Ústavy.¹⁸⁰ Z nich je zřejmé, že ústavodárce se přiklonil k tzv. monistickému pojetí vztahu českého právního řádu a mezinárodního práva.¹⁸¹ Ten má za následek aplikační přednost mezinárodní smlouvy splňující daná kritéria před zákonem,¹⁸² nikoli však před ústavním zákonem.¹⁸³

---

¹⁷⁹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.; čl. 10 Ústavy stanoví, že: „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“

¹⁸⁰ čl. 49 Ústavy stanoví, že: „K ratifikaci mezinárodních smluv a) upravujících práva a povinnosti osob, b) spojeneckých, mírových a jiných politických, c) z nichž vzniká členství České republiky v mezinárodní organizaci, d) hospodářských, jež jsou všeobecné povahy, e) o dalších věcech, jejichž úprava je vyhrazena zákonu, je třeba souhlasu obou komor Parlamentu.“

¹⁸¹ Více in: SLÁDEČEK, Vladimír; MIKULE, Vladimír; SYLLOVÁ, Jindřiška: *Ústava České republiky: Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2007. 949 s. ISBN 978-80-7179-869-9, str. 75 an., nebo MALENOVSKÝ, Jiří: *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část, a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. vyd. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2008. 551 s. ISBN 978-80-210-4474-6, str. 472 an.

¹⁸² Hovoří se o čtyřech podmínkách: souhlas Parlamentu s danou mezinárodní smlouvou, její vnitrostátní publikace ve sbírce mezinárodních smluv, závaznost pro Českou republiku a samovykonatelná povaha-

3.2. Dokumenty OSN

Instrumenty OSN značně ovlivnily proces traktování obsahu náboženské svobody jednotlivců i skupin. Ačkoli ne všechny dokumenty, které budou zmíněny, jsou závazné, jejich postavení jako základních pilířů formování hranic náboženské svobody a možností státní ingerence do ní a jejího výkonu, nelze podceňovat. Jejich porovnání pak ukazuje, jak se pojetí náboženské svobody v čase rozšiřovalo a bylo konkretizováno. Zaznamenáníhodný je rovněž posun ve vnímání náboženské svobody jako svobody, která vyžaduje spíše zdržení se státní zásahů do ní- až k pojetí této svobody jako sestávající z katalogu práv, jejichž výkon již prakticky není možný bez speciální národní úpravy.

3.2.1. Všeobecná deklarace lidských práv

První významným dokumentem garantující každému náboženskou svobodu je Všeobecná deklarace lidských práv z 10.12.1948. Článek 18 zní: *„Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevat své náboženství nebo víru, sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou a zachováváním obřadů.“* Z toho je zřejmé, že náboženskou svobodu traktuje jako právo individuální, příslušející jednotlivci (vykonávat náboženskou svobodu „společně“ je primárním právem jednotlivců, nikoli těchto sdružení samých), a jako právo náležející do širšího souboru „svobody svědomí.“ To je přístup charakteristický pro lidskoprávní dokumenty po druhé světové válce,¹⁸⁴ ukazuje však také na příbuznost a blízkost těchto práv. Z textu článku 18 se rovněž

---

viz např. BAHÝLOVÁ, Lenka; FILIP, Jan; MOLEK, Pavel a kol. Ústava České republiky: Komentář. Praha: Linde Praha, 2010. 1533 s. ISBN 978-80-7201-814-7, str. 183

¹⁸³ *ibidem* BAHÝLOVÁ, Lenka; FILIP, Jan; MOLEK, Pavel a kol. Ústava České republiky: Komentář. Praha: Linde Praha, 2010. 1533 s. ISBN 978-80-7201-814-7, str. 183

¹⁸⁴ RIVERS, Julian. *The Law of Organized Religions: Between Establishment and Secularism*. Oxford: Oxford University Press, 2010. 368 s. ISBN 978-0-19-922610-8, str. 35; Rivers tuto praxi podrobuje kritice, neboť ji považuje za limitační ve vztahu k náboženským uskupením.

podává, že náboženská svoboda má dvě oblasti: vnitřní a vnější. Ve vnitřní části se týká osobní víry, náboženského přesvědčení, jež každý může svobodně přijímat a měnit; ve vnější části zaručuje možnost manifestace tohoto přesvědčení, a to ve vyjmenovaných formách. Náboženská svoboda, jak je prohlášena ve Všeobecné deklaraci lidských práv, nevyžaduje od států provést speciální pozitivní kroky- naopak, po státech je spíše žádána zdrženlivost, aby prohlášená svoboda nebyla narušena.

3.2.2. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech¹⁸⁵

Velmi významným dokumentem vzniklým na půdě OSN, a to nejen pro svou závaznost a specifický kontrolní mechanismus, je Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966. Náboženské svobody se týká rovněž článek 18. Ten ve svém prvním odstavci zcela jasně odkazuje na Všeobecnou deklaraci lidských práv, když téměř doslovně přejímá její definici. V dalších odstavcích však náboženskou svobodu ostřeji vymezuje a explicitně zakazuje jakékoli donucování, které by narušovalo náboženskou svobodu jednotlivce (čl. 18 odst. 2) a stanoví meze státních zásahů do výkonu náboženské svobody (čl. 18 odst. 3)- na rozdíl od Všeobecné deklarace lidských práv tedy předjímá, že státní zásahy do náboženské svobody mohou být nutné a odůvodnitelné. Nesmějí však přesahovat míru, jež by znamenala popření existence svobody samé. I obsah náboženské svobody, jak ji traktuje Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, přísluší primárně jednotlivci.

---

¹⁸⁵ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech byl tehdejší ČSSR podepsán dne 7.10.1968 a ratifikační listiny byly uloženy dne 23.12.1975; tento pakt je tedy pro ČR z důvodu její sukcese do právního postavení ČSSR závazný (informace z <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskych-a-politicky-pravech-19851>> , navštíveno dne 16.4.2012).

3.2.3. Deklarace o eliminaci všech forem netolerance a diskriminace založených na náboženství nebo víře

Deklarace Valného shromáždění z roku 1981 (dále jen „Deklarace 1981“), která prohlašuje právo na náboženskou svobodu a svobodu vyznání (stále v komplexu se svobodou smýšlení a vědomí)¹⁸⁶ představuje další symbolický posun v chápání náboženské svobody. Již ve své preambuli prohlašuje důležitost náboženské svobody jako základního prvku sebepojetí každého jednotlivce a potřebu respektu k této svobodě jako nutné podmínce mírového soužití mezi národy. Z těchto důvodů pak upravuje náležitosti náboženské svobody velmi pečlivě- pozoruhodný je zejména článek 6, který obsahuje deklaratorní- a poměrně obsáhlý-¹⁸⁷ výčet (katalog) práv, jež jsou imanentní součástí náboženské svobody. To je nezanedbatelný posun. Obsah náboženské svobody je považován za natolik zásadní, že je třeba jej alespoň v základních bodech pozitivně vymezit, navíc charakter řady jmenovaných práv nejen vyžaduje kolektivní výkon, ale jsou přímo kolektivům určena (např. právo ustanovovat náboženské představené) a je tak opuštěna „individualistická“ doktrína. Tato práva pak již od států požadují více, než pouhé zdržení se zásahů do sféry náboženské svobody. Státy musí podniknout pozitivní kroky, aby jmenovaná práva mohla být vůbec vykonávána. Rivers dodává, že ve své podobě tato práva tedy nemohou mít přímý horizontální účinek, neboť vyžadují provedení, specifikaci, na národní úrovni, což je odlišuje od práv na bázi „svobody.“¹⁸⁸ Rovněž si lze povšimnout „anti-diskriminačního přístupu“¹⁸⁹ deklarace projevujícího se zejména v jejích člancích 2, 3 a 4.

---

¹⁸⁶ SUCHÁNEK, Radovan. Základní práva a svobody. In: PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda, II. díl. Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011. 1120 s. ISBN 978-80-87212-90-5, str. 552

¹⁸⁷ zejména čl. 6 Deklarace a rovněž [Suchánek, 2011, str. 552 an.]

¹⁸⁸ [Rivers, 2010, str. 35]

¹⁸⁹ [Rivers, 2010, str. 35]

3.3. Rada Evropy- Evropská úmluva o lidských právech a základních svobodách

Ve vývoji lidských práv v Evropě- nejen náboženské svobody- má neopominutelné místo Evropská úmluva o lidských právech a základních svobodách vzniklá na půdě Rady Evropy v roce 1950 (dále jen „Úmluva“). Její role je dána nejen její závazností, ale zejména judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, který si osvojil řadu interpretačních postupů, jež udržují Úmluvu „živoucím institutem“¹⁹⁰ a umožňují tak adaptovat ji měnícím se sociálním podmínkám, v nichž působí.

Náboženská svoboda je chráněna zejména článkem 9 Úmluvy, jenž její rozsah traktuje velmi podobně jako Všeobecná deklarace lidských práv; druhý odstavec pak připouští možnosti státních zásahů do jejího výkonu v podobných intencích jako Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, když k takovým zásahům vyžaduje zákonný podklad, tyto zásahy musejí být nezbytné v demokratické společnosti a směřovat k ochraně jiných, definovaných, veřejných zájmů, jako je např. bezpečnost či veřejná morálka.

I dle Úmluvy se rozlišuje „vnitřní dimenze“ náboženské svobody- *forum internum*- a její „vnější dimenze“- *forum externum*.¹⁹¹ Lze říci, že na znění článku 9 je evidentní, v jaké době Úmluva vznikala (což lze vysledovat z podobnosti se zmíněnými dokumenty OSN, nikoli však již s Deklarací 1981), zmíněná soudní interpretace však zajišťuje rozsah její ochrany, jenž v žádném případě není nižší, než požaduje např. právě Deklarace 1981.

Základem státního přístupu, který je k náboženské svobodě Úmluvou vyžadován, je neutralita a sekulární pozice státu,¹⁹² a to nejen ve smyslu státní neutrality vůči

---

¹⁹⁰ Jde zejména o tzv. efektivní a dynamickou interpretaci, která má zajistit, že práva chráněná Úmluvou, mohou být efektivně vykonávána, a to i s přihlédnutím k zásadním společenským změnám, ke kterým za dobu účinnosti Úmluvy došlo a dochází- viz HARRIS, David; O'BOYLE, Michael; WARBRICK, Collin a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. 2. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2009. 902 s. ISBN 978-0-40-690594-9, str. 7 an.

¹⁹¹ HARRIS, David; O'BOYLE, Michael; WARBRICK, Collin a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. 2. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2009. 902 s. ISBN 978-0-40-690594-9, str. 428

¹⁹² *Refah Partisi (Strana prosperity) a další proti Turecku* (č. stížností 41340/98, 41342/98, 41343/98 a 41344/98, rozhodnutí ze dne 13. 2. 2003), odst. 93

náboženstvím, ale i neutralita a nezávislost náboženství na státu.¹⁹³ Tento přístup lze demonstrovat na případu *Hasan a Chaush proti Bulharsku*,¹⁹⁴ v němž byly jako Úmluvě odporující shledány zásahy bulharských úřadů směřujících k ovlivnění volby místního muslimského představeného (muftí).

Evropský soud pro lidská práva vyvinul¹⁹⁵ v případech následujících po rozhodnutí ve věci *Kokkinakis proti Řecku*,¹⁹⁶ v němž byla uznána specifická role náboženské svobody, typický procesní postup při posuzování stížností proti údajným státním zásahům do náboženské svobody. Nejprve se soud zabývá otázkou, zda v předmětné věci jde o skutečný zásah do náboženské svobody; při tom soud využívá tzv. tří filtrovacích nástrojů, kterými jsou a) existence určité víry (definice na základě rozhodnutí ve věci *Campbell a Cosans proti Spojenému království*,¹⁹⁷ b) činnost, vůči které stát zasáhl, má být přímou manifestací náboženské víry, ne být touto pouze motivována¹⁹⁸ a c) pravidlo specifické situace, které znamená, že pokud se stěžovatel dobrovolně zavázal k určité činnosti, která by jinak znamenala porušení jeho náboženské svobody, nemá možnost toto namítat,¹⁹⁹ stejné pravidlo se vztahuje např. i na uvězněné osoby.²⁰⁰ Pakliže se tyto filtrovací nástroje neuplatní, soud akceptuje, že došlo k zásahu do náboženské svobody a přistupuje k řešení otázky jeho ospravedlnění dle druhého odstavce článku 9, který stanoví, že omezení náboženské svobody musí být „stanoveno zákony“. Doe však upozorňuje,²⁰¹ že

---

¹⁹³ HARRIS, David; O'BOYLE, Michael; WARBRICK, Collin a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. 2. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2009. 902 s. ISBN 978-0-40-690594-9, str. 430

¹⁹⁴ *Hasan a Chaush proti Bulharsku* (číslo stížnosti 30985/96, rozhodnutí ze dne 26.10.2010)

¹⁹⁵ Například SANDBERG, Russell. *Law and Religion*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. 209 s. ISBN 978-0-521-17718-4, str. 83-87.

¹⁹⁶ *Kokkinakis proti Řecku* (stížnost č. 14307/88, rozhodnutí ze dne 25.5.1993), stížnost podal příslušník Svědků Jehovových, který byl v Řecku odsouzen za proselytizmus, který je zde trestným činem. Jeho odsouzení však bylo ve Štrasburku hodnoceno jako porušení článku 9 Úmluvy.

¹⁹⁷ *Campbell a Cosans proti Spojenému království* (stížnosti č. 7511/76 a 7743/76, rozhodnutí ze dne 25.2.1982) uvádí v odstavci 36, že relevantní „víra“ musí obsahovat určitou míru vážnosti, přesvědčivosti a vážně míněné reflexe).

¹⁹⁸ Tak kupříkladu v rozhodnutí *Arrowsmith proti Spojenému království* (stížnost č. 7050/75, rozhodnutí ze dne 16.5.1977) bylo roznášení letáků brojících proti vojenské službě v Severním Irsku hodnoceno pouze jako čin motivovaný vírou, nikoli ji přímo manifestující, čili nespádající pod ochranu článku 9. Stížnost tak byla prohlášena za zjevně neopodstatněnou.

¹⁹⁹ Uvést lze rozhodnutí ve věci *Stedman proti Spojenému království* (stížnost č. 29107/95, rozhodnutí ze dne 9.4.1997), v němž stěžovatelka, zaměstnankyně cestovní agentury, odmítala pracovat o nedělich, neboť to odporovalo jejímu náboženskému přesvědčení.

²⁰⁰ *X proti Spojenému království* (stížnost č. 7215/75, rozhodnutí ze dne 5.11.1981)

²⁰¹ DOE, Norman. *Law and Religion in Europe. A Comparative Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 306 s. ISBN 978-0-19-960400-5, str. 59

tento termín zahrnuje i předpisy jiné povahy než vzniklé parlamentní cestou, např. v Nizozemsku nebo Spojeném království (výslovně zmiňuje sekundární normotvorbu na základě delegované pravomoci, která tak může získat až podobu školního řádu předepisujícího nošení školní uniformy). Zásadním požadavkem je však dostupnost takového předpisu. Omezení náboženské svobody pak musí mít i legitimní cíl, článek 9 zmiňuje výslovně veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného pořádku, zdraví, morálku, či ochranu práv a svobod jiných. Takové vymezení je velmi široké a poskytuje široký prostor pro uvážení jednotlivých členských zemí pro konkrétní úpravu. Zároveň je však evidentní určitá slabost článku 9, neboť vytvoření obrany legitimním cílem je pro členské státy snadné.²⁰² Jen částečně je tento značně široký prostor korigován požadavkem přiměřenosti, v řeči Úmluvy „nezbytností v demokratické společnosti,“ o níž Sandberg²⁰³ tvrdí, že se fakticky skládá ze dvou podotázek: zda v daném členském státě existuje akutní společenská potřeba omezení náboženské svobody a zda ono omezení je fakticky přiměřené sledovanému cíli.

Z druhé strany se Evropská komise lidských práv věnovala i otázce speciálních vztahů, jež některé státy Rady Evropy pěstují se svými „státními“ církvemi, jako je tomu např. u anglikánské církve v Anglii (která má pozici „*established church*“, viz kapitola 2). Komise konstatovala v případě *Darby proti Švédsku*,²⁰⁴ že existence státně-církevního systému nemůže být sama o sobě shledána jako porušení článku 9, neboť takový systém se uplatňuje ve více evropských zemích a uplatňoval se v nich i v době přijímání Úmluvy. Státy se však musí přijmout specifická opatření, aby chránily náboženskou svobodu jednotlivců, zejména pak musí zabránit, aby byl jednotlivec nucen ke vstupu, nebo mu bylo bráněno vystoupit ze státní církve.

Požadovaná neutralita však v žádném případě neznamená indiferenci k náboženstvím nebo náboženským hodnotám; jak upozorňuje Jeremy Webber,²⁰⁵ je třeba mít na paměti, že náboženská svoboda je určena především k ochraně náboženství, ne k jeho eliminaci z veřejného prostoru. Rovněž Parlamentní

---

²⁰² *ibidem*, str. 60

²⁰³ SANDBERG, Russell. *Law and Religion*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. 209 s. ISBN 978-0-521-17718-4, str. 86

²⁰⁴ *Darby proti Švédsku* (stížnost č. 11581/85, rozhodnutí Komise ze dne 9.5.1989, odst. 45), citováno dle <<http://www.law.cf.ac.uk/clr/networks/lrsncd90.html>>, navštíveno dne 16.4.2012

²⁰⁵ WEBBER, Jeremy. Understanding the religion in freedom of religion. In: CANE, Peter; EVANS, Carolyne; ROBINSON, Zoë (eds.). *Law and Religion in Theoretical and Historical Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 328 s. ISBN 978-0-521-42590-2, str. 29

shromáždění Rady Evropy mnohokrát vyzvalo k dialogu s náboženstvími.²⁰⁶ Lze tak usuzovat, že po státech je ze strany Úmluvy a navazující judikatury žádána nikoli lhostejnost, či eliminace náboženství, ale naopak garance rovného přístupu a právo na účast ve veřejné debatě (např. rozhodnutí ve věci *Metropolitní církve v Besarábii (Metropolitan Church of Bessarabia) proti Moldávii*)²⁰⁷ při současném zachování náboženské neutrality.

Ochrana náboženské svobody podle Úmluvy však není vyčerpána pouze článkem 9. Její podstatné náležitosti jsou chráněny i dalšími ustanoveními, zejména pak články 10 (svoboda projevu- zmínit lze případ *Otto-Preminger-Institut proti Rakousku*),²⁰⁸ 11 (svoboda shromažďování a sdružování), 14 (zákaz diskriminace), nebo článek 1 (ochrana vlastnictví) a článek 2 Dodatkového protokolu k Úmluvě (právo na vzdělání v souladu s náboženským a filosofickým přesvědčením rodičů).

Na druhou stranu je nutné konstatovat, že Úmluva, ani z ní vycházející soudní interpretace, nezavazuje státy k určitému, přesně definovanému vztahu k náboženstvím. Je tak výlučně vnitrostátní záležitostí, zda zvolí separaci od náboženství, kooperaci nebo budou i nadále uplatňovat model státní církve.

Lze uzavřít, že náboženská svoboda v podobě, kterou chrání Úmluva, je neuzavřený systém vyvíjejících se práv a svobod, jejichž cílem je zaručit jak práva jednotlivců, tak skupin, mít, vyznávat a manifestovat své náboženské přesvědčení, tak práva taková přesvědčení nemít a nebyt nucen si je osvojit. Velmi zajímavou analýzu nových trendů v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva podává Ian Leigh,²⁰⁹ když identifikuje tři zásadní směry vývoje: jednak vzestup role pozitivní obligace na straně států chránit náboženskou svobodu vedle již etablované negativní povinnosti

---

²⁰⁶ Např. v doporučení Parlamentního shromáždění č. 1804 z roku 2007 (přístupné zde: <<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta07/erec1804.htm>>, navštíveno 18.4.2012), nebo doporučení Parlamentního shromáždění č. 1396 z roku 1999 (přístupné zde: <<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta99/erec1396.htm>>, navštíveno 18.4.2012)

²⁰⁷ *Metropolitní církve v Besarábii (Metropolitan Church of Bessarabia) proti Moldávii* (stížnost č. 45701/99, rozhodnutí ze dne 13.12.2001); Moldavské úřady v tomto případě odmítly uznat pravoslavnou církev, což jí podle moldavského práva znemožnilo působení v této zemi. Takový postup byl shledán jako odporující článku 9 Úmluvy.

²⁰⁸ *Otto-Preminger-Institut proti Rakousku* (stížnost č. 13470/87, rozhodnutí ze dne 20.9.1994); stížnost směřovala proti postupu rakouských úřadů, které zakázaly promítat a přikázaly zabavit film, jenž mohl urazit náboženské citění převážně katolického regionu. Takový postup byl shledán souladným s Úmluvou, neboť ochrana náboženské svobody obsahuje i povinnost soukromých osob zdržet se vyjádření, která jsou hrubě urážlivá k náboženské víře ostatních. K tomu zejména odstavec 49 rozhodnutí.

²⁰⁹ LEIGH, I. New Trends in Religious Liberty and the European Court of Human Rights. *Ecclesiastical Law Journal*. 2010, roč. 12, č. 3, s. 266- 279

zdržet se zásahů do výkonu práv plynoucích z náboženské svobody, dále rostoucí důraz na státní neutralitu v náboženských věcech a konečně rozšiřující se pojetí porušení individuálních práv plynoucích z článku 9 (autor zmiňuje příklad tzv. výhrady svědomí, která sice není v Úmluvě zakotvena, ale v novějších rozhodnutích týkajících se zejména diskriminace (tedy ve spojení s článkem 14 Úmluvy) již soud uznává, že výhrada svědomí spadá do sféry (ambitu) článku 9).

3.4. *Evropská unie*

Ani Evropská unie není k náboženské svobodě a náboženstvím obecně lhostejná. Politický a právní vývoj v Evropské unii v posledních letech vedl některé komentátory k odlišení vlastního evropského konfesního práva.²¹⁰ I pokud pozorovatel není tomuto názoru nakloněn, je evidentní, že Evropská unie buduje určitou politiku vůči náboženstvím, jež je založena a ovlivněna jak mezinárodně-právními instrumenty, zejména pak Úmluvou a judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, tak i vlastní národní úpravou členských států²¹¹ a formována samozřejmě primárními a sekundárními prameny práva Evropské unie.²¹² Rozvoj Evropské unie podle Juliana Riverse znamená i předpoklad, že její role i v záležitostech náboženských bude růst, neboť EU již není výlučně ekonomickou organizací a každé politické společenství si musí osvojit způsob regulace náboženských otázek.²¹³

Norman Doe²¹⁴ rozpoznává, že se v právu Evropské unie uplatňuje sedm základních principů, jež do značné míry reprezentují zásady evropské konfesní politiky. Prvním z těchto principů je zásada uznání významu náboženství. Evropská unie uznává historický přínos náboženství, který přispěl k formování Evropy (viz kapitola 2). Explicitní vyjádření lze nalézt v článku 17.3 Smlouvy o fungování Evropské unie:

---

²¹⁰ DOE, Norman. *Law and Religion in Europe. A Comparative Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 306 s. ISBN 978-0-19-960400-5, str. 237

²¹¹ Např. zásady společné právním řádům členských států jako jeden z pramenů práva Evropské unie, viz SVOBODA, Pavel. *Úvod do evropského práva*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. 382 s. ISBN 978-80-7400-334-9, str. 91 a článek 17 o fungování Evropské unie.

²¹² *ibidem* str. 86 an.

²¹³ RIVERS, J. In Pursuit of Pluralism: The Ecclesiastical Policy of the European Union. *Ecclesiastical Law Journal*. 2004, roč. 7, č. 34, s. 267-291

²¹⁴ [Doe, 2011, str. 238 an.]

„Unie udržuje otevřený, transparentní a pravidelný dialog s těmito církvemi a organizacemi, přičemž uznává jejich identitu a jejich osobitý přínos.“ Dialog s různými náboženstvími je v rámci Unie důležitý také proto, že nábožensky orientované skupiny tvoří leckdy nezanedbatelnou část obyvatelstva členských států²¹⁵ a spolupráce i na celounijní úrovni může přinést důležité výsledky. Rovněž preambule Listiny základních práv Evropské unie hovoří o evropském „duchovním dědictví.“ V tomto uznání není možné sledovat jakoukoli předpojatost vůči některému náboženství, naopak článek 22 Listiny základních práv Evropské unie prohlašuje, že „Unie respektuje náboženskou rozmanitost.“

Ze znění článku 17.3 Smlouvy o fungování Evropské unie plyne další důležitý princip: zásada spolupráce.²¹⁶ Unie prohlašuje, že s náboženstvími vede dialog a *ergo* ta mají na tento dialog nárok. Doe upozorňuje, že však nejde v politice Unie o nic nového: „jde pouze o artikulaci současné praxe podle evropského práva“,²¹⁷ když připomíná fungování Evropské agentury pro základní práva, jež musí úzce spolupracovat s nevládními organizacemi a institucemi občanské společnosti činnými v potírání rasismu a xenofobie.²¹⁸ Tato spolupráce v sobě může zahrnovat dokonce i finanční podporu,²¹⁹ neboť církve a náboženské společnosti jsou považovány v právu Unie za nevýdělečné organizace²²⁰ a v jistých případech mají nárok na prostředky z rozpočtu Unie.²²¹

Jedním z dalších principů je zásada specifické ochrany náboženství,²²² která je odvozena z některých zvláštních pravidel, resp. výjimek z nich, jež jsou učiněny ve prospěch církví a náboženských společností. Zmínit lze např. specifickou ochranu náboženských symbolů,²²³ nebo vlastnického práva církví a náboženských společností.²²⁴ Ostatními principy, jež Doe považuje za základní pilíře evropské

---

²¹⁵ ROBBERS, Gerhard. State and Church in the European Union. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 577

²¹⁶ [Doe, 2011, str. 251]

²¹⁷ [Doe, 2011, str. 253], překl. aut.

²¹⁸ nařízení ES 168/2007

²¹⁹ [Doe, 2011, str. 253]

²²⁰ nařízení ES 113/2002

²²¹ článek 24 nařízení ES 1905/2006

²²² [Doe, 2011, str. 254]

²²³ Členský stát může rozhodnout, že do registru ochranných známek nebude zanesen, a pokud už byl zanesen, bude odstraněn, záznam obsahující náboženský symbol. Článek 3 odst. 2 písm. b) směrnice 89/104/EHS.

²²⁴ Jmenovat lze pravidla týkající se vývozu kulturních statků v nařízení 93/7/EHS.

konfesní politiky, jsou autonomie církví a náboženských společností, náboženská rovnost a nediskriminace, náboženská svoboda a subsidiarita v náboženské oblasti. Ta je však některými autory považována za spíše svého druhu z nouze ctnost, např. McCrea²²⁵ se domnívá, že ostatně Unii nic jiného než důraz na subsidiaritu v náboženských věcech nezbyývá, neboť sama postrádá jasnou a silnou pozici k náboženstvím a sotva tedy může zformovat konzistentní náboženskou politiku, o jejím prosazování ani nemluvě.

Jak je patrné, právo Evropské Unie se náboženským otázkám věnuje, úprava je však kusá a roztržitá, formující se postupně a nárazovitě. Přesto lze vysledovat základní principy, které mohou sloužit jako základní kameny unijní náboženské politiky. Z nich plyne, že Unie se snaží s náboženstvími spíše spolupracovat, než se od nich separovat.

3.5. Konkordáty a jiné specifické instituty mezinárodního práva

Specifickým institutem mezinárodního práva, typickým právě pro úpravu náboženské svobody, respektive určité její části, jsou konkordáty, tedy mezinárodní smlouvy, jejichž stranou je Svatý stolec a druhou stranou stát či jiná politická entita, jež se týká postavení katolické církve v dané zemi.²²⁶ Konkordáty jsou úzce spjaty s otázkou mezinárodněprávní subjektivity Svatého stolce, nejdříve vázané na existenci papežského státu, zachované však i po roce 1870, kdy papežský stát jako územně definovaná entita existovat přestal.²²⁷

Svatý stolec využívá k úpravě těchto vztahů i jinak nazvaných dokumentů, jejichž podstata je však stejná, jmenovat lze např. *modus vivendi*, jehož bylo použito k úpravě vzájemných vztahů mezi katolickou církví a první československou republikou v roce 1928.

Vzhledem k nedostatku mezinárodněprávní subjektivity není úprava vztahů jiných církví či náboženských společností se státy prostředky mezinárodních smluv možná.

---

²²⁵ McCREA, Ronan. *Religion and the Public Order of the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2010. 320 s. ISBN 978-0-19-959535-8

²²⁶ Definice z TRETERA, Jiří Rajmund; HORÁK, Záboj. *Slovník církevního práva*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. 147 s. ISBN 978-80-247-3614-3, str. 68.

²²⁷ Více např. v SCHEU, Harald Christian. *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. Praha: Auditorium, 2010. 142 s. ISBN 978-80-87284-05-6, str. 59 an.

Slovník církevního práva²²⁸ však uvádí jiný typ smluv, tzv. *konkordie*, což jsou však dohody mezi církvemi a náboženskými společnostmi navzájem a spadají tak mimo rámec této práce.

Česká republika nemá v současné době uzavřen se Svatým stolcem konkordát, ani jinou podobnou smlouvu. *Modus vivendi* z roku 1928 byl oběma stranami prohlášen za překonaný.²²⁹ Poslední pokus uzavřít konkordát mezi Českou republikou a Svatým stolcem proběhl v roce 2002, dohoda podepsaná ministrem zahraničních věcí však nebyla ratifikována a nevstoupila tak nikdy v platnost. Zmínka o něm bude učiněna v kapitole 5.

3.6. Závěr

Náboženská svoboda je základním lidským právem zakotveným v řadě mezinárodních dokumentů, závazných i nezávazných. Postupem doby se z náboženské svobody jako spíše sféry, do níž by stát neměl jakkoli zasahovat a jen ji respektovat, transformovala rovněž i do podoby neuzavřeného katalogu určitých práv, která je stát povinen pozitivně vymezit, aby zajistil jejich snadnou aplikaci a umožnil svým občanům užívat náboženskou svobodu v podobě, jaká je v současnosti vyžadována, zejména pak Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod a navazující judikaturou Evropského soudu pro lidská práva.

Mezinárodní dokumenty zakotvující náboženskou svobodu nezavazují signatářské státy k určité konkrétní úpravě státně-náboženských vztahů, ale spíše usilují o vytvoření prostoru, v němž by jednotlivá náboženství mohla vykonávat svou činnost v navzájem rovném postavení.

Určité úpravě své pozice vůči náboženstvím se nemohla vyhnout ani Evropská unie. Její přístup je založen na snaze o kooperaci s církvemi a náboženskými společnostmi a uznání jejich specifického přínosu, ačkoli je, zdá se, ještě příliš brzy na to hovořit o konzistentní evropské konfesní politice.

---

²²⁸ TRETERA, Jiří Rajmund; HORÁK, Zboj. *Slovník církevního práva*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. 147 s. ISBN 978-80-247-3614-3, str. 69

²²⁹ TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 156 s. ISBN 80-7192-707-4, str. 53

4. Zahraniční úpravy

4.1. Úvod

V odborné literatuře bývají přístupy jednotlivých evropských států k církvím a náboženským společnostem rozdělovány do tří kategorií.²³⁰ Prvou kategorií tvoří tzv. státně-církevní model, kdy mezi státem a určitou církví existuje silné pouto, zpravidla vyjádřené na ústavní úrovni; model odlukový popisuje situaci přesně opačnou: stát se naprosto odděluje od církví a náboženských společností a zejména si zakazuje jakoukoli (finanční) podporu církví či náboženských společností. Mezi těmito póly pak existuje systém hybridní, kooperační. V něm stát nemá k církvím a náboženským společnostem ústavní pouta, vyjadřuje svou neutralitu a zajišťuje náboženskou svobodu, přesto však s církvemi a náboženskými společnostmi v určité míře spolupracuje na věcech společného zájmu a často jim i poskytuje specifickou finanční asistenci.

V této kapitole bude věnován prostor těmto modelům a konkrétním úpravám, v nichž se tyto projevují. Bude argumentováno, že i přes určité rozdíly v úpravě, je ostré rozlišování do tří systémů umělé a ne příliš relevantní. Ve skutečnosti totiž všechny státy určitým způsobem s církvemi a náboženskými společnostmi spolupracují.²³¹ Je to právě míra této spolupráce, která tyto národní úpravy od sebe odlišuje. V Evropě tak existuje jen různě rozvinutý kooperační model.

---

²³⁰ Např. DOE, Norman. *Law and Religion in Europe. A Comparative Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 306 s. ISBN 978-0-19-960400-5, str. 28, nebo ROBBERS, Gerhard. State and Church in the European Union. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 578

²³¹ Tak např. ROBBERS, Gerhard. State and Church in the European Union. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 579, nebo [Tretera, 1997, str. 105].

4.2. *Model státní církve*

4.2.1. Charakteristika

Pro státy uplatňují státně-církevní model, je typická úzká, ústavně vyjádřená vazba mezi státem a určitou církví.²³² Tento vztah se vyvinul historicky a je nejčastěji ozvěnou reformace, v níž vznikaly protestantské národní církve (viz kapitola 2), jindy, jako v případě Řecka, může jít o uznání určitého vyznání jako součásti národního uvědomění a role, kterou takové vyznání hrálo v době zápasů o nezávislost na jiné moci.

Ačkoli by se mohlo na první pohled zdát, že takové uspořádání je pro onu církev velmi výhodné, není tomu vždy tak. Zvláštní vztah k státu s sebou nese jak nesporná pozitiva, tak negativa. Byť jsou tedy tyto církve často státem financovány nebo jinak podporovány, jejich autonomie je někdy velmi silně omezena. Stát může stanovovat pravidla členství v dané církvi, jako i přijímat jiná důležitá rozhodnutí pro vnitrocírkevní život. Mnohdy tyto církve musejí plnit i některé administrativní úkoly, nebo jsou povinny zajistit jakousi obecnou církevní „službu“.

Ačkoli tyto státy pěstují zvláštní vztah s určitými církvemi, všechny respektují náboženskou svobodu a postavení „nevýsostné“ církve jí nesmí být na újmu; některé postupy, které jsou od ostatních církví a náboženských společností vyžadovány, však vyvolávají tenze.

4.2.2. Dánsko

Dánská ústava ve svém článku 4 zaručuje postavení „lidové“ církve pro dánskou evangelicko-luterskou církev (*Folkenkirke*) a z toho titulu prohlašuje povinnost státu ji podporovat. Podle článku 6 ústavy musí být dánský panovník členem evangelicko-luterské církve, což ale nutně neznamená, že musí jít o její

---

²³² [Doe, 2011, str. 30]

dánskou verzi.²³³ Tato církev vznikla roku 1536 odtržením od katolické církve.²³⁴ V roce 2002 k ní příslušelo 84% dánských občanů, což je oproti předchozímu sčítání obyvatel pokles, o němž lze předpokládat, že nadále pokračuje.²³⁵ Podle článku 66 ústavy by měla mít tato církev vlastní ústavu danou jí v podobě zákona, to se však dosud nestalo.²³⁶ *Folkenkirke* tak nemá žádné své řídicí těleso (synod), dokonce jako celek nemá ani právní subjektivitu²³⁷ a je zcela podřízena státnímu dozoru (stát například určuje pravidla členství v církvi, ustanovování kléru nebo zřizování nových farností).²³⁸ Právní subjektivitu však mají jednotlivé farnosti, které jsou demokratickými a samosprávnými tělesy pod vedením vlastních, volených, farních rad.²³⁹ Tyto farnosti také v určitých oblastech vykonávají působnost orgánů veřejné správy.²⁴⁰

Každý dánský občan, který je členem *Folkenkirke*, je povinen přispívat na její fungování systémem církevní daně, jejíž výnos tvoří 75% příjmů dánské církve.²⁴¹

Dánsko respektuje a uznává náboženskou svobodu i těch, kdo nechtějí být členy *Folkenkirke*, což garantuje zejména článek 70 dánské ústavy, který prohlašuje, že ničí občanská a politická práva nesmějí být dotčena z důvodů víry či původu.

4.2.3. Řecko

Zvláštní vztah Řecka a řecké pravoslavné církve má rovněž historické důvody a jakéhosi moderního stvrzení se jim dostalo ve válce za nezávislost proti Turecku v první třetině 19. století. I současná řecká ústava prohlašuje v článku

---

²³³ DÜBECK, Inger. State and Church in Denmark. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 56

²³³ *ibidem* str. 57

²³⁴ *ibidem*

²³⁵ *ibidem* str. 55

²³⁶ *ibidem* str. 58

²³⁷ [Doe, 2011, str. 30]

²³⁸ *ibidem*

²³⁹ DÜBECK, Inger. State and Church in Denmark. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 56

²³⁹ *ibidem* str. 60

²⁴⁰ [Doe, 2011, str. 30]

²⁴¹ DÜBECK, Inger. State and Church in Denmark. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 72

3 řeckou ortodoxní církev za „převládající“ náboženství. Totéž ustanovení řeckou pravoslavnou církev prohlašuje za autokefální, což znamená, že je samosprávná a samostatná²⁴² a řízena je svým Svatým synodem.

Obsah pojmu „převládající“ osvětluje Charalambos Papastathis jako sestávající ze tří vzájemně provázaných zásadních prvků: jednak je řecká ortodoxní církev oficiální církví řeckého státu, jednak má zvláštní právní status právnické osoby veřejného práva (naproti tomu ostatní církve a náboženské společnosti jsou zakládány a řídí se soukromým právem), jednak je s ní ze strany státu zacházeno se zvláštní péčí a preferujícím způsobem.²⁴³ To se však týká výlučně církve jako celku, nikoli už jejích členů, neboť takové jednání by bylo v rozporu se zákazem diskriminace na základě náboženského vyznání.²⁴⁴

Zvláštní postavení řecké pravoslavné církve je zdůrazněno i v článku 33 ústavy, která předepisuje speciální církevní přísahu, již musí složit prezident republiky, než se ujme své funkce. Podobná přísaha je předepsána i pro členy řeckého parlamentu v článku 59, druhý odstavec však připouští, aby věřící jiné církve složili přísahu dle svého vyznání. Tuto možnost však prezident nemá. To je považováno za diskriminační.²⁴⁵

Pokud se týká otázky financování řecké ortodoxní církve, žádná církevní daň nebyla v Řecku zavedena. Financování ortodoxní církve téměř zcela převzal stát, a to jak ve formě přímých či nepřímých subvencí, tak ve formě platů duchovních a dalších církevních zaměstnanců, hradí i jejich vzdělání atd.²⁴⁶ Vzhledem k církvím a náboženským společnostem (tedy již nejen vůči ortodoxní církvi) se uplatňují i četné daňové exempce.²⁴⁷

Řecká ústava rovněž prohlašuje svobodu vyznání (čl. 13 odst. 1), ale podle druhého odstavce se tato svoboda vztahuje jen na „známá“ náboženství, tedy nikoli na ta, která svá učení tají.²⁴⁸ Jako přinejmenším rozpaky vzbuzující lze

---

²⁴² TRETERA, Jiří Rajmund; HORÁK, Záboj. *Slovník církevního práva*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. 147 s. ISBN 978-80-247-3614-3, str. 25

²⁴³ PAPANATHIS, Charalambos. State and Church in Greece. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 117

²⁴⁴ *ibidem*, str. 118

²⁴⁵ *ibidem*, str. 124

²⁴⁶ *ibidem*, str. 130

²⁴⁷ *ibidem*, str. 130

²⁴⁸ [Doe, 2011, str. 31]

hodnotit například praxi, kdy vybudování jakékoli modlitebny kteréhokoli náboženství podléhá schválení místního představeného ortodoxní církve.²⁴⁹ Je také třeba zmínit, že velmi přísně se v Řecku trestá proselytismus, jehož omezování je částí doktríny považováno za projev náboženské nesvobody.²⁵⁰ Papastathis sice tvrdí,²⁵¹ že trestný je pouze proselytismus vykonávaný nepřijatelným způsobem a takové ustanovení trestního zákona navíc chrání všechna vyznání, nelze však odhlédnout od faktu, že Řecko bylo za tuto praxi opakovaně odsouzeno Evropským soudem pro lidská práva.²⁵² Na druhou stranu, muslimská minorita v Thrákii se těší ochraně a v této oblasti je dokonce omezeně aplikováno i islámské právo.²⁵³

4.2.4. Spojené království

Situace ve Spojeném království je atypická především kvůli jeho složení ze čtyř zemí s různou mírou autonomie- Anglie, Walesu, Skotska a Severního Irska. Každá z nich utváří vlastní model nábožensko-státních vztahů a není tak možné hovořit o jednom společném přístupu. V Anglii působí anglikánská *Church of England*, která má pozici státní církve (viz kapitola 2). Tato pozice se projevuje v jejím specifickém sejetí se státem, především pak tím že anglický panovník je jejím členem a současně nejvyšším správcem,²⁵⁴ někteří biskupové této církve jsou virilními členy Sněmovny lordů,²⁵⁵ vnitřní právo církve je pak

---

²⁴⁹ PAPANSTATHIS, Charalambos. State and Church in Greece. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 125

²⁵⁰ TRETERA, Jiří Rajmund; HORÁK, Zboj. *Slovník církevního práva*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. 147 s. ISBN 978-80-247-3614-3, str. 108

²⁵¹ PAPANSTATHIS, Charalambos. State and Church in Greece. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 125

²⁵² *Kokkinakis proti Řecku* (stížnost č. 14307/88, rozhodnutí ze dne 25.5.1993)

²⁵³ [Doe, 2011, str. 31]

²⁵⁴ "Supreme Governor"- McCLEAN, David. State and Church in the United Kingdom. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 553

²⁵⁵ Jde o arcibiskupa yorského a canterburského a biskupy londýnského, durhamského a winchesterského; k nim se pak připojuje 21 nejdéle sloužících biskupů. Ti jsou nazýváni „*Lords Spiritual*“. Případní členové Sněmovny Lordů jiných vyznání dle zákona *Life Peerages Act 1958* však toto postavení nemají [Sandberg, 2011, str. 61].

integrální součástí anglického práva²⁵⁶. Proto i proces tvorby tohoto práva je netypický: *Church of England* se řídí zejména dvěma typy právních norem: tzv. Opatřeními (*Measures*) a Kánony (*Canons*). Oba jsou na základě zvláštního zákona²⁵⁷ vypracovávána církevním Generálním synodem.²⁵⁸ Opatření jsou pak předložena Parlamentu, který je může schválit či odmítnout, nikoli však měnit.²⁵⁹ Po případném souhlasu jsou Opatření předložena ke schválení Koruně. Po takovém legislativním procesu však mají Opatření stejnou právní sílu jako zákony a vycházejí i ve stejné sbírce jako zákony.²⁶⁰ Je dokonce možné těmito Opatřeními i zákony měnit.²⁶¹ Kánony mají právní sílu nižší a i jejich legislativní proces je jiný.²⁶²

Sepětí církve se státem se projevuje i v povinnosti církve poskytnout určité „služby“ každému občanu bydlícím v její farnosti- a odpovídající právo občanů: jde např. o právo účastnit se bohoslužeb, být v církvi oddáni či pohřbeni.²⁶³

Ve Skotsku je státní církví *Church of Scotland (Kirk)*, jež je však presbyteriánská;²⁶⁴ jejím členem je, do jisté míry poněkud paradoxně, britský panovník,²⁶⁵ není však jejím nejvyšším správcem jako je tomu u *Church of*

---

²⁵⁶ [Sandberg, 2011, str. 63] a rovněž McCLEAN, David. State and Church in the United Kingdom. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 560

²⁵⁷ Jedná se o *Church of England Assembly (Powers) Act 1919*

²⁵⁸ Ten byl vytvořen Opatřením z roku 1969- *Synodical Government Measure 1969*. Zaznamenáníhodný je fakt, že na tomto synodu je zajištěna i přítomnost laického prvku, více McCLEAN, David. State and Church in the United Kingdom. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 560.

²⁵⁹ Projednání v Parlamentu předchází ještě jejich diskutování v parlamentní Církevní komisi, která má za úkol vypracovat zprávu pojednávající o dopadech navrhovaného Opatření pro Parlament (a rovněž ji odesílá Generálnímu Synodu, který může návrh Opatření, je-li mu zpráva nepříznivá, stáhnout). Teprve pak je návrh Opatření schvalován v obou sněmovnách [Sandberg, 2011, str. 63].

²⁶⁰ „*Public General Acts and General Synod Measures*“

²⁶¹ McCLEAN, David. State and Church in the United Kingdom. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 560

²⁶² Po vytvoření Generálním Synodem vyžadují souhlas koruny a korunní licenci. Kánony je také možno napadnout u civilního soudu jako přijaté *ultra vires*. To není možné u Opatření [Sandberg, 2011, str. 63].

²⁶³ [Sandberg, 2011, str. 66]

²⁶⁴ TRETERA, Jiří Rajmund; HORÁK, Zboj. *Slovník církevního práva*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. 147 s. ISBN 978-80-247-3614-3, str. 106

²⁶⁵ McCLEAN, David. State and Church in the United Kingdom. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 553.

England.²⁶⁶ Tato církev však požívá mnohem výraznější autonomie na státu, než je tomu v případě *Church of England*.²⁶⁷

Ve Walesu a Severním Irsku je situace jiná; národní „verze“ anglikánské církve byly zbaveny své „státní“ pozice, ve Walesu je tak *Church in Wales* formálně postavena na roveň s ostatními církvemi a náboženskými společnostmi,²⁶⁸ jisté fragmenty její „státnosti“ však přetrvávají do současnosti.²⁶⁹ Severoirská situace je jiná, církve a náboženské společnosti zde operují na celoírské úrovni.²⁷⁰

Ve Spojeném království se samozřejmě uplatňuje náboženská svoboda; země přijala Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod jako součást svého práva zákonem²⁷¹ a církve a náboženské společnosti jsou organizovány na principu soukromého práva jako sdružení²⁷² na bázi vzájemného souhlasu.²⁷³ Jejich majetky v podobě svěřeneckých fondů spravují často klasické obchodní společnosti.²⁷⁴ Pokud však tyto církve a náboženské společnosti chtějí získat právo na plnění z veřejných zdrojů (případně uplatnit daňové exempce), musí splnit předepsaná kritéria,²⁷⁵ což nezdědka vzbuzuje

---

²⁶⁶ I tak je panovník povinen složit přísahu, že bude *Kirk* a její presbyteriánské zřízení ochraňovat [Sandberg, 2011, str. 70].

²⁶⁷ McCLEAN, David. *State and Church in the United Kingdom*. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 560

²⁶⁸ Zákonem *Welsh Church Act 1914*, který nabyl účinnosti v roce 1920.

²⁶⁹ Např. každý občan má právo být oddán či pohřben ve své farnosti příslušející *Church in Wales* [Sandberg, 2011, str. 78].

²⁷⁰ McCLEAN, David. *State and Church in the United Kingdom*. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 557

²⁷¹ *Human Rights Act 1998*

²⁷² McCLEAN, David. *State and Church in the United Kingdom*. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 562

²⁷³ [Sandberg, 2011, str. 73]

²⁷⁴ McCLEAN, David. *State and Church in the United Kingdom*. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 562

²⁷⁵ Jde zejména o získání „charitativního“ statutu- osoby, které takový status získají, mohou využít určitých daňových zvýhodnění, nebo možnosti založit „místo veřejné bohoslužby“. Podle speciálních zákonů se pak ovšem posuzuje, zda např. daná církev či náboženská společnost skutečně provádí bohoslužbu a zda je skutečně veřejně přístupná. K těmto neurčitým právním pojmům se vztahuje celá řada soudních rozhodnutí, ne vždy nekontroverzních. Více viz [Sandberg, 2011, str. 39 an.].

kontroverze, jmenovat lze zamítnutou žádost Scientologické církve registrovat se podle zákona o charitách.²⁷⁶

Trestný čin rouhání (blasfemie) chránící křesťanství před veřejnými urážkami, bez ohledu na konkrétní denominaci, byl zrušen roku 2008,²⁷⁷ nahrazen byl trestně-právními ustanoveními chránícími před podněcováním náboženské nenávisti, z právního řádu byl tedy odstraněn onen „křesťanský přidech.“²⁷⁸

4.2.5. Ostatní příklady

Mezi dalšími zeměmi uplatňující státně-církevní model lze jmenovat Finsko, kde je zvláštní postavení garantováno dvěma církvím- pravoslavné a evangelicko-luterské,²⁷⁹ a do nedávna i Švédsko, kde však byla státní luterská církev této pozice zbavena zákonem z roku 1998.²⁸⁰

Ze všech uvedených příkladů je zřejmé, že státně-církevní model, ač zachovává určité prerogativy pro určitou konkrétní církev, neznamená popření náboženské svobody ani příslušných mezinárodních závazků. Příslušné státy spolupracují v určitých oblastech i s jinými církvemi a náboženskými společnostmi, i když konkrétní míra této spolupráce se liší stát od státu a může být podmíněna i splněním určitých kritérií.

4.3. Odlukový model

Na opačné straně spektra stojí země, které se rozhodly pro úplnou odluku státu a náboženství. Takové země se vyznačují- alespoň na povrchu, jak si všímá Doe-²⁸¹ lhotejností nebo neutralitou ve vztahu k církvím a náboženským společnostem, zákazem jejich jakéhokoli státního financování. Podle přísnosti přijatých opatření a jejich vztahu k existujícímu právnímu postavení církví a náboženských společností,

---

²⁷⁶ Věřouka Scientologické církve nebyla shledána jako dostatečně důležitá vzhledem k jiným aktivitám, které tato církev provozuje- viz [Sandberg, 2011, str. 45].

²⁷⁷ [Sandberg, 2011, str. 140]

²⁷⁸ *ibidem*

²⁷⁹ [Doe, 2011, str. 32]

²⁸⁰ *ibidem*, str. 33

²⁸¹ [Doe, 2011, str. 33]

lze odlišovat odluku přátelskou a nepřátelskou.²⁸² V Evropě lze nalézt zejména dva státy uplatňující odlukový model: Francii a Irsko.

4.3.1. Francie

Zřejmě nejznámějším (a také nejpoužívanějším) příkladem evropského státu, v němž funguje odlukový systém, je Francie. Tzv. *Loi de la Laïcité* z roku 1905 stát prohlásil, že garantuje všem občanům náboženskou svobodu a přístup k bohoslužbám, nebude však žádnému náboženství poskytovat speciální zákonné uznání, ani se spolupodílet na financování církví a náboženských společností, jež se musely stát soukromoprávními společenstvími.²⁸³ Tento zákon tvoří dodnes základ právní úpravy vztahu Francouzské republiky k náboženstvím, ústava z roku 1958 obsahuje jen stopovou úpravu: v preambuli odkazuje na Deklaraci práv člověka a občana z roku 1789 garantující náboženskou svobodu, a v článku 2 prohlašuje rovnost všech občanů před zákonem bez ohledu mj. na vyznávané náboženství- spolu s čímž vyjadřuje, že Francie respektuje všechna náboženství.²⁸⁴ Jakkoli tedy situace vypadá na první pohled jasně, ve skutečnosti je při bližším pohledu patrné, že realita je komplikovanější.

První zásadní připomínkou je, že zákon z roku 1905 provádějící odluku státu a církve, není účinný na celém území Francie. Mimo některá zámořská teritoria²⁸⁵ se neuplatňuje ani ve třech východních departmentech v Alsasku- Lotrinsku, které v době přijetí tohoto zákona bylo územím Německé říše. Na těchto územích tedy působí čtyři uznané náboženské společnosti (*cultes reconnus*)-

---

²⁸² [Tretera, 1997, str. 105]

²⁸³ BASDEVANT-GAUDEMET, Brigitte. State and Church in France. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 160

²⁸⁴ BASDEVANT-GAUDEMET, Brigitte. State and Church in France. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 161

²⁸⁵ Zejména pak Réunion, Guadeloupe a Martinique- viz BASDEVANT-GAUDEMET, Brigitte. State and Church in France. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 169

církev římskokatolická, církev luteránská, církev reformovaná a židovské obce, které jsou přímo financovány z veřejných zdrojů.²⁸⁶

Dále lze vzpomenout, že Francii panující systém bývá nazýván jako „*laïcité positive*“.²⁸⁷ To znamená, že stát i přes deklarovanou odluku garantuje výkon náboženské svobody. Tato garance se však nevyčerpává toliko státní neutralitou a zdržením se jakýchkoli intervencí, ale naopak, je naplňována v součinnosti s veřejnou mocí. Jde například o dohody o duchovenské službě v nemocnicích, věznicích a armádě, kterou je stát povinen zajistit každému, kdo o ni má zájem, a rovněž uhradit její náklady.²⁸⁸

Významným zpochybněním představy o ukázkově odlukovém modelu ve Francii je pak i veřejné vlastnictví a správa římskokatolických církevních budov postavených před rokem 1905. Stát je odpovědný za jejich stav a pečuje o ně.²⁸⁹ Na druhou stranu je ovšem třeba zmínit poměrně přísně vymezené právní formy, kterými mohou církve a náboženské společnosti získávat právní subjektivitu. Náboženská sdružení (*associations cultuelles*) mají striktně omezený předmět činnosti a možnosti získávání prostředků. Mohou však využít určitých daňových zvýhodnění nebo přijímat podpory z veřejných prostředků na opravy svých památek.²⁹⁰ Forma diecézního sdružení (*associations diocésaines*) vznikla poté, co se římskokatolická církev odmítla transformovat do podoby náboženského sdružení kvůli obavě o svou jednotu.²⁹¹ Ostatní náboženské právnické osoby mohou využít zákona o svobodě sdružování a založit charitativní nebo vzdělávací sdružení, která nemají omezený předmět činnosti.²⁹²

---

²⁸⁶ BASDEVANT-GAUDEMET, Brigitte. State and Church in France. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 160

²⁸⁷ [Doe, 2011, str. 34]

²⁸⁸ BASDEVANT-GAUDEMET, Brigitte. State and Church in France. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 180-181

²⁸⁹ *ibidem*, str. 164

²⁹⁰ *ibidem*, str. 163

²⁹¹ *ibidem*, str. 163

²⁹² *ibidem*, str. 164

Velmi přísná je i politika zakazující nošení náboženských symbolů ve školách, jež byla zavedena v září 2004²⁹³ a následně obstála i v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. Státní rada však v roce 2010 zpochybnila návrh vlády na zavedení úplného zákazu nošení náboženských šátků na veřejnosti.²⁹⁴

4.3.2. Irsko

Dalším zástupcem odlukového modelu uspořádání státně-církevních vztahů je Irsko. Tato převážně římskokatolická země (k tomuto vyznání se hlásí až 88% obyvatelstva)²⁹⁵ se však v preambuli své ústavy výslovně hlásí k Nejsvětější Trojici a Ježíš Kristu a až do 70. let minulého století měla v ústavě zvláštní ustanovení zakotvující speciální postavení římskokatolické církve, které sice bylo soudně vykládáno jako benefit pro všechny církve a náboženské společnosti, přesto však vzbuzovalo jisté rozpaky.²⁹⁶

Současné znění článku 44 irské ústavy však jasně zakotvuje náboženskou svobodu, prohlašuje, že stát nepodporuje žádné náboženství, prohlašuje autonomii církví a náboženských společností a rovněž zapovídá jakoukoli diskriminaci ze strany státu na základě náboženského vyznání. V tom lze spatřovat dozvuky historické zkušenosti, kdy v Irsku jako součásti Spojeného království, se až do roku 1871 těšila anglikánská církev pozice „*established church*“ a ostatní vyznání byla až zhruba do poloviny 19. století znevýhodňována.²⁹⁷

Ani Irsko tak zcela neodpovídá představě o odluce ve formě jakési nepropustné zdi; o tom svědčí i fakt, že církve a náboženské společnosti jsou oprávněny

---

²⁹³ CRANMER, Frank. *Notes on Church and State in the European Economic Area 2011*. Centre for Law and Religion, Cardiff Law School. [online zdroj]; dostupné z <http://www.law.cf.ac.uk/clr/networks/Frank%20Cranmer_%20Church%20&%20State%20in%20W%22Europe.pdf>, navštíveno 13.6.2012, str. 12

²⁹⁴ *ibidem*

²⁹⁵ CASEY, James. State and Church in Ireland. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 187

²⁹⁶ [Doe, 2011, str. 35]

²⁹⁷ CASEY, James. State and Church in Ireland. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 187, 188

získat nepřímou finanční podporu ze strany veřejných rozpočtů (např. v podobě určitých daňových exempcí náboženských organizací).²⁹⁸

4.4. Kooperační model

Úprava vztahů mezi státem a církvemi či náboženskými společnostmi odpovídající kooperačnímu modelu- nejčastějšímu v Evropě- typicky na ústavní úrovni zakotvuje jistou formu odluky a náboženskou svobodu, nezakazuje však podporu církví a náboženských společností z veřejných rozpočtů, naopak umožňuje spolupráci mezi státem a těmito společnostmi na věcech společného zájmu. Tato spolupráce je pak řízena na základě speciálních zákonů a dohod.²⁹⁹

Vzhledem ke své rozšířenosti, je tento model kritizován za nevyhraněnost, neboť rozdíly v úpravách jednotlivých zemí mohou nabývat poměrně zásadních rozměrů. Na druhou stranu se objevují názory, že právě tento model může být typickým evropským modelem úpravy státně-náboženských vztahů,³⁰⁰ protože obsahuje specifika, kterými se Evropa v této oblasti odlišuje od jiných geografických oblastí. Typickými zástupci tohoto modelu jsou Španělsko, Itálie nebo Portugalsko, uplatňuje se pak i v zemích střední a východní Evropy.³⁰¹

4.4.1. Španělsko

Úprava vztahu mezi Španělským královstvím a církvemi a náboženskými společnostmi spočívá z převážné míry na třech pilířích. Prvním z nich je španělská ústava, respektive její 16. článek, který zaručuje náboženskou svobodu jak pro jednotlivce, tak pro skupiny, prohlašuje, že žádné náboženství nemá státní charakter, a zároveň zavazuje španělské úřady, aby braly v potaz náboženské vyznání španělských občanů a zajistily adekvátní spolupráci s církvemi a náboženskými společnostmi. To může znít poněkud paradoxně, když ten stejný článek výslovně zakazuje, aby byl kdokoli povinován přihlásit se

---

²⁹⁸ [Doe, 2011, str. 35]

²⁹⁹ [Doe, 2011, str. 35]

³⁰⁰ DAVIE, Grace. *Europe: The Exceptional Case. Parameters of Faith in the Modern World*. Londýn: Darton Longman & Todd, 2002. 180 s. ISBN 978-0-23252-425-3

³⁰¹ [Doe, 2011, str. 35]

ke svému náboženskému vyznání, což je důvod, proč stát nemá žádné přesné statistiky o počtu věřících a nesmí tyto údaje žádat ani při sčítání obyvatel.³⁰²

Nejen úřady jsou tak odkázány na sociologické průzkumy, které však svědčí o velmi vysokém počtu římských katolíků (až 80%), počty příslušníků jiných náboženství jsou v podstatě zanedbatelné.³⁰³

Druhým pilířem je všeobecný zákon o náboženské svobodě z roku 1980,³⁰⁴ jenž provádí maximy vyplývající z ústavy.³⁰⁵ Znovu zdůrazňuje náboženskou svobodu, nezávislost náboženských společností na státu a jejich samosprávu,³⁰⁶ zakotvuje princip, podle něhož církve či náboženská společnost získává právní subjektivitu registrací v úředním rejstříku³⁰⁷ a zejména přikazuje úřadům, aby podporovaly dostupnost náboženské služby jak obecně, tak v nemocnicích, věznicích a armádě a rovněž aby podporovaly náboženskou výuku ve školách.³⁰⁸

Velmi důležitý je i článek 7 tohoto zákona, který představuje základ pro specifičtější a podrobnější úpravu vztahů mezi státem a jednotlivými církvemi či náboženskými společnostmi prostřednictvím dohod.

Ty pak tvoří třetí nejdůležitější pilíř těchto vztahů. Se Svatým stolicem byly uzavřeny roku 1979 dohody, jež nahradily překonaný konkordát³⁰⁹ a s dalšími třemi největšími církvemi a náboženskými společnostmi (protestantské církve, židovské a islámské obce) byly roku 1992 dojednány dohody. Ačkoli všechny mají podobný rozsah, uvádí se, že římskokatolická církev požívá lepších podmínek.³¹⁰ Tak kupříkladu náklady na římskokatolickou duchovenskou službu v nemocnicích nese stát, což však neplatí pro duchovenskou službu jiných náboženství. To se týká i nákladů náboženské výuky ve školách.

---

³⁰² IBÁN, Iván. State and Church in Spain. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 139

³⁰³ *ibidem*

³⁰⁴ č. 7/1980 ze dne 5. 6. 1980

³⁰⁵ Např. CRANMER, Frank. *Notes on Church and State in the European Economic Area 2011*. Centre for Law and Religion, Cardiff Law School. [online zdroj]; dostupné z <http://www.law.cf.ac.uk/clr/networks/Frank%20Cranmer_%20Church%20&%20State%20in%20W%22Europe.pdf>, navštíveno 13.6.2012, str. 36

³⁰⁶ čl. 6 zákona

³⁰⁷ čl. 5 zákona

³⁰⁸ čl. 3 zákona

³⁰⁹ IBÁN, Iván. State and Church in Spain. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 142

³¹⁰ *ibidem* str. 144

Podobný rozdíl panuje i ve sféře financování církví a náboženských společností.³¹¹ Církev římskokatolická dostává jak přímou státní podporu, tak samozřejmě i dobrovolnou podporu od věřících. Ti jí mohou asigňovat až 0,5% ze svého odvodu na daň z příjmů, což se jiných církví a náboženských společností netýká.³¹² Ty z nich, jež uzavřely dohodu se státem, mohou alespoň využívat určitých daňových benefitů.

4.4.2. Itálie

Italská ústava garantuje ve svém třetím článku rovnost všech občanů mj. bez ohledu na jejich náboženské vyznání a zároveň poskytuje bázi pro spolupráci mezi církvemi a náboženskými společnostmi a státem.³¹³ Tato zásada je pak rozvedena zejména ve článcích 7 a 8. Článek 7 se týká vztahu mezi státem a římskokatolickou církví, jež prohlašuje za nezávislé entity, jejichž poměr se řídí Lateránskými smlouvami. Ty byly uzavřeny v roce 1929 a zakotvovaly také prohlášení, že římskokatolické vyznání je jediným státním kultem. Toto prohlášení bylo formálně odstraněno až roku 1985 dohodou z Villa Madama, kterou se Italská republika plně přihlásila k ideji nekonfesijního státu.³¹⁴

Článek 8 pak zakotvuje rovnost všech církví a náboženských společností před zákonem a jejich právo na samosprávu. Podrobnější úprava vztahů mezi státem a těmito náboženskými společnostmi je pak možná na základě specifické dohody, tzv. „*intese*“. Ty podléhají schválení parlamentem³¹⁵ a Ferrari se domnívá, že italské úřady disponují excesivní diskrecí při negociaci těchto

---

³¹¹ CRANMER, Frank. *Notes on Church and State in the European Economic Area 2011*. Centre for Law and Religion, Cardiff Law School. [online zdroj]; dostupné z <http://www.law.cf.ac.uk/clr/networks/Frank%20Cranmer_%20Church%20&%20State%20in%20W%22Europe.pdf>, navštíveno 13.6.2012, str. 36

³¹² IBÁN, Iván. State and Church in Spain. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 152

³¹³ [Doe, 2011, str. 37]

³¹⁴ CRANMER, Frank. *Notes on Church and State in the European Economic Area 2011*. Centre for Law and Religion, Cardiff Law School. [online zdroj]; dostupné z <http://www.law.cf.ac.uk/clr/networks/Frank%20Cranmer_%20Church%20&%20State%20in%20W%22Europe.pdf>, navštíveno 13.6.2012, str. 19

³¹⁵ *ibidem*, str. 20

dohod.³¹⁶ Vzhledem k rozdílným obsahům těchto dohod je pak otázka, nakolik je naplněna ústavní maxima, že všechny církve a náboženské společnosti jsou si rovné.

Existence speciální úpravy postavení římskokatolické církve, systému dohod s dalšími církvemi a náboženskými společnostmi a existenci takových, s nimiž žádné dohody uzavřeny nebyly (a podléhají úpravě zastaralého zákona z roku 1929),³¹⁷ vede pak Ferrariho k tvrzení, že v Itálii je aplikován systém trojího zacházení.³¹⁸

Rozdíl v zacházení s jednotlivými církvemi a náboženskými společnostmi se zrcadlí i v otázce jejich financování. Již zmíněnou dohodou z Villa Madama se stát a římskokatolická církev dohodly, že dosavadní systém financování spočívající v kombinaci výnosů z obročního jmění a státem vyplácené kongruy bude změněn tak, že církevní benefícia zaniknou a jejich majetek bude převeden do speciálních diecézních institutů, platby z nichž budou doplněny, pakliže by byly nedostatečné, ze státního centrálního institutu pro podporu kněží.³¹⁹

Financování církví a náboženských společností, jež mají se státem uzavřenou příslušnou dohodu (a rovněž i římskokatolické církve), může být zajištěno z výnosů daňových asignací ve výši 0,8% z daně příjmů, jež jsou povinni odvádět všichni italscí občané; mají při tom však na výběr ze tří možností, kam prostředky umístit: římskokatolické církvi, jiné církvi či náboženské společnosti s dohodou se státem, nebo přímo Italské republice na mimořádná opatření v boji proti hladomoru ve světě, následkům přírodních katastrof, péči o kulturní památky či pomoc uprchlíkům.³²⁰

K dispozici je konečně i třetí možnost financování, kterou jsou daňově odečitatelné dary jednotlivým církvím či náboženským společnostem ve výši lehce přesahující tisíc euro ročně.³²¹

---

³¹⁶ FERARRI, Silvio. State and Church in Italy. In: ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden- Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4, str. 212

³¹⁷ *ibidem*; č. 1159/1924 ze dne 24. června 1929

³¹⁸ *ibidem*, str. 213

³¹⁹ *ibidem*, str. 222

³²⁰ *ibidem*

³²¹ *ibidem*

4.5. *Kritika*

Používání tří modelů evropských úprav vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi je již delší dobu ze strany některých akademiků poměrně tvrdě kritizováno. Velmi ostré vyjádření použil například Silvio Ferrari, který opakované vracení se k tomuto „zastaralému“ modelu vnímá jako výraz „duševní lenosti“, která se soustředí „zbytečně příliš na formu a přehlíží právní obsah.“³²²

Kritika se soustředí zejména na tři základní výtky. První z nich si všímá, že celý systém tří modelů je založen čistě na ústavně-právní úpravě³²³ nejen, že se příliš nepřihlíží k podústavní úpravě, klasická dělba modelů nebere řádně v potaz ani praktické naplňování ústavních maxim. Přitom právě prozkoumání těchto faktorů ukazuje, že zachování systému tří modelů je neudržitelné, neboť fakticky neodpovídá realitě. Druhá výtka tvrdí, že dělení tří modelů je prakticky nic nevyovídající, neboť země řazené do stejné kategorie často mají natolik odlišné úpravy, že se spíše podobají úpravám zemí řazených do jiných kategorií, než jiným zástupcům téže kategorie.³²⁴ Tak kupříkladu rozdíl v postavení ortodoxní církve v Řecku a dánské *Folkenkirke* jsou natolik zásadní, že vzbuzují pochybnosti, zda je vůbec seriózně možné trvat na tom, že obě země vyznávají stejný model úpravy vztahu států a církví, který je společně odlišuje od jiných modelů. Konečně třetí významná výtka se soustředí na absenci dostatečně jasného kritéria, které jednotlivé modely definuje. Je například otázka, co konkrétně definuje hybridní model- je to spolupráce státu a církví či náboženských společností na věcech společného zájmu? Sotva, tu lze najít i v odlukové Francii. Samotná existence státně-církevního modelu je pak zpochybněna otázkou, zda vůbec má v současné době, kdy státy Rady Evropy bez výjimky garantují náboženskou svobodu, smysl takovou kategorii utvářet, respektive co konkrétně existence jedné státní církve vypovídá o celkovém přístupu daného státu k náboženstvím.

---

³²² FERARRI, S. The New Wine and the Old Cask: Tolerance, Religion and the Law in Contemporary Europe. *Ratio Juris*. 1997, roč. 10, č. 1, s. 75-89, odstavce 75 a 78, překlad autor

³²³ Např. DOE, Norman. *Law and Religion in Europe. A Comparative Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 306 s. ISBN 978-0-19-960400-5, str. 38

³²⁴ SANDBERG, R. Church-State Relations in Europe: From Legal Models to an Interdisciplinary Approach. *Journal of Religion in Europe*. 2008, roč. 1, č. 3, s. 329-352, str. 331 an.

Kritiku shrnuje ve svém článku Russell Sandberg³²⁵ a navrhuje, aby systém tří modelů byl nahrazen poctivější vědeckou prací kombinující poznatky právní vědy, sociologie a teologie. Právě vyvážená spolupráce těchto tří vědních oborů může poskytnout plastičtější a reálnější obraz o situaci v jednotlivých zemích. Bylo by tak možno opustit zjednodušující a nepřesvědčivé dělení do tří modelů.

Na druhou stranu je nutno přiznat, že určitý význam toto dělení přece jen mít může, půjde však zřejmě jen o edukativní roli a určité omezené použití při popisu historie vývoje státně-náboženských vztahů v Evropě.

4.6. Závěr

Co do úpravy státně-náboženských vztahů rozdělovala doktrína dlouhodobě evropské země do tří skupin. Státně církevní model se vyznačuje ústavním sejetím státu a jedné (či více) církví, naopak odlukový model ústavně zakazuje státu identifikovat se s kterýmkoli náboženským směrem a zejména církev a náboženské společnosti financovat. Hybridní model, nejrozšířenější, je typický pro základní odluku státu a církve, současně však i pro svou spolupráci s církvemi a náboženskými společnostmi na problémech společného zájmu. Tato spolupráce je často koordinována cestou dohod, ať už mezinárodních (např. konkordáty) či vnitrostátních.

Je však patrné, že toto rozdělování je již dávno přežilé a má celou řadu nedostatků, které jeho seriózní použití odsouvají do omezené edukativní role. Rozdíly mezi státy i v rámci určité skupiny mohou být významnější než rozdíly mezi státy formálně řazenými do různých skupin. Hrubé rozdělení zemí do tří modelů pak nereflektuje dostatečně skutečnou sociální a právní realitu v daných státech, neboť se převážně soustředí na ústavní úroveň- a i zde spíše opomíjí faktickou funkci ústavních norem v praxi.

Potíže činí i přesné rozlišení jednotlivých modelů, respektive jejich definiční znaky. Zdá se, že např. u státně-církevního modelu není zaměření na jeden určitý vztah

---

³²⁵ SANDBERG, R. Church-State Relations in Europe: From Legal Models to an Interdisciplinary Approach. *Journal of Religion in Europe*. 2008, roč. 1, č. 3, s. 329-352

státu a církve příliš vypovídající o poměrech ostatních církví a náboženských společností, zvláště pak v době, kdy význam role „ustavených“ církví klesá.

Z těchto úvah plynou dva závěry: jednak, že v rámci Evropy se jednotlivé státy liší spíše konkrétní mírou spolupráce s církvemi a náboženskými společnostmi, z čehož plyne druhý závěr, totiž že při porovnávání jednotlivých národních úprav je třeba přikročit k mnohem detailnějšímu vědeckému zkoumání právní, politické a sociální reality daných zemí, a to cestou spolupráce několika vědních oborů. Jen tak bude možné vybudovat plastický a realitě odpovídající obraz.

Z hlediska laickosti států nastoluje tento závěr další otázku, a sice zda je možné tvrdit, že evropské země, které jsou členy Rady Evropy, jsou laickými státy, byť konkrétní provedení zásady laickosti je různé. Zřejmě se lze přiklonit k názoru, že tomu tak není. Laický stát a stát kooperující jsou rozdílné kategorie, ačkoli se mohou částečně překrývat. Vazby některých států na určitou církev, i když oslabující, jsou stále příliš silné, než aby bylo možno hovořit o nich jako o laických státech. To by způsobilo významné definiční rozvolnění tohoto termínu a koneckonců jeho vyprázdňení. Na druhou stranu nelze jednoznačně uzavřít, že by laická povaha státu, ve smyslu své nejostřejší definice vyžadující přísnou odluku státu a církví, byla cílem, který se jednotlivé národní úpravy snaží, alespoň v dlouhodobém horizontu, sledovat. Spíše lze hovořit o budování respektu k jednotlivým vyznáním, snaze o kooperaci, vymýcení fanatismu, zlepšování podmínek pro funkční mezináboženský dialog. Laická povaha státu může být jedním ze způsobů, jak tohoto cíle dosáhnout.

5. Česká republika jako laický stát: ústavní zakotvení

5.1. Úvod

Ústavní vymezení České republiky jako laického státu, lze nalézt v samotné Ústavě,³²⁶ Listině základních práv a svobod³²⁷ (dále jen „Listina“) a rovněž v relevantní judikatuře Ústavního soudu.

V této kapitole bude argumentováno, že Česká republika usiluje být a je laickým státem, budou ukázány ústavní základy tohoto postoje spočívající zejména v člancích 15 a 16 Listiny základních práv a svobod a pozornost bude věnována i jejich praktické realizaci v judikatuře ústavního soudu.

Závěr kapitoly se bude v krátkosti zabírat problematikou konkordátu- smlouvy mezi Svatým stolcem a Českou republikou, který byl roku 2003 zamítnut Poslaneckou sněmovnou. Bude konstatováno, že i díky kritice tohoto návrhu se prokázalo, že v tuto chvíli neexistují přesvědčivé právní důvody pro uzavření příslušné mezinárodní smlouvy.

5.2. Ústava České republiky

V samotné Ústavě České republiky lze nalézt určité prvky vize České republiky jako laického státu, a to v její preambuli a hlavě první.

5.2.1. Preambule Ústavy

Preambule Ústavy, ač bez normativního významu je,³²⁸ má přesto význam interpretační, když pomáhá osvětlit základní principy, východiska a projekce ústavodárce, respektive normativního textu samého.

---

³²⁶ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.

³²⁷ Vyhlášena pod č. 2/1993 Sb. jako součást ústavního pořádku České republiky, o tom, že Listina je ústavním zákonem a disponuje příslušnou právní silou, nepanují žádné pochybnosti (viz např. PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda, II. díl. Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011. 1120 s. ISBN 978-80-87212-90-5, str. 477 nebo GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektrum, 2002. 568 s. ISBN 80-7175-077-8, str. 331).

Z hlediska laického státu je preambule Ústavy zajímavá tím, jak si všímá Šimíček,³²⁹ že neobsahuje žádné zmínky o Bohu, na rozdíl od některých ústav jiných zemí. Tím má být nepochybně vyjádřena laická povaha České republiky. Na druhou stranu je možné uvést, že preambule toto téma nevyčerpává tím, že nezmiňuje Boha. Je možné si povšimnout, že se přímo hlásí k historickým tradicím, ať už zemí Koruny české („*věrní všem dobrým tradicím dávné státnosti zemí Koruny české*”), tak státnosti československé. Tyto dvě výslovně zmíněné epochy jsou však pro vývoj vztahu českého státu a církví a náboženských společností velmi důležité. Koruna česká byla ustavena bulami Karla IV. ze 7. dubna 1348³³⁰ a doba lucemburského panování znamenala i rozvoj vztahů českého státu a katolickou církví, připomenout lze ustavení arcibiskupství pražského roku 1344, které rovněž zvýšilo prestiž českého státu.³³¹ Může jít o předobraz pozitivní spolupráce mezi státem a náboženstvími.

Dobré tradice československé státnosti pak mohou mít význam i v odklonu od rakouského sepětí s katolickou církví, projevujícím se mimo jiné v Masarykových idejích o odluce zakotvených ve Washingtonské deklaraci,³³² v níž je mj. stanoveno, že „*Československý stát bude republikou. Ve stálé snaze o pokrok zaručí úplnou svobodu svědomí [...] Církev bude odloučena od státu [...] Demokracie porazila teokratickou autokracii.*“³³³

Ve své druhé části pak preambule hovoří o hodnotách a cílech, na nichž je Česká republika budována, mezi nimi jde o nedotknutelné hodnoty lidské důstojnosti a svobody, občanské rovnoprávnosti, demokracii, svobodě a úctě k lidským právům. Prostřednictvím preambule se Ústava a Česká republika hlásí o členství v rodině evropských a světových demokracií.

---

³²⁸ SLÁDEČEK, Vladimír; MIKULE, Vladimír; SYLLOVÁ, Jindřiška: *Ústava České republiky: Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2007. 949 s. ISBN 978-80-7179-869-9, str. 2

³²⁹ BAHÝLOVÁ, Lenka; FILIP, Jan; MOLEK, Pavel a kol. *Ústava České republiky: Komentář*. Praha: Linde Praha, 2010. 1533 s. ISBN 978-80-7201-814-7, str. 23

³³⁰ ČAPKA František. *Dějiny zemí Koruny české v datech*. 4. vyd. Praha: Libri, 2010. 1055 s. ISBN 978-7277-469-2, str. 156

³³¹ *ibidem*, str. 151

³³² viz např. Pavlíček Václav. Právní pohled na odluku. In: PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti. 3/ Demokratický a laický stát*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009. 543 s. ISBN 978-80-246-1642-1, str. 165

³³³ Citováno dle GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I. díl: 1914-1945*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. 584 s. ISBN 80-246-1027-2, str. 37

Ani tato proklamace není bez významu s ohledem na laickou povahu České republiky. Svoboda náboženského vyznání je podstatnou součástí lidské důstojnosti a základním lidským právem. Jak je popsáno v kapitole věnující se zahraničním úpravám, evropským demokratickým zemím je společná ochrana a zabezpečení této svobody. Ve vyzdvižení principu občanské rovnoprávnosti lze shledat základ zákazu diskriminace mj. na základě náboženského vyznání.

Opominout nelze ani prohlášení o odhodlání chránit mj. i „zdeděné kulturní a duchovní bohatství,“ jehož mohou být církve a náboženské společnosti buď součástí přímou, nebo alespoň zprostředkovanou, a to prostřednictvím kulturních a duchovních hodnot, které vytvářely či na jejichž vzniku se podílely.

Tyto zásady jsou podstatně rozvedeny zejména v Listině a mezinárodních dokumentech, jimiž je Česká republika vázána; na podústavní úrovni pak v řadě zákonů, kterým bude věnována pozornost v poslední kapitole.

5.2.2. Hlava první Ústavy

V této části Ústavy jde zejména o článek první, který ve svém prvním odstavci zakotvuje podstatu České republiky jako státu založeného na úctě k právům a svobodám člověka a občana, a ve druhém pak prohlašuje, že Česká republika dodržuje závazky pro ni plynoucí z mezinárodního práva. Tato prohlášení jsou pak doplněna článkem třetím prohlašujícím Listinu za součást ústavního pořádku České republiky.

Tato ustanovení tak hájí náboženskou svobodu a laickou povahu České republiky spíše obecně, jako součást, byť nikoli nevýznamnou, širšího předmětu zájmu. Konkrétnější provedení těchto zásad lze nalézt v Listině.

5.3. *Listina základních práv a svobod*

Listina reglementuje oblast náboženské svobody v zásadě dvěma cestami. Tu první představuje hlava první nazvaná obecná ustanovení a obsahuje vskutku základní vymezení demokratického právního státu.

Druhou cestou jsou už speciální ustanovení, zejména pak články 15 a 16, kterými se konkrétně ustanovuje a vymezuje náboženská svoboda, její výkon a možná omezení ze strany státu.

5.3.1. Hlava první Listiny

Pokud jde o první hlavu Listiny, je z pohledu tématu této práce je možné zmínit zejména zakotvení svobody a rovnosti v důstojnosti i právech (čl. 1). K tomu zajímavě Baroš zmiňuje podstatnou roli, kterou při formování konceptu lidské důstojnosti (a tím fakticky i celého pojetí lidských práv) hrálo křesťanství, jehož představa o člověku jako stvoření Božím, stojí v pozadí povahy lidské důstojnosti.³³⁴ Toto pojetí je však dnes již překonáno. Současné chápání lidských práv použité i Listinou není vystavěno na žádném náboženském základě. Právě příklad hlavy první Listiny ukazuje, jak současný koncept lidských práv funguje opačnou cestou: nevycházejí sice z náboženské podstaty, ale náboženskou svobodu chrání. Pavlíček k tomu uvádí: „*Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je výrazem svobody a důstojnosti člověka v duchovní a duševní sféře.*“³³⁵

První odstavec druhého článku Listiny pak zcela jednoznačně stanoví charakter České republiky jako laického státu. „Stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.“ K tomu pak Wagnerová³³⁶ podotýká, že jde o nepochybné vyjádření náboženské neutrality České republiky, která však nesmí znamenat lhostejnost, byť už jen z důvodů ochrany demokratického právního řádu a práv jiných před případnými nepřipustnými projevy a akcemi osob či hnutí halících svou

---

³³⁴ BAROŠ, Jiří. Článek 1. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 55

³³⁵ PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda, II. díl. Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011. 1120 s. ISBN 978-80-87212-90-5, str. 479

³³⁶ viz WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 85

kriminální a protidemokratickou činnost náboženským přesvědčením a náboženskou svobodou.³³⁷

Je-li však na jedné straně konstatováno, že laický stát se zřiká náboženských vlivů, respektive se od nich oprošťuje, vyvstává otázka, do jaké míry tak činí a zda tak vůbec může (a má) učinit plně. Nelze totiž pominout vliv, který náboženství ve společnosti mají či měla³³⁸ a otisk, který v sobě tato společnost, byť sekularizovaná, nadále nese. Jinak řečeno, evropská společnost byla vystavěna mnohdy i na zásadách plynoucích z náboženství. Tyto zásady ve společnosti nadále zůstávají přítomny a mohou plnit svou funkci regulativních idejí, aniž by jejich náboženský původ byl dnes nutně evidentní. Wagnerová³³⁹ k tomu poznamenává, že tyto zásady nadále „působí spíše jako mravní či etický korelát“ a upozorňuje na zásadní nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/02 ze dne 27. listopadu 2002, v němž ústavní soud potvrdil, že proces laicizace není zároveň procesem opuštění historické hodnotové tradice- tyto jen přestávají být paralelními hodnotami stanovenými transcendentní autoritou, ale stávají se součástí ústavně garantovaných hodnot a zásad.

Právě v tomto nálezu ostatně i ústavní soud výslovně uvádí, že Česká republika je založena na principu laického státu³⁴⁰ a provádí analýzu termínu laický stát, tedy že „*Česká republika musí akceptovat a tolerovat náboženský pluralismus, tzn. že především nesmí diskriminovat či naopak bezdůvodně zvýhodňovat některý z náboženských směrů. Z citovaného [čl. 2 odst. 1 Listiny, pozn. aut.] článku dále vyplývá, že stát musí být oddělen od konkrétních náboženských vyznání.*“

Zcela zásadní je i třetí článek Listiny zakazující ve svém prvním odstavci diskriminaci při zaručování základních práv, mj. i na základě náboženského vyznání.

---

³³⁷ K tomu srov. i Pavlíčkovu tezi, že „Nikdo nemůže s odkazem na svou svobodu svědomí nebo náboženského přesvědčení beztretně páchat teroristické trestné činy nebo jinak omezovat svobodu jiných, prosazovat svou svobodu na úkor svobody druhých osob.“ PAVLÍČEK, Václav. *Struktura Listiny a základní pojmy*. In: PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda, II. díl. Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011. 1120 s. ISBN 978-80-87212-90-5, str. 479

³³⁸ GIDDENS Anthony. *Sociology*. 6. vydání. Cambridge: Polity Press, 2011. 1194 s. ISBN 978-0-7456-4357-1, str. 675- 719

³³⁹ WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 86

³⁴⁰ Druhý odstavce části IV. nálezu.

5.3.2. Článek 15 Listiny

Konkrétní podoba náboženské svobody a jejího výkonu je pak stanovena ve speciálních člancích Listiny. Článek 15 se soustředí v širším smyslu na oblast svobody svědomí jako skládající se z několika na sobě více či méně nezávislých aspektů, vedle náboženské svobody zahrnující i např. svobodu myšlení, vědeckého bádání či umělecké tvorby, jde tedy o tzv. *forum internum*. Článek 16 pak stanoví základní parametry výkonu určitých práv souvisejících s náboženskou svobodou, zejména pak její manifestací (*forum externum*).

Článek 15 garantující celkovou duchovní nedotknutelnost každého je typický tím, že nepřipouští jakýkoli zásah či omezení ze strany státu. V tomto smyslu jde i o provedení zásady laického státu stanovené v článku 2 odstavci 1 Listiny. Z hlediska jeho obsahu je zásadní výklad pojmu „náboženské vyznání“ a „víra“. Česká i zahraniční doktrína, stejně jako rozhodovací praxe ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva³⁴¹ používá poměrně extenzivní výklad, který nejenže se neomezuje na náboženství tradičně vyznávající víru v určitou konkrétní božskou bytost či entitu (jako jsou např. křesťanství či islám), ať už jsou polyteistická či monoteistická, zahrnuje samozřejmě i jiná náboženství, která víru v takovou bytost či bytosti nezastávají (např. taoismus), ale jde ještě dále a do sféry náboženského přesvědčení zahrnují i nová náboženství představovaná např. Scientologickou církví³⁴² a rovněž i jisté specifické filosofické- v zásadě nenáboženské- směry např. ekologické či environmentalistické povahy, ústavní soud dokonce akceptoval jako náboženské i přesvědčení o škodlivosti očkování,³⁴³ za což jej však Petr Jäger

---

³⁴¹ Viz např. již zmíněné rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Campbell a Cosans proti Spojenému království* v kapitole týkající se mezinárodních dokumentů, pro názory doktríny např. JÄGER, Petr. Článek 15. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 373.

³⁴² Např. rozhodnutí *Scientologická církev v Moskvě (Church of Scientology Moscow) proti Rusku* (stížnost č. 18147/02, rozhodnutí ze dne 5. dubna 2007)

³⁴³ III. ÚS 449/06, část IV/b

kritizuje.³⁴⁴ V některých zemích se objevily pokusy zdánlivým výkonem náboženské svobody legalizovat užívání drog.³⁴⁵ V krátkosti řečeno, vzhledem k pojmu víra uvedeného vedle pojmu „náboženství“, může být pod ochranou článku 15 „jakékoli přesvědčení, zpravidla nezaložené na poznacích vědy.“³⁴⁶ Záruky dané článkem 15 pravděpodobně primárně míří vůči potenciálním zásahům ze strany státu, ale jeho použití proti zásahům ze strany jiných jednotlivců není vyloučeno. Může se jednat například o intenzivní proselytismus (tedy přesvědčování k přijetí určitého náboženského vyznání), tak i o zásahy plynoucí ze svobody projevu.³⁴⁷ Aby takové zásahy byly relevantní, musí dosáhnout jisté intenzity, neboť jinak by se fakticky jednalo o omezení svobody slova resp. samotné náboženské svobody, jejíž částí (spadající však pod článek 16 Listiny) může proselytismus být.³⁴⁸ Totéž, *mutatis mutandis*, pak platí i pro právo změny náboženského přesvědčení. Není to jen veřejná moc, která nesmí bránit změnám náboženského přesvědčení,³⁴⁹ ale lze se domnívat, že jsou to i samotné církve a náboženské společnosti, které nesmí vytvářet překážky k výkonu tohoto práva.³⁵⁰ Důležitost svobody vyznání je podtržena i jeho trestněprávní ochranou v podobě ustanovení § 176 trestního zákoníku.³⁵¹

Třetí odstavec článku 15 doplňuje zakotvení duchovní nedotknutelnosti explicitním uvedením práva odepřít službu ve zbrani, pakliže se přičí svědomí či náboženskému vyznání- jde tak o vnější projev svobody myšlení, svědomí a

---

³⁴⁴ JÄGER, Petr. Článek 15. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 373

³⁴⁵ Sandberg [Sandberg, 2011, str. 46] v této souvislosti zmiňuje případ *Spojené státy versus Kuch (United States v. Kuch)* 288 F Supp 439 (1968), v němž byla posuzována otázka tzv. Neo-Americké církve, součástí jejíhož vyznání byla i konzumace marihuany a LSD jakožto svátostin.

³⁴⁶ PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky*. 2. díl. Práva a svobody. 2. doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha: Linde, 2002. 1164 s. ISBN 80-7201-391-2, str. 166

³⁴⁷ V této souvislosti lze odkázat na dva již zmíněné případy Evropského soudu pro lidská práva: *Kokkinakis proti Řecku* (stížnost č. 14307/88, rozhodnutí ze dne 25.5.1993) a *Otto-Preminger-Institut proti Rakousku* (stížnost č. 13470/87, rozhodnutí ze dne 20.9.1994).

³⁴⁸ *a contrario* náleží ústavního soudu Pl. ÚS 6/02- stát by tak selhal ve své povinnosti garantovat náboženskou pluralitu.

³⁴⁹ JÄGER, Petr. Článek 15. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 380

³⁵⁰ Srov. PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky*. 2. díl. Práva a svobody. 2. doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha: Linde, 2002. 1164 s. ISBN 80-7201-391-2, str. 166

³⁵¹ Zákon č. 40/2009 Sb., skutková podstata trestného činu dle ustanovení § 176 je nazvána „omezování svobody vyznání.“

náboženského vyznání.³⁵² Jeho význam v České republice byl silně omezen zrušením základní vojenské služby v roce 2004, dnes se tak uplatní pouze v případě tzv. mimořádné služby během stavu ohrožení státu či válečného stavu, při nichž je tato výhrada svědomí zajištěna i ustanovením § 6 branného zákona.³⁵³

5.3.3. Článek 16 Listiny

Článek 16 reflektuje poznatek, že každé náboženství je prožíváno i na kolektivní bázi, ve shromáždění se souvěrci, aktech vyjadřujících víru, jako je bohoslužba a jiné společenské aktivity. V tom je někdy rozpoznávána i hodnota náboženství pro společnost.³⁵⁴

Název i textace článku 16 dávají jasně najevo, že jeho hlavním cílem je v návaznosti na článek 15 upravit výkon náboženské svobody navenek, tedy *in fori externi* (podle ústavního soudu tvoří interní a externí složky neoddělitelné součásti náboženské svobody, neboť „omezení náboženské svobody na *forum internum* je nedostačující“).³⁵⁵ Přesto je však nutné poznamenat, že rozsah článku 16 je užší než článku 15, neboť neobsahuje žádná ustanovení relevantní k obecnějším termínům svobody myšlení a svědomí (jejichž specifický výkon je upraven jinými ustanoveními Listiny).³⁵⁶

Ve svém souhrnu práva a svobody zakotvené v člancích 15 a 16 Listiny odpovídají relevantním ustanovením mezinárodních dokumentů jako je Evropská úmluva o lidských právech (zde jde zejména o článek 9), Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (článek 18) či deklarace Valného shromáždění OSN o eliminaci všech forem netolerance a diskriminace

---

³⁵² Pl. ÚS 18/98 ze dne 2. června 1999.

³⁵³ Zákon č. 585/2004 Sb. JÄGER, Petr. Článek 15. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 380

³⁵⁴ Giddens v této souvislosti zmiňuje zejména práci sociologů Emile Durkheima a Maxe Webera, více in GIDDENS Anthony. *Sociology*. 6. vydání. Cambridge: Polity Press, 2011. 1194 s. ISBN 978-0-7456-4357-1, str. 680

³⁵⁵ náleží ústavního soudu Pl. ÚS 6/02, část IV.

³⁵⁶ JÄGER, Petr. Článek 15. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 395

založených na náboženství nebo víře z roku 1981.³⁵⁷ Pro bližší přehled viz kapitola o mezinárodních nástrojích.

První odstavec zakotvuje právo na svobodné projevení náboženství či víry- ať už osaměle či v určité skupině, zde se jedná o tzv. individuální a kolektivní aspekt výkonu, z něhož plyne, že tyto svobody svědčí- na rozdíl od těch chráněných článkem 15- nejen fyzickým osobám, ale i církvím a náboženským společností,³⁵⁸ a to bez ohledu na to, zda jsou právníckými osobami nebo ne,³⁵⁹ ačkoli nejčastější zřejmě bude výkon právě církvemi a náboženskými společnostmi registrovanými Ministerstvem vnitra dle zákona č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech.

Na tomto místě je možné ještě poznamenat, že v kolektivním aspektu výkonu článkem 16 chráněných svobod, lze dále dělit na dvě součásti: sdružovací a shromažďovací³⁶⁰ (jde o speciální formu obecného spolčovacího a shromažďovacího práva, která na druhé straně podléhá specifickým omezením, založeným např. článkem 16 odst. 4 Listiny), přičemž sdružovací aspekt najde své naplnění nejčastěji právě ve formě registrované církve či náboženské společnosti, shromažďovací pak kupř. ve formě náboženských průvodů, apod.

Článek 16 podává výčet forem, v nichž se projevy náboženství či víry mohou typicky odehrávat, jejich vzájemné odlišení však není vždy zcela ostré a v různých náboženstvích může nabývat různých podob, nelze jej tedy z právního pohledu přeceňovat.³⁶¹

Za široké je považováno i právo vyjadřovat své náboženské přesvědčení vyučováním,³⁶² které se podle Klíмова výkladu sestává z oprávnění každého se vzdělávat ve kterémkoli náboženství, tak zrcadlového oprávnění církví a

---

³⁵⁷ K tomu viz např. PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústava a ústavní řád České republiky. 2. díl. Práva a svobody. 2. doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha: Linde, 2002. 1164 s. ISBN 80-7201-391-2, str. 171, nebo SUCHÁNEK, Radovan. Základní práva a svobody. In: PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda, II. díl. Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011. 1120 s. ISBN 978-80-87212-90-5, str. 552

³⁵⁸ JÄGER, Petr. Článek 15. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 395

³⁵⁹ *ibidem*, str. 403

³⁶⁰ *ibidem*, str. 396

³⁶¹ *ibidem*, str. 397

³⁶² KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k ústavě a listině. 2. díl. 2. rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3, str. 1088

náboženských společností tuto výuku zprostředkovat, a to jak v rámci veřejné školské soustavy (zejména v podobě nepovinného předmětu náboženství), tak v rámci vlastních škol.³⁶³ Toto právo je zaručeno jednak školským zákonem č. 561/2004 Sb. a jednak zákonem o církvích a náboženských společnostech, kde je však přiznáno pouze těm církvím a náboženským společnostem, které disponují zvláštním oprávněním podle ustanovení § 7. Ústavní zakotvení poskytuje třetí odstavce článku 16 Listiny.

Existuje samozřejmě celá řada dalších způsobů projevení náboženského přesvědčení navenek, ať už je to slavení náboženských svátků (z nichž některé jsou svátky státními, což lze považovat za další způsob uznání hodnoty náboženství ve společnosti), veřejné nošení náboženských symbolů, jež v některých Evropských zemích generuje tenze, zejména pak ve spojení se zákazem těchto symbolů ve veřejných školách,³⁶⁴ nebo koneckonců akceptací církevní formy sňatku v některých evropských zemích, na jejichž význam ve vztahu k laické formě státu není ani v doktríně jednotný názor.³⁶⁵

Jakkoli jsou tyto svobody široké, nejsou bezbřehé a podléhají omezením specifikovaným v odstavci čtvrtém. Z něj vyplývá i negativní svoboda nebýt nucen účastnit se projevů náboženství či víry jiných.³⁶⁶

Druhý odstavce článku 16 se soustředí na autonomii církví a náboženských společností, která je následkem laické pozice České republiky a vyjádřením oproštění církví a náboženských společností od administrativního dohledu. Důležitost respektování autonomie církví a náboženských společností, jež je rovněž vyjádřením respektu k lidem a jejich vlastní duchovní autonomii uznal i

---

³⁶³ ibidem

³⁶⁴ Ukazuje se, že Evropský soud pro lidská práva dává přednost přiznání větší role státního prostoru uvážení (*margin of appreciation*), než svým zásahům; to plyne z jeho judikatury, kdy akceptoval zákaz náboženských symbolů ve školách v Turecku (*Sahin proti Turecku* (stížnost č. 44774/98, rozhodnutí ze dne 10.11.2005), ale současně akceptoval křesťanské kříže visící v italských školách (*Lautsi proti Itálii* (stížnost č. 30814/06, rozhodnutí ze dne 18.3.2011).

³⁶⁵ Tak například Pavlíček vyjádřil určitou pochybnost, zda současná úprava českého sňatečného práva „nenarušuje suverenitu státu a demokratický řád lidských práv“ (PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústava a ústavní řád České republiky. 2. díl. Práva a svobody. 2. doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha: Linde, 2002. 1164 s. ISBN 80-7201-391-2, str. 173), což jako přehnané hodnotí Jäger (JÄGER, Petr. Článek 15. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 401).

³⁶⁶ JÄGER, Petr. Článek 15. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 397.

ústavní soud, když ve svém nálezu Pl. ÚS 9/07 ze dne 1.7.2010 připodobnil církevní autonomii k autonomii obcí³⁶⁷ a dovedil, že z hlediska této autonomie není rozhodné, zda jsou církve a náboženské společnosti považovány za osoby veřejného či soukromého práva³⁶⁸ (a dodejme, že není ani rozhodné, zda mají nebo nemají právní subjektivitu). V rámci takto pojeté autonomie církve a náboženské společnosti uskutečňují především nezávislou správu svých záležitostí a zřizují speciální církevní instituce (např. charity nebo řeholní instituce).³⁶⁹ Právě otázka zřizování dalších církevních právních osob, respektive snaha o jeho omezení vyjádřená v původním znění zákona č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech, byla přezkoumána ústavním soudem, který v nálezu Pl. ÚS 6/02 ze dne 27.11.2002 odmítl restriktivní pojetí církevních právnických osob, neboť činnost církví a náboženských společností nelze redukovat na prezentaci náboženské víry, protože jejich činnost vyzařuje do celé společnosti a tvoří nezbytný předpoklad fungování občanské společnosti.³⁷⁰

Autonomie na druhou stranu znamená, že státní orgány, především soudy, nebudou vykládat žádné vnitřní církevní předpisy³⁷¹ a rovněž i rozdíl v právním postavení duchovních. Jejich poměr k dané církvi či náboženské společnosti bývá nazýván služebním³⁷² a je zcela na církvích, aby prověřily způsobilost určité osoby vykonávat daný úřad a případně jím vyhovující osobu pověřily dle svých předpisů a postupů.³⁷³ Zdá se však, že v této oblasti vznikl rozdíl v judikatuře ústavního a nejvyššího soudu, když ústavní soud hájí stanovisko, že státní soudy nemohou v zásadě přezkoumávat rozhodnutí církevní autority

---

³⁶⁷ Bod 105 nálezu.

³⁶⁸ Bod 97 nálezu.

³⁶⁹ SUCHÁNEK, Radovan. Základní práva a svobody. In: PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda, II. díl. Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011. 1120 s. ISBN 978-80-87212-90-5, str. 554

³⁷⁰ Pl. ÚS 6/02, srovnej i JÄGER, Petr. Článek 15. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 406.

³⁷¹ JÄGER, Petr. Článek 16. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 404.

³⁷² KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k ústavě a listině. 2. díl. 2. rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3, str. 1090

³⁷³ PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. 2. díl. Práva a svobody. 2. doplněné a podstatně rozšířené vydání*. Praha: Linde, 2002. 1164 s. ISBN 80-7201-391-2, str. 174, stejně tak i nález ústavního soudu I.ÚS 211/96 ze dne 26.3.1997

směřující k zániku tohoto služebního poměru,³⁷⁴ zatímco nejvyšší soud je jiného názoru³⁷⁵ a určitý přezkum vyžaduje.³⁷⁶ V této souvislosti lze do obsahu druhého odstavce zařadit rovněž specifické postavení, kterým se vyznačují teologické fakulty v rámci vysokých škol³⁷⁷ připravující na výkon budoucího povolání budoucí duchovní a další zaměstnance církvi.

Významným prvkem práva na sebeurčení církví a náboženských společností je i jejich hospodářská autonomie. Bez ní- a tedy bez možnosti plánovat rozvoj svých aktivit a jejich finanční zajištění, nelze mluvit o skutečné církevní autonomii. Vzhledem k přetrvávajícím problémům týkajících se tzv. majetkového vyrovnání s církvemi (viz zejména ustanovení § 29 zákona č. 229/1991 Sb. o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku (zákon o půdě), kterým byl zablokován majetek církví, náboženských společností, řádů a kongregací až do doby přijetí speciálního zákona, jehož přijetí se neustále oddaluje) vyslovil ústavní soud v již zmíněném nálezu Pl. ÚS 9/07 jako protiústavní nečinnost Parlamentu České republiky spočívající v nepřijetí zvláštního právního předpisu upravujícího nakládání s majetkem, jehož původními vlastníky byly církve, náboženské řády a kongregace. Této problematice bude věnována příslušná část závěrečné kapitoly této práce.

Pokud jde o čtvrtý odstavec článku 16, který připouští zásahy veřejné moci do výkonu náboženské svobody, je možné konstatovat, že kopíruje druhý odstavec článku 9 Úmluvy. Respektuje tak nedotknutelnost *fori interni* traktovaného v článku 15. Omezení výkonu náboženské svobody je možné pouze zákonem (a nikoli předpisem nižší právní síly),³⁷⁸ směřující za legitimním účelem, jejichž výčet Listina podává v taxativní podobě, jde o veřejnou bezpečnost a pořádek, zdraví, mravnost a práva a svobody druhých. Vedle toho musí být opatření, kterým se omezuje výkon práv zabezpečených článkem 16, nezbytné v demokratické společnosti. Ani zákon tak nesmí omezit tato práva, ačkoli by

---

³⁷⁴ viz nálezy I. ÚS 211/96 ze dne 26.3.1997 a III. ÚS 136/2000 z 31.8.2000

³⁷⁵ usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 702/2007 ze dne 11.8.2008

³⁷⁶ Více in BUBELOVÁ, Kamila. Zaměstnanci bez platu a bez mzdy? In: KNOLL, Vilém (ed.). *Naděje právní vědy. Bykov 2010*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 533 s. ISBN 978-80-7380-323-0, str. 280 an.

³⁷⁷ *ibidem*

³⁷⁸ JÄGER, Petr. Článek 16. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 411

sledoval vymezený cíl, pokud by prostředky, které přináší, nebyly nezbytné a přiměřené.³⁷⁹ Výklad těchto podmínek by měl být v zásadě restriktivní, neboť se jedná o omezení základního práva.³⁸⁰

5.4. Problematika konkordátu

V roce 2002 vyvrcholila snaha České republiky a Svatého stolce dojednat smlouvu o úpravě vzájemných vztahů, když návrh předmětné smlouvy dne 3. 7. 2002 schválila tehdejší vláda³⁸¹ a podepsána byla dne 25. 7. 2002. Návrh však vyvolával četné kontroverze a nakonec v květnu 2003 odmítla dát Poslanecká sněmovna Parlamentu souhlas před její ratifikací, jenž byl podle článku 49 Ústavy České republiky nezbytný. V této podkapitole bude stručně shrnuta problematika tohoto návrhu.

5.4.1. Potřebnost konkordátu

Zásadní otázkou při sjednávání jakékoli smlouvy, nejen mezinárodní, je vždy její potřebnost. Tato otázka se tak nemohla vyhnout ani návrhu smlouvy mezi Českou republikou a Svatým stolcem.

Mezi Československou republikou ani Českou republikou a Svatým stolcem nebyla nikdy taková dohoda uzavřena; vzpomenout lze jen *Modus vivendi* 1928, jehož úprava byla kusá a úzce zaměřená zejména na obsazování biskupských stolců v Československu.³⁸² Žádná další smlouva ji nenásledovala.

Už ze samotného faktu, že vláda se účastnila jednání o smlouvě, že jej schválila a že smlouva byla koneckonců podepsána ministrem zahraničních věcí, je

---

³⁷⁹ PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústava a ústavní řád České republiky. 2. díl. Práva a svobody. 2. doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha: Linde, 2002. 1164 s. ISBN 80-7201-391-2, str. 175

³⁸⁰ JÄGER, Petr. Článek 16. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 404.

³⁸¹ Usnesení vlády č. 702 ze dne 3. 7. 2002 dostupné z <http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/0EAB33DDF4B32B38C12571B6006C61F5>, navštíveno dne 21.6.2012

³⁸² Viz TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 156 s. ISBN 80-7192-707-4, str. 39

patrné, že vláda byla názoru, že taková smlouva potřebná je. Předkládací zpráva pro Parlament České republiky³⁸³ pak nabízí hlubší pohled do důvodů, které vláda pro svůj záměr měla. Vláda považovala smlouvu za „důležitý krok v oblasti realizace církevní politiky státu“,³⁸⁴ za „potvrzení příslušnosti k západoevropskému civilizačnímu prostoru“.³⁸⁵ I tak však považovala dosavadní vztahy mezi Českou republikou a Svatým stolcem za přátelské a velmi dobré.³⁸⁶ Návrh neměl řešit otázky „vnitrostátně nedořešené“,³⁸⁷ smyslem smlouvy mělo být „vytvořit fungující model spolupráce mezi státem a katolickou církví.“³⁸⁸

Tyto cíle jsou poměrně vágní a nedávají příliš jasnou odpověď na otázku, z čeho konkrétně vyplývá potřeba tuto smlouvu sjednat a uzavřít. Jako nejpravděpodobnější se pak jeví důvod zmiňovaný jak ve zmíněné předkládací zprávě, tak i ve vystoupení tehdejšího ministra zahraničí C. Svobody před Poslaneckou sněmovnou,³⁸⁹ a tím je tradice a zařazení České republiky do určitého civilizačního okruhu zemí, které tyto smlouvy se Svatým stolcem mají. K tomu lze jistě namítnout, že otázka příslušnosti k určitému civilizačnímu okruhu nemusí být a není prakticky dána existencí takové smlouvy, ale spíše reálnou garancí práv a svobod, jež taková smlouva zahrnuje. Vzhledem k tomu, že i vláda uznala,³⁹⁰ že návrh smlouvy se Svatým stolcem nejde nad rámec českého právního řádu, šlo podle všeho o čistě politické rozhodnutí smlouvu mít.

---

³⁸³ Předkládací zpráva pro Parlament České republiky k vládnímu návrhu, kterým se předkládá Parlamentu České republiky k vyslovení souhlasu návrh na ratifikaci smlouvy mezi Českou republikou a Svatým stolcem o úpravě vzájemných vztahů ze dne 3. 7. 2002, publikováno např. in: PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti. 3/ Demokratický a laický stát*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009. 543 s. ISBN 978-80-246-1642-1, str. 391-405

³⁸⁴ *ibidem*

³⁸⁵ *ibidem*, str. 392

³⁸⁶ *ibidem*

³⁸⁷ *ibidem*, str. 394

³⁸⁸ *ibidem*

³⁸⁹ Dostupný z WWW < <http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/vat3.htm>>, navštíveno dne 21. 6. 2012 (pozn. autora: v době přípravy této práce není k dispozici přístup ke stenozáznamům umístěných na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR).

³⁹⁰ Předkládací zpráva pro Parlament České republiky k vládnímu návrhu, kterým se předkládá Parlamentu České republiky k vyslovení souhlasu návrh na ratifikaci smlouvy mezi Českou republikou a Svatým stolcem o úpravě vzájemných vztahů ze dne 3. 7. 2002, publikováno např. in: PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti. 3/ Demokratický a laický stát*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009. 543 s. ISBN 978-80-246-1642-1, str. 394 nebo řeč ministra C. Svobody na schůzi Poslanecké sněmovny dostupná z <http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/vat3.htm>, navštíveno dne 21. 6. 2012

Tento pocíťovaná jednostrannost se však stal základem jedné z námitek, které proti smlouvě vznesli někteří akademici³⁹¹ i politici.³⁹²

5.4.2. Kritika konkordátu

Václav Pavlíček smlouvu podrobil poměrně ostré kritice i kvůli jejím právním i faktickým vadám, tuto kritiku shrnuje jeho již zmíněný článek Problémy smlouvy se Svatým stolcem.³⁹³ Hlavní výtky se zaměřují na to, že „*Smlouva je druhem konkordátu, který má zajistit zvláštní postavení katolické církve v České republice, a to na rozdíl od ostatních církví,...*“³⁹⁴ K tomu lze z druhé strany namítnout názor Damiána Němce,³⁹⁵ že po II. vatikánském koncilu nelze o získávání privilegií pro katolickou církev hovořit, neboť „*práva uznaná v konkordátní smlouvě pro katolickou církev jsou přiznána také ostatním církvím a náboženským společnostem...*“³⁹⁶ Nutno však přiznat, že o takovém efektu není ve smlouvě zmínka, kromě textu preambule, v níž se prohlašuje, že Česká republika je demokratickým právním státem chránícím přirozená a nezadatelná práva a základní svobody člověka a přihlášení se k zásadám mezinárodního práva, z nichž jsou výslovně jmenovány ty týkající se lidských práv a základních svobod, a rovněž odkaz na dokumenty II. vatikánského koncilu.

Kritizován je i článek 5. a zejména jeho odstavec druhý, neboť „[jím] ČR bere na vědomí, že katolická církev se ve své činnosti řídí vlastními zásadami, nikoli

---

³⁹¹ Např. V. Pavlíček ve svém textu Problémy smlouvy se Svatým stolcem in: PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti. 3/ Demokratický a laický stát*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009. 543 s. ISBN 978-80-246-1642-1, str. 179 („[Smlouva] Není vyvážená, neboť ČR nic nepřináší.“)

³⁹² Viz Dopis prezidenta republiky V. Klause ministru zahraničních věcí o smlouvě mezi Českou republikou a Svatým stolcem ze dne 5. 2. 2004, publikován např. in: PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti. 3/ Demokratický a laický stát*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009. 543 s. ISBN 978-80-246-1642-1, str. 410 („Ve smluvním právu je logické, že důvod k uzavření smlouvy je jen tehdy, kdy si obě strany navzájem něco poskytují. V textu této smlouvy je však pouze výčet toho, co Česká republika jako suverénní stát poskytuje Svaté stolici, zatímco Česká republika od Svaté stolice nic nežádá, ani nedostává.“)

³⁹³ Publikovaný mj. in: in: PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti. 3/ Demokratický a laický stát*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009. 543 s. ISBN 978-80-246-1642-1, str. 179

³⁹⁴ *ibidem*

³⁹⁵ NĚMEC, Damián. Konkordátní smlouvy. *Revue církevního práva*. 2009, roč. 15, č. 43, s. 7-29

³⁹⁶ *ibidem*, str. 24

*tedy právním řádem státu.*³⁹⁷ Může však být namítnuto, že jde toliko o uznání autonomie církve, které koneckonců již plyne z čl. 16 Listiny základních práv a svobod. Totéž by mohlo platit o článku 6, kterému je vytýkáno, že pro ČR zakládá právní závazek vůči katolické církvi zabezpečit právo vykonávat její apoštolské poslání.³⁹⁸ Pravdou však zůstává, že nutnost takového dovozování není optimální a kritika proto působí oprávněně.

Článek 12 odst. 4 je kritizován pro závazek České republiky podporovat katolickou církev v péči o její poklady na stejné úrovni, jako jsou podporováni vlastníci věcí, jež jsou součástí národního kulturního pokladu, což do budoucna představuje zátěž státního rozpočtu, stejně jako závazek plynoucí z článku 13 odst. 2 týkající se hrazení sociálních služeb poskytnutých církevními charitativními organizacemi za stejných podmínek jako jiná zařízení téhož, nebo obdobného typu.³⁹⁹ Tyto závazky jsou však i součástí právního řádu států, v nichž byla provedena odluka státu a církve, typicky Francouzské republiky (viz kapitolu 4).

Konečně se kritika soustředí i na čl. 9, jenž zaručoval právo uzavírat církevní sňatky.⁴⁰⁰ Toto právo je však již součástí právního řádu České republiky a počítá s ním i nový občanský zákoník.⁴⁰¹

Podobně ostrou kritiku ve svém, též již zmíněném, dopise ministru zahraničních věcí formuloval prezident republiky V. Klaus.

5.4.3. Závěr

Lze uzavřít, že problém, zda mít či nemít speciální smlouvu se Svatým stolicem, nyní působí jako výsostně politická otázka. V současné době zřejmě neexistují přesvědčivé právní důvody, které by skutečně daly vzniknout potřebě uzavření takové smlouvy. V literatuře lze sice najít tvrzení, že by případná smlouva

---

³⁹⁷ PAVLÍČEK, Václav. Problémy smlouvy se Svatým stolicem in: PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti. 3/ Demokratický a laický stát*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009. 543 s. ISBN 978-80-246-1642-1, str. 183

³⁹⁸ *ibidem*

³⁹⁹ *ibidem*

⁴⁰⁰ *ibidem*

⁴⁰¹ Je však třeba přiznat, že toto nebylo známo v době psaní Pavlíčkova textu a skutečně tehdy probíhala debata, zda nebude zaveden obligatorní civilní sňatek.

mohla napravit určité nedostatky např. zákona o církvích a náboženských společnostech (č. 3/2002 Sb.),⁴⁰² je však otázkou, proč by tato cesta měla být vhodnější než prostá novelizace zákona- při vědomí pevného zakotvení náboženské svobody v ústavním pořádku České republiky.

Pokud jde o důvody politické, jakkoli mohou být diskutabilní či oprávněné, např. vyslovené ve formě „příslušnosti“ k určitému civilizačnímu okruhu, nelze než konstatovat, že je i politickým úkolem najít pro podobnou smlouvu politickou podporu.

5.5. Závěr

Vztah státu a náboženství je i v České republice natolik významnou otázkou, že jeho nejpevnější základy jsou postaveny na ústavní úrovni. Ústava i Listina zakotvují laickou povahu České republiky, která se nesmí vázat na výlučnou ideologii ani náboženské vyznání.

Z této základní maximy pak vycházejí konkrétní ústavní řešení problémů svobody svědomí a náboženského vyznání, práva na svobodný projev náboženského přesvědčení a autonomie církví a náboženských společností.

Česká republika jako člen Rady Evropy poskytuje vysoký standard ochrany náboženské svobody a jejího výkonu, přesto se však potýká s problémy, které vznikly v minulosti, a stále se je nepodařilo uspokojivě vyřešit; v současné době jde zejména o problematiku tzv. majetkového vyrovnání s církvemi, kvůli jehož řešení už ústavní soud prohlásil nečinnost Parlamentu České republiky za protiústavní.

---

⁴⁰² Tak kupříkladu Jakub Kříž se domnívá, že nedostatek ve výčtu tzv. zvláštních práv registrovaných církví a náboženských společností dle ust. § 7 zákona o církvích a náboženských společnostech spočívající v absenci práva poskytovat duchovenskou službu v nemocnicích, by mohl být odstraněn právě smlouvou se Svatým stolcem (KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011. 384 s. ISBN 978-80-7400-342-2, str. 95).

6. Laický stát v České republice: zákonné zakotvení

6.1. Úvod

Vztah České republiky a církví a náboženských společností není vyčerpán ústavními maximy. Tento vztah je komplexní a realizuje se na celé řadě úrovní a v celé řadě situací. Potřeba preciznější a detailnější úpravy si žádá provedení ve formě zákonů či speciálních dohod příslušných orgánů (typicky ministerstev, ale nejen jich) a orgány zastupujícími církev a náboženské společnosti.

V této kapitole bude pojednáno o bezesporu nejdůležitějším zákonu pro náboženskou oblast: zákonu č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech, který zakotvuje zásady právního postavení církví a náboženských společností. Dále bude věnována pozornost specifickým oblastem, v nichž veřejná a náboženská sféra spolupracují na věcech společného zájmu, o finančním zabezpečení církví a nakonec o aktuální problematice tzv. majetkového vyrovnání s církvemi.

6.2. Právní postavení církví a náboženských společností

Základem právního postavení církví a náboženských společností v českém právním řádu, je po ústavním pořádku zejména zákon č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech (dále jen „církevní zákon“). Ten nahradil předchozí, porevoluční, úpravu obsaženou v zákoně č. 308/1991 Sb. o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností (dále jen „starý církevní zákon“). Tím však není právní úprava zdaleka vyčerpána. Na právní postavení církví a náboženských společností dopadá celá řada dalších předpisů, které ve svém souhrnu tvoří konfesní právo.⁴⁰³

---

⁴⁰³ Konfesní právo je dle Slovníku církevního práva „obor právní vědy, který se zabývá státními a mezinárodními předpisy o postavení náboženských společenství (církví a náboženských společností) i náboženskou svobodou jednotlivců; někdy nazývané také státním církevním právem.“ TRÉTERA, Jiří Rajmund; HORÁK, Záboj. *Slovník církevního práva*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. 147 s. ISBN 978-80-247-3614-3, str. 67

Ustanovení § 3 písm. a) církevního zákona definuje církve a náboženské společnosti jako „dobrovolné společenství osob s vlastní strukturou, orgány, vnitřními předpisy, náboženskými obřady a projevy víry, založené za účelem vyznávání určité náboženské víry, ať veřejně nebo soukromě, a zejména s tím spojeného shromažďování, bohoslužby, vyučování a duchovní služby.“ Tato legální definice je doktrínou považována za méně zdařilou než ta, kterou nabízel starý církevní zákon.⁴⁰⁴ Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/02 rovněž podotkl, že „úkol těchto subjektů [církví a náboženských společností, pozn. aut.] nelze redukovat na pouhé vyznávání určité náboženské víry, nýbrž jejich činnost ve společnosti je podstatně širší a spočívá též ve vyzarování náboženských hodnot navenek, a to prostřednictvím nejen religiózní činnosti, ale taky např. činností charitativní, humanitární a obecně vzdělávací.“

Rozlišování na církve a náboženské společnosti je věroučného nikoli právního charakteru: zatímco termín „církev“ vyjadřuje křesťanskou tradici,⁴⁰⁵ termín „náboženská společnost“ není sama o sobě výrazem žádné tradice. Oba termíny jsou si navzájem rovny.⁴⁰⁶ Toto rozlišování nelze zaměňovat s konkrétním názvem dané církve či náboženské společnosti, které může tyto termíny obsahovat, i nemusí. Svobodná volba názvu je součástí autonomie církví a náboženských společností (a projevem jejich vlastní sebereflexe).⁴⁰⁷ V dalším textu bude používán již pouze název církve, kterým budou myšleny jak církve, tak náboženské společnosti, nebude-li výslovně uvedeno jinak.

Definičním znakem církví tedy zejména není jejich právní subjektivita,⁴⁰⁸ podle církevního zákona tak lze rozeznat dle Kříže tři typy církví- neregistrované církve, registrované církve a registrované církve s oprávněním k výkonu zvláštních práv.⁴⁰⁹

---

⁴⁰⁴ Tato definice z ustanovení § 4 odst. 1 zněla „Církví nebo náboženskou společností se podle tohoto zákona rozumí dobrovolné sdružení osob stejné náboženské víry v organizaci s vlastní strukturou, orgány, vnitřními předpisy a obřady.“ K její kritice viz např. TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církve v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 156 s. ISBN 80-7192-707-4, str. 69 nebo KRÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011. 384 s. ISBN 978-80-7400-342-2, str. 42.

⁴⁰⁵ [Tretera, 2002, str. 69]; základem je řecký výraz pro Pána (myšleno Ježíše Krista)- *Kyrios*, viz také [Kříž, 2011, str. 42].

⁴⁰⁶ [Tretera, 2002, str. 70], Kříž však upozorňuje, že některé právní předpisy tyto termíny jako rovné nepoužívají, nebo používají pouze jednoho z nich a druhý vynechávají [Kříž, 2011, str. 43].

⁴⁰⁷ [Tretera, 2002, str. 70], vybraný název však musí vyhovět všem kritériím právního řádu, např. nesmí být zaměnitelný s názvem jiné církve dle ust. § 4 odst. 4 církevního zákona.

⁴⁰⁸ [Kříž, 2011, str. 43], rovněž ustanovení § 4 odst. 1 církevního zákona *a contrario*

⁴⁰⁹ *ibidem*

Církev však mohou působit i bez registrace, neboť ustanovení § 4 odst. 1 církevního zákona uvádí, že církev vzniká dobrovolným sdružováním fyzických osob. Toto ustanovení je nutno vykládat s ohledem na ustanovení § 5, v němž je zakotvena ochrana před nebezpečnými církvemi.⁴¹⁰ Registrace je nutným předpokladem k tomu, aby daná církev získala právní subjektivitu dle církevního zákona. Zůstává otázkou, zda je vyloučeno, aby církev nabyly právní subjektivitu i dle jiného zákona, byť např. zákon č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů ve svém ustanovení § 1 odst. 3 písm. c) přímo vylučuje svou aplikaci na církev, takové ustanovení však neobsahuje např. obchodní zákoník a nelze tak vyloučit možnost vzniku církve jako právnické osoby ve formě např. společnosti s ručením omezením či akciové společnosti.⁴¹¹ Určitým problémem je totiž předpoklad předložení 300 podpisů zletilých občanů, které je součástí návrhu na registraci církve dle ustanovení § 10 odst. 2 písm. c) církevního zákona. Nelze totiž vyloučit, že vznikne církev, která bude mít nižší počet členů, a přesto bude mít zájem o získání právní subjektivity. V tomto ohledu je třeba rovněž připomenout argumentaci Evropského soudu pro lidská práva, který se opakovaně vyjádřil, že vzhledem k tomu, že náboženská svoboda obsahuje i právo na jeho kolektivní výkon, je upírání právní subjektivity církvím ze strany státu vměšováním se do výkonu této svobody.⁴¹²

Na registraci je při splnění formálních požadavků právní nárok.⁴¹³ Registrací získává církev nejen právní subjektivitu, ale i právo vyučovat a vychovávat své duchovní i laické pracovníky ve vlastních školách i na teologických fakultách (ust. § 6 odst. 3 písm. a) církevního zákona) a mohou rovněž žádat o oprávnění k výkonu zvláštních práv (ust. § 6 odst. 3 písm. b) církevního zákona).

Oprávnění k výkonu zvláštních práv, jež jsou vyčtena v ustanovení § 7 odst. 1 církevního zákona, představují tu oblast činnosti církví, v nichž dochází k součinnosti s veřejnou mocí, respektive k veřejné podpoře církví. Jde o právo vyučovat náboženství na státních školách, právo vykonávat duchovenskou službu v armádě a věznicích (a dalších podobných zařízeních), uzavírat církevní sňatky,

---

⁴¹⁰ Toto ustanovení je však kritizováno, viz [Kříž, 2011, str. 77].

⁴¹¹ Opačně viz [Kříž, 2011, str. 83].

⁴¹² např. rozhodnutí ve věci *Metropolitní církev v Besarábii proti Moldávii* (stížnost č. 45701/99, rozhodnutí ze dne 13.12.2001, *Lajda proti České republice* (stížnost č. 20984/05, rozhodnutí ze dne 3.3.2009)

⁴¹³ Viz ustanovení § 14 odst. 2 církevního zákona.

zřizovat církevní školy, právo na uznání zpovědního tajemství a zejména právo na financování z veřejných zdrojů. K vydání oprávnění k výkonu těchto práv vede další správní řízení někdy v literatuře nazývané akreditací,⁴¹⁴ podmínky, jež musí daná církev splnit, jsou přísnější (ust. § 11 církevního zákona je uvádí ve svém prvním odstavci: od registrace dané církve musí uplynout nejméně 10 let, být bezúhonná, plnit své závazky vůči státu, atd., jako příloha návrhu k přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv je však nutno připojit podpisy tolika zletilých občanů a cizinců s trvalým pobytem v České republice, aby tvořili alespoň 1 promile počtu obyvatelstva České republiky; to činí více než 10.000 osob). Z toho je patrné, že stát se chce chránit před prudkým a nekontrolovatelným nárůstem počtu církví, jimž je povinen poskytovat tak zásadní součinnost, jakou uvádí ustanovení § 7, zejména je financovat.⁴¹⁵ Tento proces získání oprávnění k výkonu zvláštních práv byl jako ústavně konformní shledán i ústavním soudem v nálezu Pl. ÚS 2/06 ze dne 30. října 2007.⁴¹⁶

Na základě církevního zákona jsou církve oprávněny zakládat i další právnické osoby (v řeči církevního zákona „evidované právnické osoby“), jejichž prostřednictvím naplňují své poslání.⁴¹⁷ Jde tak o naplnění článku 16 odst. 2 Listiny, který zaručuje církvím právo na ustanovování řeholních a jiných církevních institucí nezávisle na státních orgánech. Úprava vzniku těchto církevních právnických osob byla v původním znění církevního zákona napadena u ústavního soudu skupinou senátorů a ústavní soud posléze nálezem Pl. ÚS 6/02 zrušil řadu ustanovení zákona a mj. konstatoval, že právnické osoby zřizované na základě čl. 16 odst. 2 Listiny musejí mít právní subjektivitu, jejich vznik nesmí být podmíněn konstitutivním právním aktem státního orgánu a jejich účel nesmí být omezen pouze na organizaci, vyznávání a šíření náboženské víry. Následná novelizace církevního zákona pak přinesla stávající stav dle ustanovení § 15a církevního zákona. Ten předpokládá dva typy církevních právnických osob: orgán a účelové zařízení církve pro poskytování charitativních služeb. Vznik těchto evidovaných právnických osob je vázán na

---

⁴¹⁴ HRDINA, Antonín Ignác. *Náboženská svoboda v právu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 265 s. ISBN 80-86432-67-X, str. 172

⁴¹⁵ Viz [Kříž, 2011, str. 95]

⁴¹⁶ Ústavní soud uvedl, že pakliže se zákonodárce rozhodl, že stát bude napomáhat činnosti některým církvím, je na něm, aby určil kritéria, které církve to budou, musí se však při tom vystříhat svévolné diskriminace.

⁴¹⁷ [Tretera, 2002, str. 74]

konstitutivní zápis do příslušného rejstříku.⁴¹⁸ V odstavci druhém pak umožnil i vznik církevních právnických osob podle jiných předpisů. I tato úprava byla u ústavního soudu napadena, ale tentokrát ústavní soud rozhodl nálezem Pl. ÚS 2/06 z 30. října 2007, že tato úprava je ústavně konformní.⁴¹⁹

6.3. Specifické otázky spojené s výkonem náboženské svobody

Aby charakteristika přístupu České republiky k výkonu náboženské svobody byla co nejúplnější, je potřeba alespoň v krátkosti pojednat i o některých specifických případech, v nichž stát a církev spolupracují na věcech společného zájmu. Z důvodu nedostatku prostoru se bude tato podkapitola soustředit na tři snad nejdůležitější oblasti: jedná se o problematiku církví a školství, duchovní služby v určitých typech zařízení, kde typicky dochází k omezení svobody (ať už právnímu či faktickému) a financování církví. Tato otázka je úzce provázána s tématem závěrečné podkapitoly této práce- s tzv. majetkovým vyrovnáním s církvemi, která na ni plynule naváže.

6.3.1. Církev a školství

Působení církví ve školství má na evropském kontinentu úctyhodnou tradici. Samotné univerzity jsou produkty církve.⁴²⁰ Historická tradice církevního školství existuje i v českých zemích.⁴²¹ Tento vývoj však byl přetržen nejprve druhou světovou válkou a později zejména komunistickým režimem, který církevní školství prakticky zlikvidoval.⁴²²

V doktríně se rozlišují tři,⁴²³ popř. čtyři⁴²⁴ oblasti, v nichž se náboženská svoboda uplatňuje ve školství. Jsou jimi jednak vyučování náboženství ve veřejných školách, existence církevních škol *per se*, výuka teologie na úrovni

---

⁴¹⁸ [Kříž, 2011, str. 218- 219]

⁴¹⁹ *ibidem*

⁴²⁰ [Tretera, 2002, str. 95]

⁴²¹ HORÁK, Zábaj. *Církev a české školství*. Praha: Grada Publishing, 2011. 264 s. ISBN 978-80-247-3623-5, str. 21 an.

⁴²² [Horák, 2011, str. 50 an.]

⁴²³ [Horák, 2011, str. 15]

⁴²⁴ [Tretera, 2002, str. 92]

středních, vyšších a vysokých škol, a případně ještě spoluúčast církví při zajišťování náboženské neutrality výuky nenáboženských předmětů.⁴²⁵

Velmi brzy po pádu komunistického režimu dochází k zakládání nových církevních škol.⁴²⁶ Zákonným základem práva zřizovat církevní školy je sám církevní zákon, který je řadí mezi zvláštní práva,⁴²⁷ jichž mohou nabýt registrované církve (viz shora)

Pokud jde o výuku náboženství jakožto předmětu ve veřejných školách, úprava je založena na zákonu č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), zejména pak jeho ustanovení § 15, jež umožňuje výuku náboženství registrovaným církvím s přiznaným zvláštním právem výuky náboženství⁴²⁸ a stanovuje i další podmínky tohoto vyučování, například minimální počet žáků, pro něž lze výuku náboženství ve škole zavést (sedm), nebo předpoklady vyučujícího tohoto předmětu (pověření ze strany příslušné církve a absolvování předepsaného pedagogického vzdělání).

Podle výroční zprávy Církve římskokatolické za rok 2010⁴²⁹ zajišťovala tato církev výuku náboženství ve školách pro více než 42.000 žáků.

Velmi brzy po pádu komunistického režimu dochází k zakládání nových církevních škol.⁴³⁰ Zákonným základem práva zřizovat církevní školy (od mateřských až po vyšší odborné) je církevní zákon, který je řadí mezi zvláštní práva,⁴³¹ a ustanovení § 8 odst. 6 školského zákona. I církvemi zřizované školy tak podléhají režimu školského zákona a to včetně ustanovení § 2 o zásadách a cílech vzdělávání; nemohou tedy nijak diskriminovat mezi žáky a studenty na základě jejich náboženského vyznání. Přesnou statistiku uvádějící počet církvemi zřizovaných škol uvádí ve své knize Z. Horák,⁴³² pro účely této práce postačí konstatovat, že zastoupení církevních škol je oproti školám zřizovaných

---

⁴²⁵ Výčet dle [Tretera, 2002, str. 92], Horák ([Horák, 2011, str. 15] pak neuvádí spoluúčast církví při zajišťování náboženské neutrality vyučování.

⁴²⁶ Horák uvádí, že první církevní školy byly založeny již v létě 1990, viz [Horák, 2011, str. 53].

⁴²⁷ ustanovení § 7 odst. 1 písm. e) církevního zákona

⁴²⁸ ustanovení § 7 odst. 1 písm. a) církevního zákona

⁴²⁹ *Výroční zpráva Církve římskokatolické za rok 2010*. Dne 20. prosince 2011. [online zdroj]; dostupné z < <http://www.cirkev.cz/cirkev-v-cr/ceska-biskupska-konference/vyrocní-zpravy/>>, navštíveno dne 25.6.2012

⁴³⁰ Horák uvádí, že první církevní školy byly založeny již v létě 1990, viz [Horák, 2011, str. 53].

⁴³¹ ustanovení § 7 odst. 1 písm. e) církevního zákona

⁴³² Viz [Horák, 2011, str. 91-93].

především obcemi a kraji zlomkové, přesto však neopominutelné. Nepřekvapí pak, že největší počet církevních škol zřizuje římskokatolická církev.⁴³³ Financování církevních škol podléhá rovněž režimu školského zákona,⁴³⁴ a je zajišťováno v zásadě ze státního rozpočtu, investice do dlouhodobého majetku si však musí církevní školy (resp. jejich zřizovatelé) zajistit jinou cestou.⁴³⁵ Výuka teologie se tradičně soustředí na univerzity, respektive příslušné teologické fakulty. Tretera uvádí, že teologie byl a v českých zemích tradičně vyučována ve čtyřech typech školských zařízení- na samostatných fakultách zřízených státem, na fakultách v rámci univerzit, v církevních seminářích a konečně jiných teologických školách rovněž zřizovaných církvemi.⁴³⁶ Žádná samostatná teologická fakulta dnes v České republice nepůsobí, ač historicky takové existovaly.⁴³⁷ Současný zákonný základ činnosti teologických fakult je obsažen v církevním zákoně (ustanovení § 6 odst. 3 písm. a)) a také v zákoně č. 111/1998 Sb., zákon o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (vysokoškolský zákon), zejména v jeho ustanovení § 33 odst. 4 týkající se vnitřních předpisů teologických fakult, které musejí být předloženy akademickému senátu až po jejich schválení příslušnou církevní autoritou. Je tedy patrné, že právní postavení teologických fakult je vzhledem k jejich povaze poněkud odlišné od ostatních fakult. V současnosti existuje v České republice celkem pět teologických fakult (tři v rámci Univerzity Karlovy v Praze, po jedné v rámci Univerzity Palackého v Olomouci a Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích). Kromě teologických fakult je teologie vyučována i v rámci teologických seminářů vytvářených jednotlivými církvemi pro přípravu svých duchovních.⁴³⁸

---

⁴³³ Horák uvádí celkový počet 80 škol [Horák, 2011, str. 97].

⁴³⁴ Jde zejména o ustanovení § 160 an.

⁴³⁵ [Horák, 2011, str. 112]

⁴³⁶ [Tretera, 2002, str. 96]

⁴³⁷ Například až do zřízení Univerzity Palackého v Olomouci r. 1946 olomoucká Cyrillo-Methodějská fakulta bohoslovecká. Viz [Tretera, 2002, str. 96].

⁴³⁸ Viz [Horák, 2011, str. 184].

6.3.2. Duchovní služba v armádě, věznicích, nemocnicích a dalších zařízeních

Služba duchovních v armádě, nemocnicích a věznicích je důležitá z několika pohledů. Nejdůležitějším z nich je výkon ústavně chráněné náboženské svobody osob, které v těchto zařízeních pobývají nebo slouží. To je dále podtrženo faktem, že v těchto zařízeních lidé čelí leckdy velmi psychicky náročným situacím a duchovní služba jim může poskytnout důležitou podporu.⁴³⁹

Duchovenská služba má zákonný podklad v ustanovení § 7 odst. 1 písm. b) církevního zákona, který se však nezmiňuje o službě v nemocnicích. Ze zařazení služby do tohoto ustanovení je také patrné, že právo takto působit mají pouze ty registrované církve, jež k tomu získaly zvláštní oprávnění. Jak už bylo shora řečeno, jde totiž o výkon služby, který není možný bez spolupůsobení orgánů veřejné moci, a není proto možné zajišťovat tuto asistenci všem církvím.

Pokud jde o duchovní službu v armádě, její počátek je kladen do roku 1998,⁴⁴⁰ kdy byla uzavřena dohoda o spolupráci mezi Ministerstvem obrany ČR, Ekumenickou radou církví ČR a Českou biskupskou konferencí. Na jejím základě byla zřízena Duchovní služba, v jejímž čele stojí hlavní kaplan Armády České republiky jmenovaný ministrem obrany na funkční období čtyř let po návrhu České biskupské konference a Ekumenické rady církví a je podřízen náčelníkovi generálního štábu Armády ČR.⁴⁴¹ Smlouvu mezi Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí ze dne 3. 6. 1998 byly dohodnuty požadavky na jednotlivé kandidáty duchovenské služby ve vojsku a zásady této služby. Jiří Rajmund Tretera identifikuje devět principů, na nichž je duchovní služba v armádě vystavěna:⁴⁴² zásadní ekumenicita (každý kaplan je společným zástupcem všech církví), časová ohraničenost (omezení působení na 4 roky),

---

⁴³⁹ Nejde však o náhradu služeb kvalifikovaného psychologa, viz *Smlouva mezi Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí o podmínkách vzniku a působení duchovní služby v resortu ministerstva obrany ze dne 3.6.1998*. [online zdroj]; dostupné např. z <<http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/erceb.htm>>, navštíveno dne 25.6.2012, čl. B i.f.

⁴⁴⁰ HRDINA, Antonín Ignác. *Náboženská svoboda v právu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 265 s. ISBN 80-86432-67-X, str. 182

⁴⁴¹ *ibidem*, str. 183

⁴⁴² [Tretera, 2002, str. 136]

primární nemisijnost (kaplani nabízejí služby jen těm vojákům, kteří o ně projeví zájem), postupnost budování struktury (v současné době již byla struktura služby ustavena), spolupráce s psychologickou službou armády, zřeknutí se práva nosit zbraň, přímá podřízenost veliteli, rovné podmínky s ostatními důstojníky a respektování kněžského tajemství.

Vězeňská duchovní služba je tradiční součástí charitativní činnosti církví, přispívá k humanizaci podmínek ve věznicích a zvyšuje vyhlídky na budoucí zapojení vězňů do společnosti.⁴⁴³ Kromě církevního zákona je základem poskytování duchovních služeb ustanovení § 20 zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, § 15 zákona č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby či § 11 zákona č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence. I z těchto ustanovení je možné vydestilovat určité společné zásady: duchovní péče je nabídkou, nikoli povinností;⁴⁴⁴ duchovní péče je zároveň nárokem osob omezených na svobodě, pokud o ni projeví zájem, v zásadě jim musí být poskytnuta⁴⁴⁵; parametry duchovní služby se musí přizpůsobit specifickým požadavkům plynoucím z povahy zařízení, v nichž je vykonávána,⁴⁴⁶ a konečně zásada smluvní úpravy výkonu duchovní služby, např. ustanovení § 43 zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody dalo možnost uzavřít smlouvu mezi Vězeňskou službou České republiky, Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí ze dne 18. srpna 2008, která stanoví základní zásady výkonu duchovenské péče ve věznicích⁴⁴⁷ (a která nahradila předchozí dohody z roku 1994, respektive 1999).

Pokud jde konečně o duchovní službu v nemocnicích a podobných zařízeních (ústavy sociální péče, hospice atd.), je na první pohled zarážející absence výslovného oprávnění tuto službu provádět v církevním zákoně. Hrdina

---

⁴⁴³ [Hrdina, 2004, str. 186]

⁴⁴⁴ Viz např. ustanovení § 20 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody.

⁴⁴⁵ Viz např. ustanovení § 11 odst. 1 zákona č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence.

⁴⁴⁶ Viz např. ustanovení § 15 odst. 4 zákona č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby.

⁴⁴⁷ *Dohoda o duchovní službě mezi Vězeňskou službou České republiky, Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí ze dne 18. 8. 2008* [online zdroj]; dostupné např. z <<http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/dohoda-duhovni-sluzba.htm>>, navštíveno dne 25.6.2012

nicméně odkazuje⁴⁴⁸ na důvodovou zprávu k církevnímu zákonu, která uvádí, že nová úprava vynechává jistá samozřejmá práva, která obsahoval starý církevní zákon. Mezi ně se řadí i právo na výkon duchovní služby v nemocnicích. I v této oblasti byla již uzavřena Dohoda mezi Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví o duchovní péči ve zdravotnictví ze dne 20. 11. 2006.⁴⁴⁹

6.3.3. Financování církví

Problematika financování církví je jedním z úhelných kamenů všech evropských úprav státně-náboženských vztahů. Každý stát volí svůj specifický systém a přístup k otázce financování církví a nezřídka je odpověď na tuto otázku rozhodujícím faktorem při hodnocení státně-náboženských úprav z hlediska míry kooperace státu a církví.

Současná situace v České republice je komplikována historickými událostmi, zejména dosud nedořešenou otázkou tzv. majetkového vyrovnání s církvemi, stálým uplatňováním zákona z doby počínající nejtuzší totality (zákon č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem) a vše je zhoršováno exaltovanou veřejnou debatou, v níž zaznívají leckdy spíše ideologické fráze než reálné návrhy, což pak brání nalezení přijatelného, kompromisního řešení.

Historicky byly církve na území současné České republiky financovány z výnosů vlastního majetku, náhrad za majetek sekularizovaný, výnosů náboženských matic, subvencí z veřejných financí a z příspěvků členů církví.⁴⁵⁰

Nejde přitom zdaleka jen o katolickou církev, jejíž majetek pocházel především z darů a odkazů členů z řad měšťanstva a šlechty,⁴⁵¹ spoluprací členů si od 19. století vytvářely nemovitý majetek i církve evangelické.⁴⁵² Charakter tohoto majetku nelze jednoduše pod zástěrkou jeho klasifikace jako veřejného (ve

---

⁴⁴⁸ [Hrdina, 2004, str. 193]

⁴⁴⁹ *Dohoda o duchovní péči ve zdravotnictví mezi Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví ze dne 20. 11. 2006.* [online zdroj]; dostupné např. z <<http://tisk.cirkev.cz/res/data/008/001107.pdf?seek=1>>, navštíveno dne 25.6.2012

⁴⁵⁰ Viz [Tretera, 2002, str. 120].

⁴⁵¹ *ibidem*

⁴⁵² *ibidem*, str. 121

smyslu zdůraznění rozdílu od soukromého) hodnotit jako majetek státní.⁴⁵³ V posledních zhruba 30 letech existence Rakouska-Uherska a následně za dobu první Československé republiky bylo výživné duchovenstva zabezpečováno kromě jiného i již v této práci zmíněnými kongruemi (pro duchovenstvo katolické, a to z majetku náboženských fondů), respektive dotacemi pro nekatolické duchovenstvo,⁴⁵⁴ a to poměrným způsobem podle počtu členů církvi, aby nevznikaly nežádoucí diskrepance.⁴⁵⁵ Tento zavedený systém však vzal za své po nástupu komunistického režimu, zabavení církevních majetků a „zrušením všech ostatních nástrojů, jimiž světská moc přispívala na chod církve.“⁴⁵⁶ Stát na sebe rovněž převzal péči o církevní budovy,⁴⁵⁷ věcné náklady kultu,⁴⁵⁸ a zavázal se hradit duchovním tzv. osobní požitky⁴⁵⁹ a další prostředky v podobě sociálních dávek apod.⁴⁶⁰

Systém financování církvi zavedený tímto zákonem zůstává i přes dílčí novelizace zákona č. 218/1949 Sb. stejný.⁴⁶¹ Podle církevního zákona mají na státní financování nárok jen registrované církve s přiznaným příslušným zvláštním právem.⁴⁶² Ustanovení § 3 odst. 1 písm. a) zákona č. 218/1949 Sb. rozděluje osobní požitky duchovních na tři složky: základní plat, hodnostní přídavek a odměnu za vyšší výkon. Specifikace jednotlivých složek je pak delegována na nařízení vlády č. 566/2006 Sb. Podle něj je základní plat duchovních diferencován do platových tříd a stupňů, pro každou církev specificky s ohledem na její činnost. Ostatní složky osobních požitků podléhají určení danou církví dle stanoveného rozpětí,⁴⁶³ jakmile však církev tímto způsobem o osobním požitku duchovního rozhodne, stát do něj nemůže

---

⁴⁵³ *ibidem*

⁴⁵⁴ *ibidem*, str. 123

⁴⁵⁵ *ibidem*, str. 124

⁴⁵⁶ BENDOVIÁ, Pavla. Hospodářské zabezpečení církvi a náboženských společností po roce 1948. *Revue církevního práva*. 2010, roč. 16, č. 46, s. 139-145, str. 139

⁴⁵⁷ ustanovení § 11 odst. 1 zákona č. 218/1949 Sb.

⁴⁵⁸ ustanovení § 8 zákona č. 218/1949 Sb.

⁴⁵⁹ ustanovení § 3 zákona č. 218/1949 Sb.

⁴⁶⁰ ustanovení § 4 a § 6 zákona č. 218/1949 Sb.

⁴⁶¹ BENDOVIÁ, Pavla. Hospodářské zabezpečení církvi a náboženských společností po roce 1948. *Revue církevního práva*. 2010, roč. 16, č. 46, s. 139-145, str. 141

⁴⁶² ustanovení § 7 odst. 1 písm. c) církevního zákona

⁴⁶³ ustanovení § 3 odst. 2 a § 4 odst. 1 nařízení vlády č. 566/2006 Sb.

ingerovat.⁴⁶⁴ Tento způsob financování trpí řadou vad a lze říci, že zřejmě neodpovídá ani představám státu, ani představám církví. Stát čelí navyšování počtu duchovních, které musí financovat (s nárůstem počtu registrovaných církví s přiznaným zvláštním právem, což jsou nárokové kategorie a není možné je odmítnout udělit, pokud jsou splněny stanovené podmínky, a rovněž nemožností zasáhnout do počtu duchovních, jenž ta která církev ustanoví). Církev na druhé straně nemohou být plně nezávislé a samostatné, pakliže jsou odkázány na státní finance. Totéž konstatoval i ústavní soud v bodě 25 nálezu I. ÚS 562/09 ze dne 31. 8. 2011. K tomu pak ještě přistupuje fakt, že financování oprav církevních budov (ustanovení § 11 zákona č. 218/1949 Sb.) je nedostatečné⁴⁶⁵ a vzhledem k výhledům státního rozpočtu nelze čekat zlepšení. Vedle přímých dotací stát pomáhá financovat církev i nepřímými způsoby,⁴⁶⁶ zejména určitými daňovými zvýhodněními, ať už církevních nemovitostí, zvýhodnění při placení daně z příjmů či daňově započitatelné darování církvím. Dochází tak k paradoxní situaci, kdy financování církví v nekonfesionálním státě ze státního rozpočtu je realizováno na základě zákona z doby programového ateismu a proticírkevnímu boji. Reforma financování církví je nezbytná a nevyhnutelná a měla by být součástí tzv. majetkového vyrovnání s církvemi.

6.4. Tzv. církevní restituce

Otázka tzv. restitucí církevního majetku je v době psaní této práce vysoce aktuální téma. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR projednává již ve třetím čtení vládní návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi (dále jen „vládní návrh vyrovnání“),⁴⁶⁷ jeho osud je však nejistý. Kolem návrhu se rozpoutala vzrušená

---

⁴⁶⁴ BENDOVÁ, Pavla. Hospodářské zabezpečení církví a náboženských společností po roce 1948. *Revue církevního práva*. 2010, roč. 16, č. 46, s. 139-145, str. 141

⁴⁶⁵ *ibidem*, str. 142

⁴⁶⁶ HRDINA, Antonín Ignác. *Náboženská svoboda v právu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 265 s. ISBN 80-86432-67-X, str. 200

⁴⁶⁷ *Sněmovní tisk č. 580/0- vládní návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a o změně některých zákonů*. [online zdroj]; dostupné z <<http://www.psp.cz/eknih/2010ps/tisky/m058000.htm>>, navštíveno 26.6.2012

debata plná vyhocených stanovisek, která zrcadlí značně ambivalentní vztah určité části české veřejnosti k církvím.

6.4.1. Úvod

V této kapitole bude stručně pojednáno o některých příčinách a projevech současného neutěšeného stavu řešení otázky církevního majetku. Faktem je, že problémy vznikají i v dorozumění se ohledně základní terminologie. Příkladem budiž užívání názvu „církevní restituce“, ačkoli jej odmítá jak V. Pavlíček,⁴⁶⁸ tak arcibiskup pražský D. Duka.⁴⁶⁹ Existují pak odborné posudky, které tuto terminologii užívají a tvrdí, že vzhledem k historickému vývoji státních zásahů do církevního majetku by navrhovaná restituce nebyla restitucí,⁴⁷⁰ jiné na druhou stranu přesvědčivě prokazují, že žádná restituce už z principu nemůže být „plnou“ restitucí, protože poměry mezi zásahem do vlastnického práva a jeho restitucí se zpravidla natolik změnily, že plné *restitutio in integrum* je z definice nemožné.⁴⁷¹ Tyto rozpory jsou jen jednou ukázkou, jak komplexní a zásadní problematiku majetkové vyrovnání s církvemi představuje, nehledě na to, že jde o téma dotýkající se samotné existence církví, jejich působení a tím ústavně i mezinárodně zaručených práv a svobod (zejména pak právo na autonomii církví).

---

⁴⁶⁸ Např. v rozhovoru pro Hospodářské noviny ze dne 19. března 1999 nazvaném „Zdrojem práva je pouze stát“, publikováno in PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti. 3/ Demokratický a laický stát*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009. 543 s. ISBN 978-80-246-1642-1, str. 172

⁴⁶⁹ DUKA, Dominik. *Ne bohatství, ale zdroj pro financování dobrých věcí*. [online zdroj]; dostupné z <<http://www.dominikduka.cz/clankyc/ne-bohatstvi-ale-zdroj-pro-financovani-dobrych-veci/>>, navštíveno dne 26.6.2012

⁴⁷⁰ Např. KINDL, Vladimír; MIKULE, Vladimír. *Právněhistorická expertiza Univerzity Karlovy v Praze právního postavení tzv. katolického církevního majetku v druhé polovině 19. a ve 20. století na území dnešní ČR* [online zdroj]; dostupné z <<http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--4--Expertiza-Univerzity-Karlovy.doc>>, navštíveno 21.6.2012, část IV. bod 6

⁴⁷¹ KNOZ, Tomáš. Historická analýza. In: KNOZ, Tomáš; ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *K problematice vlastnictví katolické církve a restitucí církevního majetku*. Masarykova univerzita v Brně. [online zdroj]; dostupné z <<http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--5-Posudek-Masarykovy-univerzity.pdf>>, navštíveno 26.6.2012, str. 9

6.4.2. Geneze problému

Předmětem majetkového vrování s církvemi je primárně napravení majetkových křivd, kterých se dopustil komunistický režim po roce 1948. Zbavení církví využitelného majetku a nahrazení jeho výnosů zabezpečením ze strany státu mělo režimu zajistit ovládnutí církví a podvázat jejich autonomii.⁴⁷² Církevního majetku se dotkly i předchozí státní zásahy- pozemkové reformy,⁴⁷³ ty však předmětem této kapitoly nejsou. Je však pravdou, jak poukázal V. Pavlíček,⁴⁷⁴ že vládní návrh zákona o majetkovém vyrovnání se vztahuje i na některé dopady zákona č. 142/1947 Sb. o revizi první pozemkové reformy, který byl přijat ještě před únorem 1948; jak však uvádí důvodová zpráva k předmětnému vládnímu návrhu, je tomu tak proto, že ačkoli i tento zákon, stejně jako následný, již popřevratový zákon č. 46/1948 Sb. o nové pozemkové reformě, stanovovaly náhradu za vyvlastněný majetek, žádná taková náhrada vyplacena nikdy nebyla.

Po pádu komunistického režimu v roce 1989 se podařilo navrátit 170 klášterních objektů⁴⁷⁵ příslušným řeholním řádům,⁴⁷⁶ tak aby mohly začít znovu, alespoň v určitém měřítku působit- hospodářské pozemky však vráceny nebyly⁴⁷⁷ a činnost řádů je tak i nadále ekonomicky podvázána. Problém se navíc netýká jen katolické církve, ale i ostatních církví majetkově postižených bývalým režimem.⁴⁷⁸

Aby nedošlo k živelným převodům bývalého církevního majetku do vlastnictví jiných osob do doby nalezení systémového řešení této problematiky, bylo přijato ustanovení § 29 zákona č. 229/1991 Sb. (zákon o půdě), který stanoví: *„Majetek církví. Majetek, jehož původním vlastníkem byly církve, náboženské společnosti, řády a kongregace, nelze převádět do vlastnictví jiným osobám do*

---

⁴⁷² [Hrdina, 2004, str. 204]

⁴⁷³ Viz například PEICHLOVÁ, Adéla. Konfiskační a vyvlastňovací prvek pozemkové reformy v době první republiky. In: KUKLÍK Jan a kol. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011. 114 s. ISBN 978-80-87284-25-4, str. 31-40

⁴⁷⁴ PAVLÍČEK, Václav. Církevní restituce, nebo další destrukce suverenity státu? *Právo*. Vydáno 18.4.2012. Dostupné i z [www <http://cepin.cz/cze/clanek.php?ID=1075>](http://cepin.cz/cze/clanek.php?ID=1075), navštíveno 26.6.2012

⁴⁷⁵ [Tretera, 2002, str. 125]

⁴⁷⁶ Šlo o zákony č. 298/1990 Sb. o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a arcibiskupství olomouckého a zákon č. 338/1991 Sb.

⁴⁷⁷ [Tretera, 2002, str. 126]

⁴⁷⁸ *ibidem*

přijetí zákonů o tomto majetku.“ Z tohoto důvodu je příslušné ustanovení nazýváno „blokačním paragrafem.“ K interpretaci důvodů, jež vedly zákonodárce k jeho přijetí, navrhuje K. Šimáčková⁴⁷⁹ vyjít z názorů, jež zazněly v parlamentní rozpravě, a cituje hlasy o potřebě vrátit majetek církvím, a to z důvodů, že tento majetek slouží hodnotným účelům (M. Zeman), nebo že není možné aplikovat „filosofii zloděje“, který rozhoduje podle své úvahy, že vrátí jen část odcizeného (F. Houška) či historickou zkušeností porovnávací úroveň správy majetku církvemi a bývalými JZD (E. Kříž).

Realitou však je, že toto ustanovení je v právním řádu již dvacet let a systémové legislativní řešení otázky církevního majetku dosud přijato nebylo, což ostatně budí společenské kontroverze, neboť např. existují obce, kterým blokáce bývalého církevního majetku brání v rozvoji.

6.4.3. Výbor z judikatury ústavního soudu

K problematické povaze této situace se opakovaně vyjádřil i ústavní soud. Již v nálezu sp. zn. II. ÚS 528/02 ze dne 2. 2. 2005 se vyslovil ve smyslu, že znění ustanovení § 29 zákona o půdě vytváří na straně církví legitimní očekávání, že stát vydá restituční zákon- a tedy že i samo toto legitimní očekávání se opírá o zákonné ustanovení. Totéž pak zopakoval ve stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚS-st 21/05 ze dne 1. 11. 2005, v němž mj. konstatoval, že restituční zákony *„Restituční zákony v podstatě legalizovaly vlastnictví státu k majetku, který stát získal konfiskacemi, znárodněním a dalšími majetkovými opatřeními, bez ohledu na to, že by bez jejich existence jinak bývalo možné, v některých případech, uplatnit na takový majetek vlastnické právo podle obecných předpisů,“* zároveň však uvedl, že to je možné jen vzhledem ke vzniklému legitimnímu očekávání, že stát vytvoří příslušnou restituční legislativu.

Tato prohlášení však nebyla zákonodárcem vyslyšena, což vedlo k mnohem zřetelnější artikulaci názoru ústavního soudu v již několikrát zmíněném nálezu

---

⁴⁷⁹ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Ústavněprávní analýza. In: KNOZ, Tomáš; ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *K problematice vlastnictví katolické církve a restitucí církevního majetku*. Masarykova univerzita v Brně. [online zdroj]; dostupné z < <http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolocnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--5-Posudek-Masarykovy-univerzity.pdf>>, navštíveno 26.6.2012, str. 17- 18

sp. zn. Pl. ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010, v němž byla nečinnost Parlamentu České republiky prohlášena za protiústavní, bylo konstatováno, že právní nejistota plynoucí z tzv. blokačního paragrafu již přesáhla tolerovatelnou mez a porušuje čl. 1 odst. 1 Ústavy, neboť je nepřipustným projevem legislativní libovůle (bod 76 nálezu), a potvrzeno, že „*legitimní očekávání na straně církví má základ i v celkové koncepci restitučního procesu po roce 1989, který ani v jednotlivých restitučních ustanoveních [...] ale ani jako celek, nemůže být vykládán v neprospěch celých skupin subjektů (osob), které kromě křivd majetkových přežívaly dlouhá období pod systematickým a permanentním tlakem totalitní státní moci i ve všech svých (zbývajících) aktivitách.*“ (bod 78 nálezu)⁴⁸⁰ a konečně v bodě 77, že „*Naprostá většina aktů, kterými komunistický stát zcela odňal církvím a náboženským společnostem jejich hospodářskou samostatnost, by neobstála nejen s ohledem na tehdy již zcela nepochybný mezinárodní standard základních práv, ale ani ve světle dobových československých zákonů. Přejít vlastní práva ani v tehdejší době nemohl být založen kupř. převzetím věci bez právního důvodu, navíc státem, který po celou dobu držby ani nemohl být v dobré víře.*“

V následujícím nálezu II. ÚS 2326/07 ze dne 31. 3. 2011 pak sice ještě ústavní soud zamítl ústavní stížnost církevní právnické osoby domáhající se prohlášení svého vlastnického práva k určitým budovám, ale současně varoval, že pokud by pokračovala nečinnost zákonodárce, jejíž podstata byla již precizně osvětlena v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 9/07, nemohl by se ústavní soud zříct své role ochránce ústavnosti a poskytnout ochranu právům poškozeným zákonodárcovou nečinností (bod 18 nálezu).

Konečně v nálezu sp. zn. I. ÚS 562/09 ze dne 31. 8. 2011 ústavní soud prohlásil, že legitimní očekávání církví je již dávno „zletilé“ (bod 33 nálezu), že ustanovení § 29 zákona o půdě, jež bylo původně míněno jako ochrana budoucích restituentů, nelze nyní vykládat jako překážku bránící jejich legitimním nárokům *ad infinitum* (bod 34 nálezu). K soustavné zákonodárcově ignoraci jeho nabádání pak dodal, že „*Parlament není suverénem, který si svou agendu libovolně určuje a slouží toliko svým cílům, nýbrž je vázán Ústavou,*

---

⁴⁸⁰ K legitimnímu očekávání viz ale disentanční stanovisko předsedy ústavního soudu P. Rychetského.

tedy smí užívat své kompetence toliko k naplňování Ústavy, nikoliv k opaku.“ (bod 37 nálezu).

Z citované judikatury je naprosto zřejmé, že situace je vážná a její legislativní řešení už není možné dále odkládat. K. Šimáčková se domnívá, že pokud by tento stav trval, není možné vyloučit úspěch žaloby církví na odškodnění ze strany státu pro zákonodárčovu nečinnost, a to i u Evropského soudu pro lidská práva.⁴⁸¹

6.4.4. Parametry vládního návrhu

Jak plyne z již zmíněného sněmovního tisku č. 580/0,⁴⁸² jenž obsahuje jak vládní návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi, tak důvodovou zprávu k tomuto návrhu, vláda má v úmyslu zkonstruovat majetkové vyrovnání v zásadě na třech pilířích. Prvním z nich je navrácení některých věcí z bývalého majetku církví, o které tyto přišly v důsledku definovaných majetkových křivd (ustanovení § 5 návrhu), pakliže je v současnosti majetkem státu. To znamená, že vydávání se nemá týkat majetku např. obcí. Ustanovení § 8 návrhu pak označuje ty věci, které nebude možno vydat, i kdyby jinak vydání podléhaly; jde např. o bývalé církevní matriky, pozemky, na nichž jsou sportovní hřiště, či nemovitosti používané k plnění úkolu bezpečnostního sboru. Oprávněné osoby, kterými jsou jak registrované církve tak případně jimi vytvořené právnické osoby (ustanovení § 3 návrhu), budou mít na podání výzvy k vydání věci v zásadě 12 měsíců od nabytí účinnosti zákona.

Druhým pilířem navrhovaného vyrovnání je finanční náhrada (ustanovení § 15 návrhu), pro niž jsou v uvedeném ustanovení rozepsány přesné částky, jež jsou celkem sedmnácti určeným církvím alokovány. Největší částka, přesahující 47 miliard Kč tvořících zhruba 80% celkové částky určené na finanční náhradu, je

---

⁴⁸¹ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Ústavněprávní analýza. In: KNOZ, Tomáš; ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *K problematice vlastnictví katolické církve a restitucí církevního majetku*. Masarykova univerzita v Brně. [online zdroj]; dostupné z <<http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--5-Posudek-Masarykovy-univerzity.pdf>>, navštíveno 26.6.2012, str. 21

⁴⁸² *Sněmovní tisk č. 580/0- vládní návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a o změně některých zákonů*. [online zdroj]; dostupné z <<http://www.psp.cz/eknih/2010ps/tisky/m058000.htm>>, navštíveno 26.6.2012

alokována ve prospěch církve římskokatolické. Náhrada má být podle návrhu vyplácena po dobu třiceti let v pravidelných ročních splátkách (ustanovení § 15 odst. 3 návrhu), měla by být zvyšována o inflaci (ustanovení § 15 odst. 5) a nepodléhá daňovým povinnostem (ustanovení § 15 odst. 6 návrhu).

Konečně třetím pilířem by měl být pokračující příspěvek na podporu církví (ustanovení § 17 návrhu). Ten by měl v prvních třech letech po nabytí účinnosti zákona dosáhnout výše vypočtené dle stávajícího zákona č. 218/1949 Sb. (ustanovení § 17 odst. návrhu) a poté se postupně snižovat (ustanovení § 17 odst. 3 návrhu). Po sedmnácti letech by jeho vyplácení mělo být ukončeno.

O majetkovém vyrovnání uzavřou stát a příslušná církev (respektive její statutární orgán) smlouvu o vypořádání dle ustanovení § 16 návrhu. V ní mají mj. dotčené církve prohlásit, že její nároky plynoucí z definovaných majetkových křivd jsou touto smlouvou vypořádány (ustanovení § 16 odst. 2 písm. a) návrhu). Jako výraz respektu k autonomii jednotlivých církví lze chápat ustanovení § 16 odst. 4 návrhu, který stanoví, že pakliže je statutární orgán církve omezen dle vnitrocírkevních předpisů v majetkových dispozicích, je k podpisu smlouvy nutné zmocnění příslušným církevním orgánem.

6.4.5. Polemika týkající se návrhu

Návrh na majetkové vyrovnání budí v celé společnosti značné emoce a stal se terčem i poměrně ostré kritiky ze strany některých akademiků. Za příklad může posloužit již zmíněný článek V. Pavlíčka,⁴⁸³ nebo text J. Kudrny, který publikoval na svém blogu na internetových stránkách deníku Hospodářské noviny.⁴⁸⁴ Z obou těchto textů lze vyabstrahovat základní polemické připomínky směřující vůči vládnímu návrhu zákona (v dalším textu na tyto články bude odkazováno již jen jmény jejich autorů).

Za prvé, je napadán především pojem „restituce“ jako takový, neboť prý o restituci v právním smyslu vůbec nejde. Restituce znamená obnovení

---

⁴⁸³ PAVLÍČEK, Václav. Církevní restituce, nebo další destrukce suverenity státu? *Právo*. Vydáno 18.4.2012. Dostupné i z [www < http://cepin.cz/cze/clanek.php?ID=1075 >](http://cepin.cz/cze/clanek.php?ID=1075), navštíveno 26.6.2012

⁴⁸⁴ KUDRNA, Jan. *K církevním tzv. restitucím*. [online zdroj]; dostupné z < <http://jankudrna.blog.ihned.cz/c1-56123880-k-cirkevnim-tzv-restitucim> >, navštíveno dne 26.6.2012

původního právního stavu (*restitutio in integrum*), což by s sebou přineslo, jak upozorňuje V. Pavlíček, nutnost veřejnoprávního dozoru, kterému byl církevní majetek podrobován před (ale ostatně i po) únoru 1948. Totéž jinými slovy říká i J. Kudrna. Tato námitka je vážná a jeví se oprávněná, neboť skutečně není možné navrátit minulý stav u určitého partikulárního problému, společenská situace je již jiná. Na druhou stranu je možné připomenout názor historika T. Knoze,⁴⁸⁵ že uplatňovali-li bychom tuto námitku důsledně, nebylo by možné provést nikdy vůbec žádnou restituci, neboť obecná nemožnost navrátit vše do původního stavu je „samozřejmou historickou okolností.“

Druhou zásadní námitkou je problematika oprávněných osob. V. Pavlíček namítá, že katolická církev neměla právní subjektivitu, tu měly pouze její složky v hranicích státu; J. Kudrna upozorňuje na další problém- že totiž křivdy byly páčány na fyzických osobách, na které se vztahovaly jiné předpisy, a že navíc žádné jiné, s historií národa podobně spjaté právnické osoby nerestituovaly vůbec. Do protikladu je však snad možné postavit již zmíněný názor ústavního soudu týkající se legitimního očekávání na straně církvi. Zákonodárce sám předvídal, že se s církvemi v určitém směru vyrovná. Navíc vzhledem k nezpochybnitelné (a nezpochybňované) právní subjektivitě jednotlivých církevních právnických osob, a to i v době komunistického režimu,⁴⁸⁶ by bylo zřejmě obtížné se tvářit, že nyní jejich nároky neexistují. Podle vládního návrhu zákona jsou navíc oprávněné osoby povinny prokázat, pokud jsou právními nástupci, toto své právní nástupnictví (např. ustanovení § 9 odst. 1 písm. c) návrhu). Argument, že jiné právnické osoby nerestituovaly vůbec, tedy by zřejmě ani církve neměly, se jeví ještě problematičtější: ve svém důsledku by totiž znamenal zpochybnění všech restitucí, při nichž nebyl uspokojen každý nárok každého restituenta. Navíc K. Šimáčková upozorňuje, že církve nejsou výlučnou právnickou osobou, která restituuje majetek:

---

⁴⁸⁵ KNOZ, Tomáš. Historická analýza. In: KNOZ, Tomáš; ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *K problematice vlastnictví katolické církve a restitucí církevního majetku*. Masarykova univerzita v Brně. [online zdroj]; dostupné z < <http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--5-Posudek-Masarykovy-univerzity.pdf>>, navštíveno 26.6.2012, str. 10

⁴⁸⁶ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Ústavněprávní analýza. In: KNOZ, Tomáš; ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *K problematice vlastnictví katolické církve a restitucí církevního majetku*. Masarykova univerzita v Brně. [online zdroj]; dostupné z < <http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--5-Posudek-Masarykovy-univerzity.pdf>>, navštíveno 26.6.2012, str. 13

připomíná např. některé politické strany a dodává, že pro restituci církevního majetku svědčí i „*společenská role, kterou církev hraje*.“⁴⁸⁷ V tom se shoduje s T. Knozem, který připomíná např. restituci budovy Lidového domu Českou stranou sociálně demokratickou.⁴⁸⁸

Třetí významnou námitkou je právní povaha církevního majetku. V. Pavlíček namítá, že církevní majetek byl mj. na základě zákona č. 50/1874 ř. z. o vnějších poměrech církve katolické podroben veřejnoprávní ochraně, která spočívala v nutnosti schvalování velké části majetkoprávních jednání. Církevní majetek se rovněž těšil řadě privilegií, např. mu svědčila delší vydržecí lhůta.⁴⁸⁹ Podle odborného posudku Ústavu státu a práva Akademie věd ČR z pera J. Zachariáše⁴⁹⁰ však „*nelze říci, že by vlastnictví církevních subjektů bylo vlastnictvím omezeným*...“ Tento posudek rovněž nepovažuje za problém, pokud by rozsah vlastnického práva u restituovaného majetku byl širší než byl před jeho odnětím.⁴⁹¹ Omezení stanovená dřívějšími předpisy by po restituci nebyla obnovena a diskuze „*o šíři dispozičních oprávnění vlastníka v současnosti a minulosti*“ je tak podle tohoto posudku zbytečná.⁴⁹² K. Šimáčková pak dodává, že i současní vlastníci podléhají značným omezením svých vlastnických práv z důvodu veřejného zájmu, které je „*nesrovnatelné s dobou tzv. liberálního kapitalismu- ochrana památek, ochrana životního prostředí, daně spojené s nemovitým majetkem*...“⁴⁹³

V souvislosti s povahou církevního majetku zaznívá i kritika tvrdící, že šlo o majetek veřejný, nikoli soukromý, z čehož bývá vyvozováno, že i po restituci by se měl majetek stát veřejným, nikoli soukromým, jak to navrhuje vláda.

---

⁴⁸⁷ *ibidem*, str. 16

⁴⁸⁸ KNOZ, Tomáš. Historická analýza. In: KNOZ, Tomáš; ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *K problematice vlastnictví katolické církve a restituci církevního majetku*. Masarykova univerzita v Brně. [online zdroj]; dostupné z < <http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--5-Posudek-Masarykovy-univerzity.pdf>>, navštíveno 26.6.2012, str. 10

⁴⁸⁹ ustanovení § 1472 obecného zákoníku občanského č. 946/1811

⁴⁹⁰ ZACHARIÁŠ, Jaroslav. *Odborný posudek ze dne 12. 4. 2007, č.j. 19/43/07/ST*. Ústav státu a práva Akademie věd České republiky [online zdroj]; dostupné z < <http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--7-Posudek-USP-AV.pdf>>, navštíveno dne 26.6.2012, str. 2

⁴⁹¹ *ibidem*, str. 3

⁴⁹² *ibidem*, str. 4

⁴⁹³ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Ústavněprávní analýza. In: KNOZ, Tomáš; ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *K problematice vlastnictví katolické církve a restituci církevního majetku*. Masarykova univerzita v Brně. [online zdroj]; dostupné z < <http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--5-Posudek-Masarykovy-univerzity.pdf>>, navštíveno 26.6.2012, str. 23

Posudek Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni však uvádí, že jde o výsledek „*popletení pojmu veřejný statek v dnešní právní vědě a téhož pojmu...v době platnosti o.z.o...*“⁴⁹⁴ Autoři tohoto posudku tvrdí, že veřejný statek v době účinnosti o.z.o. dnes odpovídá spíše pojmu věci ve veřejném užívání a odkazují při tom na ustanovení § 287 o.z.o.

Poslední výtkou, kterou je možno se zde zabývat, je problematika rozsahu uvažované restituce. J. Kudrna uvádí, že restituce až dosud vycházely z přesvědčení, že není možné nahradit všechny nespravedlnosti, ale jen zmírnit některé škody. Z některých vyjádření subjektů účastnících se přípravy procesu majetkového vyrovnání s církvemi však prý nabývá dojmu, že toto nemá být dodrženo. V. Pavlíček namítá, že předkladatelé návrhu zákona nejsou schopni určit přesný rozsah navráceného majetku a že tento „*je značně vyšší, než uváděl arcibiskup Beran v r. 1948 v souvislosti s revizí 1. pozemkové reformy.*“

Preambule návrhu zákona však skutečně hovoří o snaze „*zmírnit* [zdůrazněno autorem] *následky některých majetkových a jiných křivd, které byly spáchány komunistickým režimem v období let 1948 až 1989,*“ navíc z faktu, že se vydání nebudou podléhat věci, které nemá ve vlastnictví stát (a i z jeho vlastnictví některé věci vydání nepodléhají) neplyne, že by rozsah restitucí měl převýšit rozsah odňatého majetku. Arcibiskup pražský, D. Duka, ve svém již zmíněném textu naopak uvádí, že rozsah restitucí bude mnohem nižší, než rozsah majetkových ztrát, které církve utrpěly (má jít o zhruba 30% původního majetku).⁴⁹⁵ K. Šimáčková pak uvádí, že i kdyby tomu bylo, jak uvádí kritika, je zákonodárce oprávněn s veřejným majetkem nakládat a že princip zakazující, aby kdokoli od státu získal více, než mu bylo odňato, neexistuje (a existoval-li by, byl by už býval mnohokrát pošlapán).⁴⁹⁶

---

⁴⁹⁴ HRDINA, Antonín; KINDL, Milan. *Posudek Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni týkající se církevního majetku*. [online zdroj]; dostupné z < <http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--6-Posudek-ZCU-Plzel.pdf>>, navštíveno dne 26.6.2012, část III.

⁴⁹⁵ DUKA, Dominik. *Ne bohatství, ale zdroj pro financování dobrých věcí*. [online zdroj]; dostupné z < <http://www.dominikduka.cz/clankyc/ne-bohatstvi-ale-zdroj-pro-financovani-dobrych-veci/>>, navštíveno dne 26.6.2012, zejména bod 3) a 4)

⁴⁹⁶ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Ústavněprávní analýza. In: KNOZ, Tomáš; ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *K problematice vlastnictví katolické církve a restitucí církevního majetku*. Masarykova univerzita v Brně. [online zdroj]; dostupné z < <http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--5-Posudek-Masarykovy-univerzity.pdf>>, navštíveno 26.6.2012, str. 23

6.4.6. Závěr

Záměrem autora nebylo uvedením výtek a protinázorů na návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi vyvrátit vznášené námitky; ostatně nebylo možné se všem výtkám, které vznáší V. Pavlíček či J. Kudrna ani věnovat. Jde však o barvitou ilustraci toho, jak je problematika majetkového vyrovnání s církvemi nesmírně kontroverzní a jak široká paleta leckdy protichůdných právních názorů na ni existuje.

Evidentní je, že řešení tzv. církevních restitucí musí být vbrzku přijato, neboť rizika artikulovaná mj. i ústavním soudem jsou reálná a citelná. Není možné dále prodlužovat stav, kdy na jedné straně existuje legitimní očekávání řešení restitučních nároků a na druhé straně nečinnost zákonodárce, který sám dal tomuto očekávání vzniknout. Bez řešení této otázky pak ani není možné nově definovat vztah států a církví obecně.

Legislativní osud vládního návrhu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi není v době uzávěrky této práce zřejmý: v Poslanecké sněmovně čeká návrh třetí čtení, ani v případě úspěchu nejsou však jeho vyhlídky vzhledem k odporu opozice v Senátu příliš slibné. Zda návrh nakonec bude přijat či nebude, je třeba vyčkat na výsledek celého legislativního procesu. Je však otázka, zda by v případě neúspěchu tohoto návrhu, byl ještě prostor pro další vyjednávání a popřípadě i přípravu jiné legislativy.

6.5. Závěr

Zákonné provedení principů laického státu plynoucí z ústavního pořádku, nesestává jen z církevního zákona, ačkoli jeho pozice je zřejmě nejdůležitější. Stát a náboženství se v České republice setkávají v mnoha různých situacích a ty si vyžadují konkrétnější úpravu v dalších zákonech a dalších dokumentech.

Řešení vztahu státu a církví je v České republice navíc zatíženo břemenem historie; jak vzdálené, tak relativně nedávné. Nutná veřejná debata o tomto tématu je tak velmi citlivá a náchylná k exaltovanosti, jež nepřispívá konstruktivnímu dialogu.

Jeden z nejzásadnějších problémů, který je nutno v nejbližší budoucnosti řešit, je otázka financování církví, spojená s majetkovým vyrovnáním po křivdách

minulosti. Ústavní soud velmi hlasitě volá zákonodárce k naplnění jím založeného legitimního očekávání, legislativní osud vládního návrhu zákona o majetkovém vyrovnání je však nejistý.

To však nic nemění na závěru, že Česká republika nesporně je laickým státem, který s církvemi kooperuje.

7. Závěr diplomové práce

Problematika vztahu státu a církví je nesmírně komplexní; jinak tomu ani vzhledem k dlouhé společné historii těchto dvou sociálních fenoménů, která navíc nebyla a není chudá na konflikty, ani být nemůže. Každý stát a každé náboženství má přitom svou vlastní, specifickou historii vzájemného vztahu a úpravy tohoto vztahu jsou rozmanité. I proto se tato práce zabývala nejen historií a mezinárodněprávním zakotvením náboženské svobody, ale i úpravami vybraných evropských států. Právě historie však ukazuje, že ani stát, ani náboženství si nemůže činit nárok získat primát jeden nad druhým. Jejich povaha je různá. Středověká církev neuspěla ve snaze usurpovat si světskou moc a totalitním režimům dvacátého století se nepodařilo vytlačit náboženskou víru a nahradit ji vlastní ideologií.

Mnoho bylo řečeno o minulosti; problematika vztahu států a náboženství však zdaleka není jen věcí archivů. Naopak, jde o problematiku stále živou, stále se měnící, stejně jako se mění naše společnost. Vznikají tak stále nové výzvy. Náboženství v historii plnilo roli jak společenského tmelu, který sjednocoval národy i říše, tak faktoru činícího z nich nepřátele na život a na smrt. I nadále v sobě lidé nesou náboženské cítění a touhy. Spolu se zvýšenou imigrací je současná Evropa vystavena otázce, jak zajistit harmonický rozvoj společnosti, která není nábožensky jednolitá, ale zcela roztržštěná.

Laický stát může být jednou z odpovědí na tuto otázku. Je však věcí budoucnosti, nakolik bude tento koncept úspěšný, nakolik dokáže odolat volání po jasném náboženském vyhranění státu jako součásti jeho kulturního dědictví a identity a současně zabránit tendencím vytlačujícím náboženství z veřejného prostoru. Z toho však plyne nutnost nesledovat jen právní rámec vztahů států a náboženství. Je potřeba věnovat se i probíhajícím společenským změnám a pokusit se využít nashromážděné poznatky, aby bylo zabráněno nebezpečí rozpoutání náboženské nenávisti, jejíž ničivou sílu Evropa ve svých tisíciletých dějinách mnohokrát poznala.

Ani sám laický stát není jednolitou, petrifikovanou formou, všelékem a odpovědí na všechny výzvy současnosti. Při právní reglementaci tak citlivé oblasti jako je sféra náboženské svobody, je nutné citlivě vyhodnocovat podněty i z mimoprávních disciplín,

aby bylo možné připravit právní úpravu, jež bude sloužit utváření pokud možno harmonických vztahů ve společnosti, ne mu bránit.

8. Seznam použité literatury

8.1. Literatura

BAHÝLOVÁ, Lenka; FILIP, Jan; MOLEK, Pavel a kol. *Ústava České republiky: Komentář*. Praha: Linde Praha, 2010. 1533 s. ISBN 978-80-7201-814-7

BALÍK, Stanislav; BALÍK, Stanislav, ml. *Právní dějiny mimoevropských zemí (stručný nástin)*. 3.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 243 s. ISBN 978-80-7380-282-0

BUBELOVÁ, Kamila. Zaměstnanci bez platu a bez mzdy? In: KNOLL, Vilém (ed.). *Naděje právní vědy. Býkov 2010*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 533 s. ISBN 978-80-7380-323-0

CANE, Peter; EVANS, Carolyne; ROBINSON, Zoë (eds.). *Law and Religion in Theoretical and Historical Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 328 s. ISBN 978-0-521-42590-2

ČAPKA František. *Dějiny zemí Koruny české v datech*. 4. vyd. Praha: Libri, 2010. 1055 s. ISBN 978-7277-469-2

DAVIE, Grace. *Europe: The Exceptional Case. Parameters of Faith in the Modern World*. Londýn: Darton Longman & Todd, 2002. 180 s. ISBN 978-0-23252-425-3

DEMJANČUKOVÁ, Dagmar. *Teorie a dějiny náboženství*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003. 172 s. ISBN 80-86473-43-0

DOE, Norman. *Law and Religion in Europe. A Comparative Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 306 s. ISBN 978-0-19-960400-5

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 2.vyd. Praha: Zvon, 1995. 358 s. ISBN 80-7113-119-9

FRÖHLICH Roland. *Dva tisíce let dějin církve*. Praha: Vyšehrad, 1999. 303 s. ISBN 80-7021-268-3

GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektrum, 2002. 568 s. ISBN 80-7175-077-8

GIDDENS Anthony. *Sociology*. 6. vydání. Cambridge: Polity Press, 2011. 1194 s. ISBN 978-0-7456-4357-1

GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I. díl: 1914-1945*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. 584 s. ISBN 80-246-1027-2

HARRIS, David; O'BOYLE, Michael; WARBRICK, Collin a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. 2. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2009. 902 s. ISBN 978-0-40-690594-9

HORÁK, Záboj. *Církev a české školství*. Praha: Grada Publishing, 2011. 264 s. ISBN 978-80-247-3623-5

HRDINA, Antonín Ignác. *Náboženská svoboda v právu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 265 s. ISBN 80-86432-67-X

KINDL Vladimír. *Církev a náboženské společnosti v Protektorátu Čechy a Morava*. In: MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4., přeprac. vyd., (v nakl. Leges vyd. první). Praha: Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4

KINDL, Vladimír. *Církevní zákony z r. 1949 na půdě Národního shromáždění ČSR*. In: SOUKUP, Ladislav. *Pocta prof. JUDr. Karlu Malému, DrSc., k 65. narozeninám*. Praha: Karolinum, 1995, 343 s. ISBN 80-7184-092-0.

KINDL, Vladimír. Náboženskoprávní a církevněprávní poměry 1918-1938. In: MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4., přeprac. vyd., (v nakl. Leges vyd. první). Praha: Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4.

KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k ústavě a listině*. 2. díl. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3

KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011. 384 s. ISBN 978-80-7400-342-2

KUKLÍK, Jan. Ideologicky podmíněné zásahy do právního řádu. Právní postavení církví 1948- 1960. In: KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011. 426 s. ISBN 978-80-87284-17-9.

MALENOVSKÝ, Jiří: *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část, a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. vyd. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2008. 551 s. ISBN 978-80-210-4474-6

MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4., přeprac. vyd., (v nakl. Leges vyd. první). Praha: Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4.

McCREA, Ronan. *Religion and the Public Order of the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2010. 320 s. ISBN 978-0-19-959535-8

PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky*. 2. díl. Práva a svobody. 2. doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha: Linde, 2002. 1164 s. ISBN 80-7201-391-2

PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda, II. díl. Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011. 1120 s. ISBN 978-80-87212-90-5

PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti. 3/ Demokratický a laický stát*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009. 543 s. ISBN 978-80-246-1642-1

PEICHLOVÁ, Adéla. Konfiskační a vyvlastňovací prvek pozemkové reformy v době první republiky. In: KUKLÍK Jan a kol. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011. 114 s. ISBN 978-80-87284-25-4

PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu III. 1920*. 3. vydání. Praha: nakladatelství Lidové noviny, 1991. 464 s. ISBN 80-7106-040-2

RIVERS, Julian. *The Law of Organized Religions: Between Establishment and Secularism*. Oxford: Oxford University Press, 2010. 368 s. ISBN 978-0-19-922610-8

ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. 2. vyd. Baden-Baden: Nomos, 2005. 598 s. ISBN 3-8329-1311-4

ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amadeo. *Dvanáct století církevních dějin*. 3. vyd. Praha: Kalich, 2008. 415 s. ISBN 978-80-7017-064-9

SANDBERG, Russel. *Law and Religion*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. 209 s. ISBN 978-0-521-17718-4

SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3. vyd. Praha: Leges, 2010, 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7

SCHEU, Harald Christian. *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. Praha: Auditorium, 2010. 142 s. ISBN 978-80-87284-05-6

SKŘEJPKOVÁ, Petra. Pozemková reforma. In: MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4., přeprac. vyd., (v nakl. Leges vyd. první). Praha: Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4. str. 413-419

SLÁDEČEK, Vladimír; MIKULE, Vladimír; SYLLOVÁ, Jindřiška: *Ústava České republiky: Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2007. 949 s. ISBN 978-80-7179-869-9

SUCHÁNEK, Radovan. Základní práva a svobody. In: PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda, II. díl. Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011. 1120 s. ISBN 978-80-87212-90-5

SVOBODA, Pavel. *Úvod do evropského práva*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. 382 s. ISBN 978-80-7400-334-9

TRETERA, Jiří Rajmund. *Konfesní právo a církevní právo*. Praha: Jan Krigl, 1997. 331 s. ISBN 80-902045-2-X

TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církve v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 156 s. ISBN 80-7192-707-4

TRETERA, Jiří Rajmund; HORÁK, Záboj. *Slovník církevního práva*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. 147 s. ISBN 978-80-247-3614-3

WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6

ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin: I. Počátky latinského a slovanského křesťanství na Velké Moravě a v Čechách (800-1000)*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2005. 364 s. ISBN 80-7266-192-2

8.2. Časopisecké a novinové články

BENDOVÁ, P. Hospodářské zabezpečení církví a náboženských společností po roce 1948. *Revue církevního práva*. 2010, roč. 16, č. 46, s. 139-145

FERARRI, S. The New Wine and the Old Cask: Tolerance, Religion and the Law in Contemporary Europe. *Ratio Juris*. 1997, roč. 10, č. 1, s. 75-89

LEIGH, I. New Trends in Religious Liberty and the European Court of Human Rights. *Ecclesiastical Law Journal*. 2010, roč. 12, č. 3, s. 266- 279

NĚMEC, D. Konkordátní smlouvy. *Revue církevního práva*. 2009, roč. 15, č. 43, s. 7-29

PAVLÍČEK, V. Církevní restituce, nebo další destrukce suverenity státu? *Právo*. Vydáno 18.4.2012. Dostupné i z www < <http://cepin.cz/cze/clanek.php?ID=1075>>, navštíveno 26.6.2012

RIVERS, J. In Pursuit of Pluralism: The Ecclesiastical Policy of the European Union. *Ecclesiastical Law Journal*. 2004, roč. 7, č. 34, s. 267-291

SANDBERG, R. Church-State Relations in Europe: From Legal Models to an Interdisciplinary Approach. *Journal of Religion in Europe*. 2008, roč. 1, č. 3, s. 329-352

8.3. Online zdroje

CRANMER, Frank. *Notes on Church and State in the European Economic Area 2011*. Centre for Law and Religion, Cardiff Law School. [online zdroj]; dostupné z <http://www.law.cf.ac.uk/clr/networks/Frank%20Cranmer_%20Church%20&%20State%20in%20W%22Europe.pdf>, navštíveno 13.6.2012

KINDL, Vladimír; MIKULE, Vladimír. *Právněhistorická expertiza Univerzity Karlovy v Praze právního postavení tzv. katolického církevního majetku v druhé polovině 19. a ve 20. století na území dnešní ČR* [online zdroj]; dostupné z <<http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--4--Expertiza-Univerzity-Karlovy.doc>>, navštíveno 21.6.2012

Výroční zpráva Církve římskokatolické za rok 2010. Dne 20. prosince 2011. [online zdroj]; dostupné z <<http://www.cirkev.cz/cirkev-v-cr/ceska-biskupska-konference/vyrocní-zpravy/>>, navštíveno dne 25.6.2012

Smlouva mezi Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí o podmínkách vzniku a působení duchovní služby v resortu ministerstva obrany ze dne 3.6.1998. [online zdroj]; dostupné např. z <<http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/ercCb.htm>>, navštíveno dne 25.6.2012

Dohoda o duchovní péči ve zdravotnictví mezi Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví ze dne 20. 11. 2006. [online zdroj]; dostupné např. z <<http://tisk.cirkev.cz/res/data/008/001107.pdf?seek=1>>, navštíveno dne 25.6.2012

Dohoda o duchovní službě mezi Vězeňskou službou České republiky, Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí ze dne 18. 8. 2008 [online zdroj]; dostupné např. z <<http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/dohoda-duchovni-sluzba.htm>>, navštíveno dne 25.6.2012

Sněmovní tisk č. 580/0- vládní návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a o změně některých zákonů. [online zdroj]; dostupné z <<http://www.psp.cz/eknih/2010ps/tisky/m058000.htm>>, navštíveno 26.6.2012

DUKA, Dominik. *Ne bohatství, ale zdroj pro financování dobrých věcí.* [online zdroj]; dostupné z <<http://www.dominikduka.cz/clankyc/ne-bohatstvi-ale-zdroj-pro-financovani-dobrych-veci/>>, navštíveno dne 26.6.2012

KNOZ, Tomáš. Historická analýza. In: KNOZ, Tomáš; ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *K problematice vlastnictví katolické církve a restitucí církevního majetku*. Masarykova univerzita v Brně. [online zdroj]; dostupné z <<http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--5-Posudek-Masarykovy-univerzity.pdf>>, navštíveno 26.6.2012

ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Ústavněprávní analýza. In: KNOZ, Tomáš; ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *K problematice vlastnictví katolické církve a restitucí církevního majetku*. Masarykova univerzita v Brně. [online zdroj]; dostupné z <<http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--5-Posudek-Masarykovy-univerzity.pdf>>, navštíveno 26.6.2012

HRDINA, Antonín; KINDL, Milan. *Posudek Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni týkající se církevního majetku*. [online zdroj]; dostupné z <<http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--6-Posudek-ZCU-Plzeň.pdf>>, navštíveno dne 26.6.2012

KUDRNA, Jan. *K církevním tzv. restitucím*. [online zdroj]; dostupné z <<http://jankudrna.blog.ihned.cz/c1-56123880-k-cirkevnim-tzv-restitucim>>, navštíveno dne 26.6.2012

ZACHARIÁŠ, Jaroslav. *Odborný posudek ze dne 12. 4. 2007, č.j. 19/43/07/ST*. Ústav státu a práva Akademie věd České republiky [online zdroj]; dostupné z <<http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--7-Posudek-USP-AV.pdf>>, navštíveno dne 26.6.2012

9. Resumé

Tato práce se zabývá z několika perspektiv poměrem státu a náboženství jako sociálních fenoménů.

Nejprve zkoumá společné dějiny států a náboženství, popisuje zásadní roli náboženství ve starověkých státech a poté se soustředí na vznik křesťanství a jeho rozšíření v římské říši, jeho roli po jejím pádu při ustavování nového společensko-státního uspořádání Evropy. Popisuje boj o nadvládu mezi světskou a církevní mocí a uzavírá, že oba fenomény mají odlišnou podstatu a proto není možné, aby jeden převážil nad druhým. Středověké církve neuspěly ve snaze vykonávat světskou moc nadřizenou státům, totalitní státy dvacátého století selhaly při pokusu náboženství zničit ve prospěch ateistických ideologií.

Dále se práce zabývá mezinárodněprávním zakotvením náboženské svobody a sleduje proměnu v chápání její povahy: od sféry, do níž by stát neměl vůbec zasahovat až po oblast, v níž je právní reglementace nezbytná. To je zapříčiněno rozvojem ideje lidských práv, směrem od negativních vymezení svobod k pozitivním právům. Právní úprava je také nutná, aby zajistila pokud možno bezkonfliktní existenci mnohonáboženské a multikulturní společnosti.

Poté práce popisuje úpravy náboženské svobody vybraných evropských států. Vychází z jejich rozdělení do tří základních modelů: úpravy odlukové, kooperační a státně-církevní. Věnuje se i kritice tohoto rozdělení a uzavírá, že kritika je oprávněná a problematika si zaslouží důkladnější vědecké zkoumání, při němž bude nejen šíře zkoumán právní řád jednotlivých států, ale budou využity i poznatky z dalších vědních disciplín jako je sociologie a teologie.

Ve dvou závěrečných kapitolách pak práce zkoumá úpravu náboženské svobody v České republice. Nejprve se věnuje jejímu zakotvení na ústavní úrovni, zejména v samotné Ústavě a zejména v Listině základních práv a svobod. Poté popisuje, jak je obsah náboženské svobody a výkon práv z ní plynoucích reglementován na úrovni podústavní, věnuje se vybraným otázkám střetávání světské moci a náboženství a současnému modelu financování církví a návrhu na majetkové vyrovnání mezi státem a církvemi. Uzavírá, že Česká republika je laickým státem, který dostatečně zabezpečuje

náboženskou svobodu a chrání výkon práv z ní plynoucích, přesto je však potřeba legislativně vyřešit některé akutní problémy.

Závěrem práce je zjištění, že laická podoba státu je možnou odpovědí na některé výzvy plynoucí ze současných společenských změn, jakými jsou vznik multikulturalismu a nutnost zajištění koexistence řady náboženství v jednom státě, nejde však o všelék. Aby byl zajištěn harmonický rozvoj společnosti, je nutno pozorně sledovat změny, ke kterým v ní dochází, a podle toho upravit příslušnou legislativu.

10. Abstract

This dissertation deals with the relationship between state and religions as social phenomena and examines it from several perspectives in order to review the meaning of the term “lay state.”

In the first chapter, it analyses the common history of states and religions, describes the important role of religion in the ancient states and then focuses on the rise of Christianity and its spread in the Roman Empire, its role after the fall of Rome and in the formation of the new social and state structure of Europe. It discusses the fight for supremacy between Popes and Emperors and the fall of the temporal power of the church. It suggests that neither religion, nor states can prevail over each other because of their different nature. The church failed in its attempt to usurp temporal power over states, and so did the totalitarian states of the twentieth century in their aspiration to annihilate religion and to substitute it with their atheistic ideologies.

In the next chapter the dissertation examines international documents concerned with the human rights, especially with the freedom of religion. It describes the shift in its perception: initially viewed as a domain the states should not interfere in, is now accepted as a domain that gives rise to several positive obligations that are incumbent on states to address.

This is followed by description of the position of religion and religious groups in several European states. The examination is based on the three church-state relations models: the separation model, the hybrid model and the state-church model, but it agrees with the criticism of these models- they are outmoded and not relevant anymore. It concludes that more appropriate would be a multi-disciplinary approach consisting from law, sociology and theology.

Two last chapters deal with the freedom of religion and the legal position of religious groups in the Czech Republic on the constitutional and sub-constitutional level. Although it is proved that the Czech Republic is a lay state, there are still some problems which must be addressed, and this is especially true about the property settlement between the State and the religious organizations.

The dissertation concludes that Europe faces to many challenges due to the changing society and that the lay conception of state may be a good answer to some of them. At the same time it insists that a lay state is by no means a panacea and that it is necessary to examine the changes in the society to tailor the legislation in order to facilitate to a harmonic development of it.

Název práce/ The title

Laický stát- ústavní garance a zákonné provedení

Lay state- constitutional safeguards and legislative implementation

Klíčová slova/ Key words

Laický stát, náboženská svoboda, právní postavení církví a náboženských společností

Lay state, freedom of religion, legal position of churches and religious associations